

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ
№ 23982-138223
від 14 червня 2019 р.

**ВИЩА
ОСВІТА
УКРАЇНИ**

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС

3 (78)' 2020

DOI 10.31392/NPU-VOU.2020.3(78)

Засновники

ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України»

Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Редакційна колегія

Віль БАКІРОВ

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Наталія БАХМАТ

доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики початкового навчання, заступник декана педагогічного факультету з наукової роботи та інформатизації освітнього процесу Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Галина БЕРЕГОВА

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри професійної освіти Херсонського державного аграрного університету

Мартіна БЛАСКОВА

доктор філософії, професор кафедри теорії управління факультету управлінських наук та інформатики Жилінського університету, Словацька Республіка

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Володимир ЄВТУХ

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО

доктор філософських наук, професор, професор кафедри мистецтвознавства та загально-гуманітарних дисциплін Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса)

Наталія КОЧУБЕЙ

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (заступник головного редактора)

Сергій КУРБАТОВ

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Наталія МОЗГОВА

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Мар'я НЕСТЕРОВА

доктор філософських наук, професор, академічний куратор модуля Жана Моне «Соціальна згуртованість в освіті та врядуванні: європейські студії» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Володимир СЕРГІЄНКО

доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту неперервної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Віолета СКІРТАЧ

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету

Григорій ТОРБІН

доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Андрій ШЕВЦОВ

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Олена ЯЦЕНКО

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри методології науки та міжнародної освіти, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Адреса редакції:

01601, м. Київ вул. Пирогова, 9,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
Тел.: +38-044-239-30-17

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net
сайт журналу: www.wou.npu.edu.ua

Схвалено рішенням вченої ради НПУ ім. М. П. Драгоманова,
протокол № 1 від 31.08.2020.

ЗМІСТ

СТОРИНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО

Ефективність європейського вчителя (проблема впровадження «Педагогічної конституції Європи») 5

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Оксана ЯКИМЧУК

Компетентісний підхід в освіті: українські реалії..... 19

Михайло КІТ

Трансформація освіти в контексті соціокультурної динаміки ХХІ століття: виклик-відповідь 26

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Тетяна САЄНКО

Енергоінформаційний потенціал особистості у контексті ноосферогенезу 33

Тамара КІРИК

Медична освіта України в контексті цінностей сталого розвитку..... 41

ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРОЕКТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Марья НЕСТЕРОВА, Марина ДЄЛІНІ, Андрій ЗАМОЖСЬКИЙ

Вплив пандемії на соціальну згуртованість університетських спільнот..... 50

Гліб ХОМЕНКО

Фетишизація патріотизму як проблема миробудівництва в дискурсі вищої освіти..... 56

ЧАС РЕФОРМ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Петро СІКОРСЬКИЙ, Ігор КОЛОДІЙ

Структурування навчального матеріалу – необхідна умова забезпечення високої якості вищої освіти..... 65

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Євген БІДЕНКО

Діалектика становлення аксіологічної платформи особистості в педагогічному процесі..... 72

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Оксана КОВАЛЕНКО

Статути європейських та українських університетів: порівняльна характеристика 79

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ. ПОВІДОМЛЕННЯ

Рецензія на навчальний посібник для студентів творчих спеціальностей «Філософія культури: основні поняття, напрямки, персоналії» 87

Abstracting Review of Journal Articles..... 89

Contents..... 94

До уваги авторів..... 95

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 10 травня 2017 р. № 693 внесено до Переліку видань,
де можуть друкуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
філософських наук**

Віктор Андрущенко

доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України,
член-кореспондент НАН України,
ректор Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
Президент асоціації ректорів педагогічних
університетів Європи, головний редактор
часопису (м. Київ)

Ключові слова: людина, культура,
освіта, наука, учитель, європейські стан-
дарту, виховання.

*Аналізуються проблеми та за-
вдання впровадження проекту «Пе-
дагогічна конституція Європи»,
спрямованого на підготовку ново-
го вчителя для об'єднаної Європи
XXI століття; зазначається, що
саме вчитель має взяти на себе від-
повідальність за духовну атмосфе-
ру і моральні якості європейської
спільноти; задля цього (відповідно
до Проекту) учитель має володіти
найновішими знаннями, практично
спрямованими компетентностя-
ми, інтегративним світоглядом та
гуманістичними цінностями; серед
основних компетентностей особли-
ве значення мають: 1) предметно-
знаннява компетентність; 2) ко-*

УДК 17.022.1:130.122:37.03 (4+477)
DOI 10.31392/NPU-VOV.202.3(78).01

**ЕФЕКТИВНІСТЬ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ВЧИТЕЛЯ
(ПРОБЛЕМА
ВПРОВАДЖЕННЯ
«ПЕДАГОГІЧНОЇ
КОНСТИТУЦІЇ
ЄВРОПИ»)**

© Андрущенко В., 2020

*мунікативна компетентність (зо-
крема, сучасний учитель має віль-
но володіти кількома європейськи-
ми мовами); 3) компетентність
європейської самоідентичності;
4) компетентність справедливос-
ті; 5) лідерська компетентність;
6) дослідницько-аналітична компе-
тентність; 7) здатність навчати-
ся впродовж усього життя; 8) ем-
патія – здатність розуміти пере-
живання учня чи студента та спів-
переживати в процесі спілкуван-
ня. Такі компетентності сучасно-
го вчителя є запорукою того, що
він професійно й послідовно зможе
формувати у своїх учнів підвалини
європейської ідентичності. Автор
наголошує, що педагогічна освіта
має забезпечити поєднання знань
навчальних предметів та знань,
умінь і навичок з педагогіки, мето-
дики та дидактики, аналізує філо-
софію навчально-виховного процесу
нового європейського типу.*

к зазначили у свій час представники педагогічної спільноти європейського простору, діти, батьки, громадськість, суспільство загалом потребують нового вчителя, «здатного виконати покладену на нього історичну місію. Завдання його підготовки цілком і повністю покладається на педагогічні університети, які мають здійснити ряд організаційних, змістовних і методологічних трансформацій, розпочати процес формування нового вчителя за єдиною європейською системою деідеологізованих і департизованих цінностей, базовими серед яких є толерантність, демократія, миролюбство, справедливність і солідарність» [13, с. 37].

Фахівці також виокремлюють найважливішу компетентність педагога XXI століття – забезпечити навчальне середовище, яке сприяє благополуччю кожної дитини і формує її багатий духовний світ (Педагогічна конституція Європи. Ст. 6.3) [20]. На наше переконання, саме гуманістичне освітнє середовище є простором формування європейської ідентичності, коли на всіх етапах навчально-виховного процесу прищеплюються цінності та принципи єдиної системи в різноманітті європейської спільноти.

Незважаючи на різні позиції щодо освітніх цілей та ролі професіоналізму вчителів у країнах Європейського Союзу, педагоги повинні сприяти індивідуальному розвитку дітей та молодих людей; керуванню процесами навчання та виховання молоді; розвитку всієї школи як «навчального колективу», підтриманню зв'язку зі світом, а також володіти компетентностями: а) на рівні викладання – це проведення та керування процесами навчання, індивідуальний підхід до кожного учня, вміння правильно оцінювати знання; б) на рівні організації та реалізації навчального процесу – це навчання іншомовній культурі, впровадження нових навчальних акцентів, вміння об'єднувати студентів з особливими потребами; в) на рівні «робота з учнями» – умін-

ня працювати в команді, вміння розвивати та досягати мети, використовувати сучасні інформаційні технології, брати участь у міжшкільних та міжнародних програмах; керувати та підтримувати лідерство в колективі [26, р. 29].

Загалом високий професіоналізм і компетентності вчителя спрямовуються на формування повноформатного суб'єкта європейського процесу – людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду і моралі, національних і загальнолюдських цінностей, виховання вмінь, потреби і прагнення їх реалізації в європейському і світовому життєвому просторі (Педагогічна конституція Європи. Ст. 6.4).

Як переконливо доводять науковці, «Конституція» змінює історичну місію сучасного вчителя. Адже майбутнє кожного народу, країни і співдружність народів значною мірою залежать від якісної підготовки майбутніх педагогів, які мають внести в середовище (і душу!) покоління благородні ідеї і цінності. Бездуховність руйнує; духовність – окрилює, стверджує, надихає на творчість. Учитель має протиставити бездуховності систему цінностей, які звеличують людину, повертають її до справжньої культури, спонукають до співпраці. Нині європейські країни пропонують розмаїття моделей здійснення такої підготовки вчителя як за змістом, так і за формою. Об'єднувальні освітні процеси, що відбуваються в сучасній Європі, спонукають до пошуку спільних засад складної архітектури професійної підготовки педагогів. Педагогічна конституція Європи передбачає визначення єдиної ціннісної та методологічної платформи підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI ст. Документ також висвітлює основні параметри педагогічної освіти, як-то принципи її розвитку, зміст, умови, очікувані результати реалізації [3, с. 6].

Процес інтеграції освітніх систем на теренах Європи та подальше впровадження єдиної стратегії їх розвитку в річищі цін-

ностей об'єднаної Європи є потужним інструментом під час формування європейської ідентичності.

Матвієнко О. стверджує, що процеси взаємопроникнення педагогічних ідей і парадигм сприяють інтеграції в межах європейського континенту, здійснюється така освітньо-інтелектуальна інтеграція на двох рівнях – державному і вищівському, що й засвідчили сучасні ґрунтовні наукові роботи та розвідки. Як показало дослідження, проведене вітчизняними науковцями, провідними чинниками, що зумовлюють різноманітність та особливості національних систем, моделей професійної підготовки вчителів і одночасно ведуть до спільних тенденцій розвитку педагогічної освіти в країнах Західної Європи, можна вважати: відповідні історичні, політичні та соціальні контексти; особливості культурно-національних традицій, переконань та поглядів щодо вчителя, його статусу, ролі, компетентності та професійних функцій; сучасні міжнародні педагогічні ідеї: інтеграція, професіоналізація, фундаменталізація, універсалізація [18, с. 383–384].

Стратегічна спрямованість освіти ЄС до інтеграції та плюралістичність технологій, програм, методик підготовки педагогів на теренах Європи дає змогу втілювати нові підходи до формування громадянина європейської спільноти. У цьому процесі сам учитель повинен бути готовий втілювати (запропонувати) новітні засоби формування європейської ідентичності в межах навчально-виховного процесу. Задля реалізації цієї мети в країнах ЄС застосовується декілька моделей навчання педагогів, які відповідають принципам і цінностям «Педагогічної конституції Європи».

До основних моделей педагогічної підготовки в країнах Європейського Союзу дослідники відносять паралельну, інтегровану та послідовну. Паралельна модель будується за принципом паралельного вивчення всіх складових навчальної програми впродовж усього терміну підготовки вчителя. Відповідно до інтегрованої моделі вивчен-

ня складових навчальної програми відбувається у взаємозв'язку з певними темами та завдяки інтеграції теорії з практикою. Послідовна модель передбачає вивчення загальних і спеціальних дисциплін на першому етапі навчання, а вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу й навчальну практику – на другому, завершальному етапі. З-поміж варіантів послідовної моделі найбільшого поширення набула «цюріхська модель», відповідно до якої психолого-педагогічна підготовка здійснюється раніше від вивчення спеціальних дисциплін і методик їх викладання.

Запровадження у навчальний процес модульних програм підготовки з використанням навчальних планів за принципом циклічної структури призвело до збільшення кількості структурних модифікацій підготовки вчителів у країнах Західної Європи. Суть принципу циклічності полягає в розподілі курсів навчання на самостійні періоди, упродовж яких студент опановує певну систему знань, умінь та навичок із майбутнього фаху. В окремих країнах Європи студентам дають право самостійно визначати черговість навчальних модулів, що своєю чергою призводить до великої кількості індивідуальних навчальних планів. Якщо розглядати відмінності між однофазною та двофазною моделями базової підготовки вчителів, то варто зазначити, що, завершивши базову підготовку за однофазовою моделлю, молодий фахівець (учитель) може обіймати педагогічну посаду. У випадку двофазової моделі теоретична підготовка майбутніх фахівців відбувається у вищому навчальному закладі (тобто це є перша фаза), а практична підготовка (друга фаза) відбувається в школі, а також спеціалізованих регіональних центрах. Саме тому практична підготовка в школі поєднується з навчанням на спеціальних курсах, під час яких подаються методики викладання спеціальних дисциплін і вивчаються питання психолого-педагогічної підготовки. Відповідно до двофазної моделі статус учителя можна одержати лише після успішного

завершення другої фази навчання, захисту диплома та складання державного іспиту [12, с. 41].

Отже, сучасні підходи до підготовки майбутніх учителів у країнах Європи дозволяють виокремити низку характерних рис європейської освіти, які позитивно впливають на формування європейської ідентичності: підготовка педагогів у вищих навчальних закладах, двоступенева освіта, розвиток у студентів навичок працювати з учнями з урахуванням соціокультурних особливостей, формування у них готовності до професійної мобільності, до навчання впродовж усієї професійної діяльності, створення умов для стажування за кордоном [19, с. 311–312].

Посилення суспільної ролі вчителя, інтенсифікація освіти загалом та педагогічної зокрема, безумовно сприяє створенню нової якості процесу формування європейської ідентичності в «інформаційному суспільстві» та «суспільстві знань».

Розвиваючи зазначену ідею, наголосимо, що педагог є центральною фігурою розвитку «суспільства знань». Як констатується у статті 7.1. «Педагогічної конституції Європи», «суспільство знань» вимагає креативності, глобальної компетентності і мобільності, критичності та нестандартності як від випускників сучасних шкіл, так і від учителів, які мають володіти широким спектром педагогічних стратегій (стратегій навчання), що забезпечують максимальне поліпшення учнівських досягнень.

«Суспільство знань» як інтелектуальне й культурне середовище у демократичних країнах є питомим тлом для утвердження європейської ідентичності. Це пов'язано з тим, що європейська ідентичність не може бути нав'язана, вона може бути лише усвідомлена як інтелектуальна, культурна, моральна та громадянська позиція людини. На сьогодні науковці ведуть мову не тільки про «суспільство знань» як загальну категорію, а й про «Європу знань» – як приклад її втілення в конкретних країнах. Відповідно освітян-

ська спільнота є невід'ємною складовою цього інтелектуального простору.

З погляду І. Гамерської, «Європа знань» тепер широко визнана як незамінний чинник соціального і людського зростання і як обов'язковий компонент для об'єднання і збагачення європейського громадянства, що сприяє наданню необхідної компетентності для гідної зустрічі проблем і викликів нового тисячоліття, а так само, розуміння загальних цінностей і приналежності до загального соціального і культурного простору [8, с. 127].

У цьому контексті фахівці вважають, що потрібно вжити заходів для більш тісної взаємодії між вищою освітою і системами наукових досліджень в європейських країнах. Європейський простір вищої освіти, що створюється, виграє від взаємодії з європейським простором наукових досліджень, укріпивши тим самим фундамент Європи, заснований на знаннях. Метою цієї взаємодії є збереження багатой культурної і мовної різноманітності Європи, заснованої на її духовній спадщині, й підвищення потенціалу її інноваційного і соціально-економічного розвитку шляхом удосконалення взаємодії між європейськими вищими навчальними закладами [11].

Для подальшого утвердження «Європи знань», як підґрунтя формування європейської ідентичності, вкрай важливим є зростання ролі університетів у зміцненні демократичних суспільств і посиленні суспільної єдності, розвитку культури академічної автономії й творчості вищих навчальних закладів як запоруки стійкого саморозвитку. Уряд країни (або регіону чи міста), яка вирішила стати лідером у своєму регіоні або на світових ринках у певному сегменті, передусім вкладає кошти в розвиток освіти, досліджень та прикладних розробок для підвищення додаткової вартості продукції та послуг... Виконання університетом ролі провідного наукового центру вимагає встановлення чітких орієнтирів його розвитку і визначення пріоритетних напрямів модернізації [24, с. 30].

Різноманітні наукові та навчальні заклади на теренах Європи конституують інтелектуально-культурний простір у межах якого, незважаючи на суперечності, формується європейська ідентичність. Вочевидь, освіта сьогодні спрямована на отримання систематизованих знань, умінь, навичок; вона завжди соціально детермінована; зачіпає докорінні інтереси суспільства, що стають полем зіткнення різних позицій та інтересів. Концепція «суспільства, що базується на знаннях», не обмежується коротким відрізком часу життя, оскільки культивується «освіта впродовж усього життя», тобто значне розширення поняття освіти. У сучасних умовах збільшується тривалість освіти, яка: 1) розпочинається з народженням людини і триває протягом усього життя; 2) розширюється мережа навчальних закладів; 3) збільшується сфера впливу освіти, до якої відносять не тільки інтелектуальний процес, а й формування всіх аспектів особистості: інтелектуального, емоційного, соціального, фізичного. У «знаньєвому суспільстві» висувуються нові вимоги до сфери освіти, які зумовлені переважно такими процесами, що відбуваються в науці і техніці:

- зростанням значення науково-технічного потенціалу в загальній системі виробничих сил;

- вирішального впливу набувають якісні характеристики інформаційного фактора як здатність генерувати принципово нові ідеї, адекватно їх оцінювати і швидко реалізувати на внутрішньому і міжнародному рівнях;

- зазначені параметри значною мірою залежать від кваліфікації кадрів – учених, техніків, робітників, а отже, і від ефективності системи освіти; виникненням нових знань, нових професій, нових спеціальностей, що свідчить про інтенсивні зміни кількісних співвідношень у професійній структурі трудових ресурсів;

- міждисциплінарним характером більшої частини нових напрямів у науці і техніці, оскільки відкриття і винаходи відбу-

ваються на межі наук, що свідчить про неадекватність традиційної структури вищої освіти, побудованої на предметній основі та динамізмом змін у сфері виробництва; перебудовою окремих підприємств, що потребують великих змін у професійному складі робочої сили [23, с. 88].

У «суспільстві знань» формування європейської ідентичності засобами освіти залежить від низки чинників, одним з яких є інтелектуальна та організаційно-інформаційна готовність педагога до впровадження нових методик і технологій навчання.

Фахівці зауважують, що ефективність діяльності педагога безпосередньо залежить від володіння механізмами та способами передавання змісту освіти тим, хто навчається. Останнє пов'язується з педагогічними технологіями – сукупністю процедур, засобів та способів вирішення педагогічних завдань, які застосовуються у певному алгоритмі (Педагогічна конституція Європи. Ст. 8.1). Особистий технологічний потенціал педагога охоплює кілька компонентів. Інтелектуальний компонент полягає в поінформованості в питаннях освітніх технологій як традиційних, так й інноваційних, розумінні їх концептуального ядра. Дієво практичний компонент – це володіння набором дидактичних методів, прийомів та організаційних форм, що становлять основу професійної майстерності; надбання власної педагогічної техніки, що виробилася в індивідуальній професійній діяльності і стала змістовою характеристикою особистого досвіду; навчально-методичний супровід викладання предмета, підготовленого самостійно або нагромадженому в процесі роботи. Емоційно-особистісний компонент визначається пристосуванням своїх професійних можливостей до учнівського контингенту, врахуванням індивідуальних запитів учнів, особистим досвідом спілкування з ними; характерними рисами вдачі (темперамент, інтуїція, акторські та організаторські здібності), що посилюють дієвий вияв професійних умінь [5, с. 62–63].

Як відомо, за останні роки в багатьох європейських країнах застосовується і набула певного досвіду модульна технологія навчання, яка посіла самостійне місце в структурних модифікаціях систем надання фахової освіти різних напрямів і рівнів, зокрема і педагогічної. Вона була підтримана рішенням Боннської конференції міністрів освіти країн Європейського Союзу, де зазначалося, що одним із напрямів підготовки суб'єктів навчального процесу є створення модульних програм з навчальних дисциплін, у яких міні-модулі можна легко замінити, поновити, трансформувати, адаптувати [7, с. 20].

Варіативність і гнучкість модульної технології навчання забезпечує всебічну підготовку студента, зокрема надає нові можливості для формування його світогляду як громадянина об'єднаної Європи.

Значимо також, що в країнах ЄС активно впроваджуються комбіновані технології навчання, які відповідають реаліям європейського освітнього простору – необхідності забезпечення вільного доступу до освітніх послуг представників різних країн, що відповідно зближує народи Європи та зміцнює європейську ідентичність.

Як стверджує О. Дубасенюк, у багатьох зарубіжних навчальних закладах останнім часом з'явилися так звані гібридні курси (hybridcourses). Це специфічна форма поєднання очного і дистанційного навчання, за якої окремі курси студент самостійно вивчає в електронному форматі, що не виключає його безпосередніх контактів з викладачем. Інтегрування дистанційного навчання в очне спирається на нове трактування змісту поняття «дистанціювання студента від викладача», в якому підкреслюється не фізичний, а педагогічний аспект феномену дистанціювання. Останнє тлумачиться як можливість забезпечення за допомогою дистанціювання студента від викладача його більшої автономності, що дозволяє суттєво покращити організацію самостійної роботи [10, с. 21].

Загалом педагогічні технології, що застосовуються на теренах ЄС, відповідають го-

ловним принципам розвитку європейської педагогічної освіти, які знайшли одностайну підтримку членів Ради Європи та Європейського Союзу, фахівців ЮНЕСКО, всіх членів загальноєвропейського простору вищої освіти. Це поглиблення демократизації і гуманізації навчального процесу, вільного доступу громадян до навчального процесу та постійне удосконалення якості підготовки і розвитку особистості майбутніх педагогічних кадрів, зокрема і для професійної школи, введення неперервної системи освіти та професійного відбору молоді на педагогічні професії, збереження і розвиток європейського культурного багатства і мовної різноманітності, зростання ролі медіаосвітньої підготовки викладача, використання новітніх навчальних технологій, збереження європейського менталітету тощо [17, с. 52].

Принциповим положенням «Педагогічної конституції Європи», яке зафіксоване у статті 8.3, є теза про те, що педагогічні технології не підлягають догматизації; в основі їх застосування – право вільного вибору вчителя, заснованого на його педагогічній майстерності та творчості.

Творчий підхід до застосування педагогічних технологій значно розширює можливості вчителя щодо формування європейської ідентичності в сучасних умовах – дозволяє йому застосовувати інноваційні методики навчання, проводити педагогічні експерименти, самовдосконалювати власну педагогічну майстерність тощо.

Антидогматизм як принцип організації освітнього простору та застосування педагогічних технологій, який зафіксований у «Педагогічній конституції Європи», є стрижневою умовою розвитку інноваційної освіти. Сільвер Г. зазначає, що інноваційна освіта – це освіта, яка має особливу ефективність, дає можливість досягти високого професійного рівня та компетентності, заснованих на розробленні і впровадженні нових технологій та працює на випередження. Розвиток науки ставить якісно нові вимоги до системи освіти, що має сприяти розвитку нових освітніх форм, концепцій

і технологій, тобто розвитку інноваційної освіти [27, р. 150].

Різноманітні форми інноваційної освіти, підкріплені новітніми педагогічними технологіями, створюють низку нових можливостей для сучасного педагога щодо формування світогляду європейської молоді, посилення підвалин європейської ідентичності.

Розмірковуючи над зазначеними вище проблемами, автор уточнює: «Що стосується інновацій, звичайно, академічні традиції підлягають змінам, вони еволюціонують відповідно до вимог інформаційного суспільства, яке не зможе успішно функціонувати, не оновлюючи та не нарощуючи свій науково-освітній потенціал. Насамперед утверджується традиція безперервної освіти. У міжнародних документах вона задекларована як необхідна умова розвитку особи, її здібностей і конкурентоспроможності на ринку праці. Вона вважається на сьогодні головною інновацією і є важливою стратегією для Європи, яка дозволить у майбутньому створити європейське суспільство, з якого утворюється суспільство прогресу, здатне забезпечити Європі незалежність від економічних і суспільно-політичних загроз інших держав. Зусилля в справі розвитку безперервної освіти в Європі мають не тільки культурні особливості і локальне значення, а також є засобом для індивідуального і колективного самоствердження. З цих причин в останні роки проблема навчання протягом усього життя стала однією з головних проблем інститутів Європейського Союзу, а конкретно – Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу» [2, с. 6–7].

На думку науковців, однією з найефективніших груп педагогічних технологій є інтерактивні технології, які дають можливість встановити безпосередній контакт з аудиторією, обмінюватися думками й емоціями, а в підсумку формувати європейську ідентичність комплексно як на когнітивному рівні, так і на емоційно-чуттєвому.

Дослідники констатують, що ключовим поняттям, яке визначає сутність інтерактивних методів, є «взаємодія». Взаємодію розуміють як безпосередню міжособистісну комунікацію, найважливішою особливістю якої є здатність людини грати роль іншого, уявляти, як її сприймає партнер по спілкуванню або група, і відповідно визначати власні дії. Педагогічна взаємодія – це обмін діяльністю між педагогом і учнями, в якому діяльність одного обумовлює діяльність іншого (інших). Вона є процесом спільної діяльності педагога і учнів, ознаками якого є:

- наявність спільної мети, очікуваного результату діяльності, який відповідає інтересам усіх і сприяє реалізації потреб кожного;
- планування, контроль, корекція і координація дій;
- присутність учасників в єдиному часі і просторі, що створює можливість безпосереднього контакту між ними;
- розподіл єдиного процесу співпраці, спільної діяльності між учасниками;
- виникнення міжособистісних взаємин [21, с. 128–129].

Для формування модерної європейської ідентичності вкрай важливою є не тільки інтелектуальна підготовка майбутнього педагога, а також його розвинені громадянські якості. Саме на цьому аспекті освіти майбутнього педагогічного працівника наголошують автори «Педагогічної конституції Європи», зауважуючи, що особливе навантаження покладається на громадянську практику майбутніх педагогів; вона має наскрізний характер і здійснюється протягом усього процесу їх підготовки; її головна мета – інтегрувати майбутнього фахівця в систему суспільних відносин, сформувати громадянські якості, убезпечити вчителя від «споглядального» ставлення до життя, сформувати його активну громадянську позицію (ст. 9.5).

З погляду англійського дослідника сучасної європейської освіти А. Келлі, сьогодні недостатньо проповідувати молоді

демократичні ідеї засобами освіти. Ми повинні не просто вчити молодь брати участь у суспільному житті, а й створювати в межах навчання відповідний контекст, який відображав би демократичні форми суспільного життя, до яких ми готуємо молоду людину. Адже, безперечно, ніхто, особливо дитина чи молода людина, не сприйме морального повчання, яке не ґрунтується на моральній практиці [25, р. 101].

Вочевидь, громадянська позиція викладача, його особиста переконаність у значущості цінностей і традицій «Європейського дому» стає вагомим фактором формування європейської демократичної ідентичності в студентів та учнів. Громадянські якості починають викристалізовуватись у молодій людині в процесі навчання, саме тому бажано, щоб у фундамент організації навчально-виховного процесу були покладені такі принципи, як демократизм, відповідальність, взаємна повага, громадянська активність (спочатку на рівні навчального колективу), солідарність, толерантність тощо.

Загалом, потреба у формуванні та впровадженні демократичної освітньої політики як основи виховання демократичної людини полягає ще й у тому, що, відповідно до загальноприйнятих в Європі принципів демократичної організації суспільного управління, тільки освічені, компетентні і політично інтелектуальні громадяни можуть сприяти успішному розвитку власної держави. Існує глибокий та фундаментальний взаємозв'язок та взаємообумовленість демократичної сфери політичного управління в державі і демократично організованою освітньою системою, яка всебічно сприятиме постійному зростанню політичної культури і громадянської освіченості. Тільки держава, що спирається на високоосвічених громадян, самоорганізованих в активне і компетентне громадянське суспільство, може сподіватися на демократично-правову перспективу [4, с. 5–6].

Отже, професійна підготовка майбутнього педагога має призвести як до набуття ним низки необхідних знань та навичок,

так і до формування громадянської компетентності в різних вимірах – громадянсько-політичної, громадянсько-правової, громадянсько-культурної. У цьому разі педагог зможе фахово та усвідомлено формувати європейську ідентичність у студентів й учнів, спираючись на власні глибокі переконання.

У цьому контексті дослідники уточнюють, що характерною ознакою громадянсько-політичної компетентності особистості є навички та вміння щодо захисту власних і суспільнозначущих прав і свобод. Відповідно захистити та реалізувати свої права (розвинути громадянсько-політичну компетентність) громадянин має можливість тільки у правовій державі, правовому суспільстві, де кожна з гілок влади якісно виконує покладені на неї конституційні функції. Особлива роль у встановленні справедливості в правовому суспільстві відводиться судовій гілці влади, коли людина в інституційній, правовий спосіб здатна протистояти сваволі та порушенню своїх прав, що також зміцнює її громадянську позицію та розвиває громадянсько-політичну компетентність [15, с. 57].

Безсумнівно, у процесі подальшого розвитку особистих якостей у навчальному закладі, які характеризують європейську ідентичність, майбутній педагог має чітко усвідомити свої права й обов'язки як громадянина Європи, зрозуміти шляхи їх захисту, сформувані активну життєву позицію. Саме на такому підході до навчально-виховного процесу наголошує «Педагогічна конституція Європи».

Із цих міркувань у європейських країнах активно запроваджується громадянська освіта, у педагогічних навчальних закладах зокрема. Своєю чергою, фахівці визначають такі складові громадянської освіти:

1) громадянські навички (розвиток навичок прийняття рішень, порівняльний аналіз урядування й громадянськості; розвиток партисипативних навичок і громадянських чеснот через заходи кооперативного навчання);

2) громадянське знання (систематичне викладання основних понять і використання кейс-досліджень);

3) громадянські чесноти (застосування різнопланової літератури для навчання громадянським чеснотам) [22, с. 82].

Громадянська освіта в більшості європейських країн розглядається як важливий чинник формування демократичної громадянськості та європейської ідентичності. Виховання демократичної громадянськості (Education for democratic citizenship) розуміється в європейському освітньому просторі як навчання, проведення тренінгів, поширення інформації, а також як практична діяльність з метою надати учням і громадянам певні знання про права і свободи людини, політичні інститути певного суспільства, уміння відстоювати права і свободи і, що є важливим, демократичні цінності. Сьогодні в Європі зростає інтерес до громадянської освіти та виховання громадянськості, що обумовлюється такими чинниками: дефіцит демократії в аспекті участі громадян у прийнятті владних рішень, поширення політичного абсентеїзму, зростання екстремізму, полікультурний характер сучасних суспільств і прояви нетолерантності, розширення Євросоюзу та необхідність формування європейських цінностей у нових членів ЄС тощо [1, с. 2].

Продовжуючи аналізувати «Педагогічну конституцію Європи» як чинник формування європейської ідентичності, зауважимо, що сучасний педагог на теренах ЄС має низку прав і свобод у професійній сфері, зокрема мова йде про педагогічну та академічну мобільність. Так у статті 10.1. «Педагогічної конституції Європи» акцентується увага на тому, що характерною особливістю становлення та функціонування нового вчителя є високий рівень його академічної мобільності – здатності адекватно реагувати на зміни педагогічної реальності, знаходити відповіді на виклики епохи, пересуватись у педагогічному просторі відповідно до завдань, актуа-

лізованих суспільною освітньою політикою або ж у відповідь на зміну життєвих обставин.

Законодавчі та професійні можливості педагога бути мобільним у межах освітнього простору ЄС надають йому реальні перспективи не тільки обмінюватися досвідом з колегами, але й пізнавати культурні традиції народів Європи, знайомити з ними студентів й учнів, зміцнюючи так європейську ідентичність.

Вирішуючи комплексно проблему педагогічної й академічної мобільності, забезпечення якісних освітніх послуг, міністри освіти країн ЄС взяли на себе відповідальність розробки політики з питань педагогічної освіти. Наголошувалося на необхідності кращої координації різних напрямів педагогічної освіти, підвищенні стимулів для вчителів щодо вдосконалення професійних навичок упродовж життя, забезпеченні відповідності освітніх послуг потребам навчання з позиції їх кількості та якості. Окрему увагу заслуговують розроблені державами-членами напрями освітньої політики: континуум педагогічної освіти – забезпечення початкової освіти для вчителів, кар'єрне зростання та подальший професійний скоординований, послідовний розвиток гарантованої якості; професійні цінності – заохочення вчителів до практичної діяльності, наукових досліджень, розробки нових знань та інновацій; привабливість професії – можливість кар'єрного росту, збереження максимальної якості шкільної освіти; кваліфікаційні вимоги до навчання – забезпечення вчителів певною кваліфікацією; підтримка вчителів – забезпечення підтримки вчителям на початку своєї професійної кар'єри, наставницької підтримки, заохочення здобувати нові знання, навички та компетенції через формальне, неформальне та інформальне навчання, зокрема за програмами обміну і за кордоном, підтримка мобільності викладацького складу; школа лідерства: забезпечення можливості вчителям виконувати керівні функції, доступу до якісно-

го навчання у школі управління та керівництва [28, р. 13–14].

Академічна мобільність, яка задекларована у «Педагогічній конституції Європи», є важливим механізмом інтеграції освіти на теренах ЄС та водночас потужним чинником формування європейської ідентичності. Свідченням цього є започаткування в багатьох країнах Європейського Союзу так званого каунселінгу.

Як стверджує Ю. Клименко, педагогічний каунселінг щодо проблем професійно-педагогічної мобільності – явище, поширене в більшості європейських університетів, де створені Офіси мобільності. Координатор, або каунселор, надає послуги консультативного характеру всім бажаним взяти участь у програмах мобільності. Крім того, практикують проведення настановних сесій, метою яких є формування готовності потенційних учасників програм. Часто до діяльності таких офісів залучені професійні психологи, які надають кваліфіковані консультації. Мережа Euroguidance має цільовою групою насамперед радників (консультантів), забезпечуючи їх інформацією про можливості мобільності й надаючи документацію, необхідну для оформлення. Сьогодні ця мережа охоплює 27 країн-членів ЄС, а також Ісландію, Ліхтенштейн, Норвегію, Швейцарію і Туреччину [16, с. 353].

Для ефективної реалізації академічної мобільності необхідна потужна державна інфраструктурна забезпеченість, яка буде охоплювати низку установ, головною або проміжною метою яких стане актуалізація академічних обмінів. На сьогодні в європейських країнах побудована й успішно розвивається потужна інфраструктурна база, яка зумовлює розвиток інтернаціоналізації вищої освіти, а саме: забезпеченість персоналом, можливість поширення інформації серед об'єктів академічної мобільності та мережа консультаційних центрів. Наприклад, у Німеччині функціонує Німецька служба академічного обміну, у Великобританії – Британська рада,

в Іспанії – Інститут Сервантеса тощо. До факторів науково-інформаційного забезпечення належить поглиблене вивчення іноземних мов, зокрема мов міжнародного статусу. Вирішенням цієї проблеми є створення спеціальних освітніх програм та внесення змін до положень щодо академічної мобільності, а також створення та налаштування ефективної роботи спеціалізованих структур, що вирішують культурно-освітні питання на міжнародному рівні. Важливим структурним елементом є забезпечення інформаційно-наукової бази з відкритим доступом, що гарантує можливість контролю якості навчальних матеріалів, їх постійного оновлення та модернізації [6, с. 5–6].

Отже, академічна мобільність викладачів сучасної Європи всіляко підтримується на інституційному рівні, оскільки є складовою загальної політики Євросоюзу щодо інтернаціоналізації освітнього простору задля зміцнення європейської ідентичності.

Академічна мобільність впливає не тільки на професійні якості педагога, а й на його світогляд, ціннісні орієнтації і настанови. Як стверджується у «Педагогічній конституції Європи»: академічна мобільність сприяє формуванню крос-культурних цінностей учителя, толерантності, налаштованості на співпрацю (ст. 10.3). Сама природа академічної мобільності сприяє інтеграції освітнього простору Європи, зміцненню особистісних, професійних та культурних зв'язків між країнами ЄС.

Загалом академічна мобільність базується на спільних освітніх стандартах держав Євросоюзу, одним з найважливіших з яких є дотримання норм академічної доброчесності. Як відомо, у навчальних закладах країн ЄС прийняті Кодекси честі, що регулюють питання академічної доброчесності та посилюють морально-правову складову європейської ідентичності. Важливою умовою ефективного функціонування Кодексу честі, на думку експертів, є перманентна інформаційна кампанія,

яка спрямована на викладачів й студентів. Її метою є нагадування правил етичної поведінки та роз'яснення відповідальності в разі їх порушення. Переважно текст Кодексу честі надрукований у довіднику студента, буклетах, флаерах, розміщений на вебсторінці університету [14, с. 479].

Отже, лейтмотивом «Педагогічної конституції Європи» як чинника формування європейської ідентичності є ідея про те, що європейський учитель є свідомим як свого національного коріння, так і належності до загальноєвропейської спільноти народів. Його цінності зумовлюють можливість викладання не тільки в рамках національних навчальних програм, а й «поза їх межами». Готовність до прийняття різноманітності в рамках єдності є головним аспектом європейської ідентичності, що без упереджень ставиться до світу загалом [9, с. 48].

Як висновок зазначимо, що «Педагогічна конституція Європи» є значущим чинником формування європейської ідентичності, оскільки задекларувала принципи та цінності функціонування єдиного європейського освітнього простору, визначила напрями його розбудови на сучасному етапі. У «Педагогічній конституції Європи» чітко зафіксовано аксіологеми розвитку освіти на теренах Європи, які водночас є підґрунтям формування європейської ідентичності. До таких аксіологем автори цього документу відносять: толерантність, миролюбство, демократію, права людини, солідарність, милосердя тощо.

Відповідно формування європейської ідентичності неможливе без усебічно підготовленого педагога, який має належну інтелектуальну, організаційно-інформаційну та професійну підготовку. З позиції фундаторів «Педагогічної конституції Європи», викладач має володіти низкою компетентностей, а саме: комунікативною, компетентністю самоідентичності, компетентністю справедливості; лідерською компетентністю, дослідницько-аналітичною компетентністю; здатністю навчатися протя-

гом життя тощо. Найголовнішим завданням педагога в цьому контексті є створення відповідного навчального середовища, у якому цінності та принципи формування європейської єдності мали б пріоритетний характер.

У «Педагогічній конституції Європи» слушно наголошується на тому, що сучасний педагог має підготувати повноформатного суб'єкта європейського процесу, який здатен реалізуватися у «суспільстві знань». Фактично стратегічним завданням освітніх інституцій на теренах Європи є всебічне формування «громадянина Європи», який би світоглядно поділяв європейські демократичні та інтеграційні цінності. Для вирішення цього завдання у педагога має бути сформований особистий технологічний потенціал, який охоплює кілька компонентів: інтелектуальний компонент, який полягає в поінформованості в питаннях освітніх технологій; дієво практичний компонент, який передбачає володіння набором дидактичних методів, прийомів та організаційних форм; емоційно-особистісний компонент, що визначається пристосуванням своїх професійних можливостей до учнівського контингенту, врахуванням індивідуальних запитів учнів та ін.

Для формування європейської ідентичності вкрай важливим компонентом діяльності педагога є академічна мобільність, яка, на переконання авторів «Педагогічної конституції Європи», забезпечує не тільки професійне зростання та обмін досвідом, а й «виховання» толерантності, кроскультурних характеристик педагога, формує плюралістичний світогляд та зміцнює громадянські якості особистості. Відповідно особистий та професійний досвід педагога, набутий під час різноманітних програм академічного обміну, стажування, міжнародних проєктів, є неоціненним для формування європейської ідентичності, оскільки наочно демонструє переваги інтегрованого освітньо-наукового простору Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Амельченко Н.** Аналіз сучасних навчальних програм щодо громадянської освіти та політичної системи України // Лабораторія законодавчих ініціатив. Програма Рада. Фонд Східна Європа. 33 с. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Analiz-Amelchenko_red.pdf
2. **Андрущенко В.** Європейський педагогічний досвід та національні традиції: гармонізація пріоритетів // Вища освіта України. 2014. № 3. С. 5–11.
3. **Андрущенко В.** Конституційний процес у галузі освіти: стратегічне рішення // Вища освіта України. 2013. № 3. С. 5–8.
4. **Андрущенко В. П.** Освіта як чинник формування демократичного світогляду студентів // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: [журнал наук. праць] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Творче об-ня "Нова парадигма". Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 119. С. 3–12.
5. **Андрущенко В., Табачек І.** Формування особистості вчителя в сучасних умовах // Політичний менеджмент. 2005. № 1. С. 58–69.
6. **Бака С. В.** Зарубіжний досвід державного регулювання забезпечення ефективності академічної мобільності // Державне будівництво. 2018. № 1. С. 1–12. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2018-1/doc/4/4_4.pdf
7. Болонський процес у фактах і документах / упоряд.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш та ін. Тернопіль: Вид. «Економічна думка» ТАНГ, 2003. 60 с.
8. **Гамерська І.** Європейські стандарти освіти в контексті Болонського процесу (історіогенетичні аспекти проблеми) // Молодь і ринок. 2010. № 9. С. 126–131.
9. **Десятов Т. М.** Європейська освітня політика в умовах міжкультурної взаємодії об'єктів освітнього простору // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. III(37), Issue 75. 2015. P. 45–49.
10. **Дубасенюк О. А.** Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки // Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14–47.
11. **Журавський В. С., Згуровський М. З.** Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. Київ: ІВЦ. Вид-во "Політехніка", 2003. 200 с.
12. **Зайцев В. В.** Пути развития отечественного педагогического образования в условиях Болонского процесса // Педагогическое образование и наука. 2005. № 1. С. 39–43.
13. Звернення Європейського форуму ректорів педагогічних університетів, Інститутів, Вищих педагогічних шкіл Європи до Президентів, Урядів та Парламентаріїв країн європейського простору // Гірська школа Українських Карпат: науково-методичний журнал. 2010–2011. № 6–7. С. 34–38.

REFERENCES

1. **Amelchenko N.** (2017). Analiz suchasnykh navchal'nykh prohram shchodo hromadyans'koyi osvity ta politychnoyi systemy Ukrayin [Analysis of modern educational programs for civic education and the political system of Ukraine]. Laboratoriya zakonodavchykh initsiatyv. Prohrama Rada. Fond Skhidna Yevropa. Laboratory of Legislative Initiatives. Council Program. Eastern Europe Foundation. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Analiz-Amelchenko_red.pdf [in Ukrainian]
2. **Andrushchenko V.** (2014). Yevropeys'kyy pedahohichnyy dosvid ta natsional'ni tradytsiyi : harmonizatsiya priorytetiv [European pedagogical experience and national traditions: harmonization of priorities] / Vyscha osvita Ukrayiny. Higher education in Ukraine. No. 3, pp. 5–11. [in Ukrainian]
3. **Andrushchenko V.** (2013). Konstytutsiynnyy protses u haluzi osvity: stratehichne rishennya [The constitutional process in the field of education: a strategic decision]. Vyscha osvita Ukrayiny. [Higher education in Ukraine]. No. 3, pp. 5–8. [in Ukrainian]
4. **Andrushchenko V. P.** (2014). Osvita yak chynnyk formuvannya demokratychnoho svitohlyadu studentiv [Education as a factor in shaping the democratic worldview of students]. Nova paradyhma. Filosofiya. Politolohiya. Sotsiolohiya [New paradigm. Philosophy. Politology. Sociology]. Issue 119, pp. 3–12. [in Ukrainian]
5. **Andrushchenko V., & Tabachek I.** (2005). Formuvannya osobystosti vchytelya v suchasnykh umovakh [Formation of the teacher's personality in modern conditions]. Politychnyy menedzment [Political management]. No. 1, pp. 58–69. [in Ukrainian]
6. **Baka S. V.** (2018). Zarubizhnyy dosvid derzhavnogo rehulyuvannya zabezpechennya efektyvnosti akademichnoyi mobil'nosti [Foreign experience of state regulation of ensuring the effectiveness of academic mobility]. Derzhavne budivnytstvo. [State Construction]. No. 1, pp. 1–12. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2018-1/doc/4/4_4.pdf [in Ukrainian]
7. Bolons'kyy protsess u faktakh i dokumentakh / uporyadnyky: M. F. Stepko, Ya. Ya. Bolyubash ta in. [Bologna process in facts and documents / compilers: M.F. Stepko, Ya. Ya. Bolyubash and others]. Ternopil: Ed. "Economic Thought" TANG, 2003, 60 p. [in Ukrainian]
8. **Gamerska I.** (2010). Yevropeys'ki standarty osvity v konteksti Bolons'koho protsesu (istoriogenetichni aspekty problemy) [European standards of education in the context of the Bologna process (historiogenetic aspects of the problem)]. Molod' i rynek. [Youth and Market]. No. 9, pp. 126–131. [in Ukrainian]
9. **Desyatov T. M.** (2015). Yevropeys'ka osvitnya polityka v umovakh mizhkul'turnoyi vzyemodiyi ob'yektiv osvitn'oho prostoru [European educational policy in terms of intercultural interaction of objects of educational space]. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. III (37), Issue 75, pp. 45–49. [in Ukrainian]
10. **Dubasienuk O. A** (2009). Innovatsiynni osvitni tekhnolohiyi ta metodyky v systemi profesiynno-pedahohichnoyi pidhotovky [Innovative educational technologies and methods in the system of

14. **Калиновський Ю. Ю.** Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. 63 (№ 8). С. 477–482.

15. **Калиновський Ю. Ю.** Громадянсько-політична компетентність особистості як чинник розвитку правового суспільства в Україні // Сучасне суспільство: зб. наук. праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2014. Вип. 1 (5). С. 50–62.

16. **Клименко Ю. А.** Педагогічні умови формування професійно мобільного педагога у європейських вищих навчальних закладах С. 349–355. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_58_2/72.pdf

17. **Кравченко Т. В.** Особливості інженерно-педагогічної освіти з урахуванням вимог європейського освітнього простору // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2012. № 30. С. 50–56. 2. Педагогічна конституція Європи. URL: <https://svitovid6.webnode.com.ua/news/pedagogichna-konstitutsiya-jevropi/>

18. **Матвієнко О.** Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні в контексті інтеграції до світового педагогічного простору // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2015. Вип. 53. С. 381–387.

19. **Нос Л. С.** Сучасні підходи до професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Європи // Молодий вчений. 2017. № 7. С. 309–312.

20. Педагогічна конституція Європи. URL: <https://svitovid6.webnode.com.ua/news/pedagogichna-konstitutsiya-jevropi/>

21. Педагогічні технології в підготовці вчителів: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-тє вид., допов. і перероб. Харків: ХНПУ, 2018. 457 с.

22. **Постригач Н.** Ретроспективний аналіз розвитку європейського виміру у громадянській освіті вчителів // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 1.36. С. 80–83.

23. **Савченко С. В.** Трансформація глобального інформаційного суспільства в «суспільство знань» як фактор формування інтелектуального капіталу нації // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 70. С. 84–93.

24. **Товканець Г. В.** Тенденції розвитку європейської вищої освіти на початку XXI століття // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 1. С. 28–33.

professional and pedagogical training]. Profesiynna pedahohichna osvita: innovatsiyni tekhnolohiyi ta metodyky: Monohrafiya. [Professional pedagogical education: innovative technologies and methods: Monograph]. Zhytomyr: ZhSU Publishing House. I. Franko, pp.14–47. [in Ukrainian]

11. **Zhuravsky V. S., & Zgurovsky M. Z.** (2003). Bolons'kyi protses: holovni pryntsypy vkhodzheniya v Yevropeys'kyi prostir vyshchoyi osvity [Bologna process: the main principles of entry into the European space of higher education]. Kyiv: IVC. Polytechnic Publishing House, 200 p. [in Ukrainian]

12. **Zaitsev V. V.** (2005). Puti razvitiya otechestvennogo pedagogicheskogo obrazovaniya v usloviyakh Bolonskogo protsessa [Ways of development of domestic pedagogical education in the Bologna process]. Pedagogicheskoye obrazovaniye i nauka. [Pedagogical education and science]. No. 1, pp. 39–43. [in Russian]

13. Zvernennya Yevropeys'koho forumu rektoriv pedahohichnykh universytetiv, Instytutiv, Vyshchykh pedahohichnykh shkil Yevropy do Prezydentiv, Uryadiv ta Parlamentariyiv krayin yevropeys'koho prostoru [Address of the European Forum of Rectors of Pedagogical Universities, Institutes, Higher Pedagogical Schools of Europe to the Presidents, Governments and Parliamentarians of the European Space]. Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat. Naukovo-metodychnyy zhurnal. [Mountain School of the Ukrainian Carpathians. Scientific and methodical journal]. 2010–2011. No. 6–7, pp. 34–38. [in Ukrainian]

14. **Kalinovsky Yu. Yu.** (2012). Akademichna chesnist' yak chynnyk pravovoho vykhovannya studentiv'koyi molodi [Academic honesty as a factor of legal education of student youth]. Hileya [Gileya]. Issue 63 (№8), pp. 477–482. [in Ukrainian]

15. **Kalinovsky Yu. Yu.** (2014). Hromadyans'kopolitychna kompetentnist' osobystosti yak chynnyk rozvytku pravovoho suspil'stva v Ukrayini [Civil and political competence of personality as a factor in the development of legal society in Ukraine]. Suchasne suspil'stvo: zbirnyk naukovykh prats'. [Modern society: a collection of scientific works]. Issue. 1 (5), pp. 50–62. Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda. [in Ukrainian]

16. **Klymenko Yu. A.** Pedahohichni umovy formuvannya profesiynno mobil'noho pedahoha u yevropeys'kykh vyshchykh navchal'nykh zakladakh [Pedagogical conditions of formation of a professionally mobile teacher in European higher educational institutions] (pp. 349–355). URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_58_2/72.pdf [in Ukrainian]

17. **Kravchenko T. V.** (2012). Osoblyvosti inzhenerno-pedahohichnoyi osvity z urakhuvanniam vymoh yevropeys'koho osvith'oho prostoru [Features of engineering and pedagogical education taking into account the requirements of the European educational space]. Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy. [Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems]. No. 30, pp. 50–56. [in Ukrainian]

18. **Matvienko O.** (2015). Tendentsiyi rozvytku profesiynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly v Ukrayini v konteksti intehratsiyi

do svitovoho pedahohichnoho prostoru [Tendencies of development of professional training of future primary school teachers in Ukraine in the context of integration into the world pedagogical space]. Psykholoho-pedahohichni problemy sil'skoyi shkoly. [Psychological and pedagogical problems of rural school]. Issue 53, pp. 381–387. [in Ukrainian]

19. **Nos L. S.** (2017). Suchasni pidkhody do profesiyanoi pidhotovky vchyteliv pochatkovoyi shkoly v krayinakh Yevropy [Modern approaches to vocational training of primary school teachers in Europe]. *Molodyy vchenyy* [Young Scientist]. No. 7, pp. 309–312. [in Ukrainian]

20. Pedahohichna Konstytutsiya Yevropy [Pedagogical Constitution of Europe]. URL: <https://svitovid6.webnode.com.ua/news/pedagogichna-konstitutsiya-jevropi/> [in Ukrainian]

21. **Prokopenko I. F.** (Eds). (2018). Pedahohichni tekhnolohiyi v pidhotovtsi vchyteliv: navchal'nyy posibnyk [Pedagogical technologies in teacher training: textbook. 3rd ed., fdd. and reworked]. Kharkiv: KhNPU, 457 p. [in Ukrainian]

22. **Postrygach N.** (2012). Retrospektyvnyy analiz rozvytku yevropeys'koho vymiru u hromadyans'kiy osviti vchyteliv [Retrospective analysis of the development of the European dimension in civic education of teachers]. *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho derzhavnogo universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Seriya: Pedahohichni nauky.* [Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after V.O. Sukhomlynsky. Series: Pedagogical sciences]. Issue 1.36, pp. 80–83. [in Ukrainian]

23. **Savchenko S. V.** (2017) Transformatsiya hlobal'noho informatsiynoho suspil'stva v «suspil'stvo znan'» yak faktor formuvannya intelektual'noho kapitalu natsiyi [Transformation of the global information society into a «knowledge society» as a factor in the formation of the nation's intellectual capital]. *Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi.* [Humanitarian Bulletin of the Zaporozhye State Engineering Academy]. Issue 70, pp. 84–93. [in Ukrainian]

24. **Tovkanets G. V.** (2015) Tendentsiyi rozvytku yevropeys'koyi vyshchoyi osvity na pochatku XXI stolittya [Trends in the development of European higher education in the early XXI century]. *Naukovyy visnyk Mukachivs'koho derzhavnogo universytetu. Seriya: Pedahohika ta psykholohiya.* [Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and psychology]. Issue 1, pp. 28–33. [in Ukrainian]

25. **Kelly A. V.** *Education and Democracy: Principles and Practices.* London: SAGE, 1995. 222 p.

26. **Marco Snoek and Irēna Žogla.** *Teacher Education in Europe; Main Characteristics and Developments // Becoming a Teacher Educator. Theory and Practice for Teacher Educators.* Anja Swennen and Marcel van der Klink. Springer Science+Media B.V. 2009. P. 11–29.

27. **Silver H.** *Managing to Innovate in Higher Education // British Journal of Educational Studies.* 1999. Vol. 47. P. 145–156.

28. *Teachers' Professional Development – Europe in international comparison – An analysis of teachers' professional development based on the OECD's Teaching and Learning International Survey (TALIS).* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union, 2010. 200 p.

УДК 140.8+378.1(4+477)

DOI 10.31392/NPU-VOV.2020.3(78).02

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Оксана ЯКИМЧУК

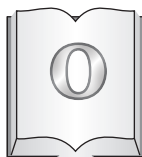
кандидат філософських наук,
доцент НПУ імені М. П. Драгоманова

© Якимчук О., 2020

Ключові слова: людина, освіта, компетентність, компетентнісний підхід в освіті, знаннево-інформаційна парадигма освіти, знання, уміння, навички, цінності, практична орієнтація освіти, життєтворчість освіти.

Одним з найважливіших напрямів реформування сучасної української освіти є всебічне наскрізне впровадження та застосування компетентнісного підходу в навчанні, вихованні, практичній підготовці школярів. Традиційна знаннево-інформаційна парадигма навчання виявилася неконкурентоспроможною: учні могли мати обширні знання, однак не могли їх реалізувати на практиці. Як показують дослідження, стара школа була переобтяжена формальними знаннями, які відсторонювали дитину від реальності. Практика показала, освітяни мають шукати нові, інноваційні, особистісно і практично орієнтовані методології навчання і виховання. Переорієнтація освіти на компетентнісну парадигму потребує додаткових досліджень.

З'ясуванню сутності компетентнісного підходу та можливості втілення теоретичних знань про нього в освітній практиці України присвячено дану статтю.

днією з суттєвих вад старої школи є перенавантаження школярів формальними, теоретичними знаннями, якими вони не вміли (й не мали змоги) користуватись як у процесі навчання, так і в повсякденному житті. Знання перетворювались на баласт, на засвоєння яких безрезультатно витрачалась значна частка часу й енергії. Замість підготовки особистості до життя формальна шкільна освіта відсторонювала людину від суспільства, його реальних проблем та суперечностей розвитку. Дитина втрачала сенс життя й часто-густо обирала асоціальні форми мислення та дії. У такому вимірі школа для учня ставала все більш нецікавою, а може, і непотрібною. Повернення школі її суспільного призначення та статусу потребувало змін, які б «вирівняли» знання, оптимально збалансували їх теоретичний і соціально-практичний зміст, а головне – сформували в учнів здатність корис-

туватись цими знаннями у своїй практичній діяльності. Виконання цього завдання здійснено шляхом перебудови школи на основі компетентнісного підходу.

Головним завданням освіти є підготовка людини до повноцінної життєдіяльності в актуальному соціально-цивілізаційному та соціокультурному середовищі, а також вироблення особистісних можливостей адаптації до змінних соціальних, технологічних, професійних, інформаційних умов. Зважаючи на високу динаміку сучасних суспільних змін в усіх сферах соціального функціонування, людина також має сформувати доволі гнучку, високоадаптивну, інноваційно орієнтовану особистісно-компетентісну сферу з високим рівнем світоглядно-культурної свободи. «Суспільству XXI століття, що активно розвивається, необхідні люди, що мають сучасну освіту, моральнісні переконання, підприємницьку енергію, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, прогнозуючи їх можливі наслідки, які здатні до співробітництва і відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, володіють розвинутим почуттям відповідальності за долю країни. Такими якостями може володіти тільки компетентна та впевнена в своїх силах людина» [1, с. 9]. Формування таких якостей значною мірою відбувається в освітній сфері. І хоча набуття особистісних компетенцій багато в чому залежить від докладання людиною індивідуальних зусиль, навчальні заклади, зокрема загальноосвітні, мають створювати умови, в яких такі зусилля будуть давати найпозитивніший результат.

Саме результативність шкільної освіти виходить на перший план, якщо мова йде про впровадження компетентнісного підходу. Одночасно результатом тут вважається не вміння успішно скласти теоретичні екзамени, як це було в радянській освіті, а набуття корисних у реальному житті та соціальній адаптації компетентностей, які й надалі мають потенціал розширення і вдосконалення, що єднає процесуальний

та результативний аспект навчання в певну системну цілісність. «У шкільній освіті перехід до компетентнісного підходу, за одностайною думкою науковців і практиків, означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду затребуваності в суспільстві, забезпечення спроможності випускника школи відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» в професії, в соціальній структурі. Виявилось, що для презентації змісту освіти, який відповідав би таким вимогам, узвичаєних у вітчизняній педагогіці понять не достатньо» [2, с. 45–46]. Раніше освіта традиційно орієнтувалася на такі категорії результативності, як знання, уміння та навички. На сьогодні вони втрачають свою актуальність через іманентну завершеність, кінцевість, результативну обмеженість. Тому й необхідним є введення філософсько-освітньої категорії «компетентність», у яку закладається не лише набуття конкретних здібностей, але й глибинно-особистісне прищеплення кожному учню чи студенту ціннісного ставлення до свого подальшого освітнього саморозвитку. Сучасна освіта має надавати людині цілісну єдність знань, компетенцій і цінностей, орієнтовану як на успішну самореалізацію в сьогоdnішніх суспільних умовах, так і на успішну адаптацію до їх подальших змін. Це й зумовлює високу актуальність дослідження компетентнісного підходу в системі навчання та виховання особистості.

Отже, звернемося до більш докладного концептуально-теоретичного аналізу базових сутнісних ознак компетентнісного підходу в освіті. Ця проблематика сьогодні актуальна ще й тому, що в Україні тільки розпочинається реальна активізація процесу переходу до компетентнісних методик навчання і виховання в системі середньої освіти. Це зумовлює необхідність усебічного аналізу як закордонного досвіду, так і тих можливостей, що надають вітчизняні освіт-

ні традиції в плані переходу до застосування в системі навчання і виховання особистості компетентнісних принципів та орієнтирів. «Компетентнісний підхід є одним із стратегічних напрямів розвитку системи освіти України, її новим концептуальним орієнтиром. І хоча на сучасному етапі розвитку наукового знання немає єдиного підходу щодо трактування понять “компетентнісний підхід” і “компетентність”, на думку вчених (Н. Бібік, О. Пометун, О. Овчарук та ін.), важливим є розуміння того, що компетентісно орієнтована освіта передбачає перенесення акценту із засвоєння дітьми нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у них здатності самостійно діяти, адекватно застосовуючи знання та індивідуальний досвід у нестандартних життєвих ситуаціях, отримання практичних результатів, вироблення власних ставлень у тих, хто навчається» [3, с. 8–9]. Така освіта дозволить не лише досягати етапних навчальних чи професійних успіхів, але на особистісно-ціннісному рівні визначати для себе важливі життєві цілі та досягати їх, застосовуючи навчально-компетентнісний базис та індивідуальні можливості навчатися безперервно впродовж усього життя. Саме тому ми говоримо не так про навчання і виховання, як про набуття особистісно-системної цілісності знань, компетенцій і цінностей, орієнтованих на всебічні прояви життєвого успіху конкретної людини.

Водночас компетентнісний підхід в освіті не відмінняє важливість набуття традиційних знань, умінь і навичок, які також можуть корисно використовуватися людиною в професійній діяльності чи буденному житті. Однак новий підхід наголошує на тому, що ці феномени не є самоціллю, кінцевим освітнім результатом. Вони мають продовжуватися, транслюючись в активну життєдіяльність особистості, наповнюючись аксіологічними та життєво-телеологічними компонентами. «Знання, уміння та навички, котрі молодь набуває й виробляє, навчаючись у школі, беззаперечно,

є важливими. Поряд із цим сьогодні актуальності набуває поняття компетентності учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня-випускника до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовільняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Прогресивна освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформулювати в школяра та дорослого вміння вчитись» [4, с. 7]. У цьому й полягає базова сутність компетентнісного підходу в освіті, що й робить його принципи надзвичайно актуальними для сучасної людини, особливо молоді. Сьогодні немає сенсу фіксувати в індивідуальній свідомості, когнітивній та аксіологічній сфері сталі інформаційно-знаннєві комплекси чи технологічні вміння, адже будь-яка технологія швидко застаріває, змінюючись новітніми знахідками. Інформація також курсує та змінюється з надзвичайною динамікою. У такому світі неможливо бути успішним на сталому знаннєвому фундаменті, тому особистість має бути динамічною, активною, інноваційно налаштованою, компетентісно орієнтованою.

В українському філософсько-освітньому та теоретико-педагогічному дискурсі сьогодні тільки відбувається концептуальне та категоріальне становлення парадигми компетентнісного підходу в освіті. Водночас можемо з упевненістю говорити про те, що вітчизняні освітяни вже мають значні

здобутки в цій галузі. Так, компетентнісний підхід уже закладений в основу прийнятого в 2017 році закону «Про освіту». Цей закон важливий як з практичного, так і теоретично-констатувального погляду. Наприклад, у ньому визначаються базові категорії, якими тепер можуть оперувати українські педагоги та управлінці у сфері освіти. У контексті нашого дослідження сутності компетентнісного підходу в освіті ми спираємося на його визначення в ст. 1 «Основні терміни та їх визначення» закону «Про освіту»: «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [5]. Отже, категорія «компетентність» стає тим інструментом, який дає змогу розглядати компетентнісний підхід як процес формування особистісно-системної єдності знань, компетенцій та цінностей людини, що навчається.

На нашу думку, однією з найважливіших сутнісних ознак компетентнісного підходу в освіті є те, що навчально-виховний процес набуває максимально потужного соціалізаційного потенціалу. Це виявляється в тому, що освіта дає людині не просто знання і вміння, що вже вироблені в суспільстві і застосовуються, а формує в особистості здатність адаптації до нових форм соціального і технологічного функціонування. Людина тут перетворюється на єдність особистісно-творчого і суспільно-прогресивного. У сучасному навчально-виховному процесі «ключові компетентності пов'язують воедино особистісне й соціальне в освіті, відбивають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; вони виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації; їх набуває молода людина не лише під час вивчення предметів, групи предметів, але й засобами неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо. Зарубіжні

й вітчизняні автори наголошують, що ключові компетентності змінні, мають рухливу і перемінну структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення особистості в соціумі» [2, с. 46]. Це й визначає головні сутнісні параметри компетентнісного підходу в освіті. Його застосування в педагогічній практиці вітчизняної школи означає перехід до таких освітніх принципів, які найбільшою мірою відповідали б актуальним потребам соціуму та стратегічним орієнтирам особистісного розвитку кожної людини, що навчається.

Компетентнісний підхід, крім того, дозволяє молодій людині краще зорієнтуватися у виборі власної життєвої стратегії. Ті форми освіти, що домінували в радянські і пострадянські часи, мало допомагали дитині й молодій людині у виборі майбутньої професії. Фактично випускник школи опинявся один на один із соціальною реальністю і найчастіше діяв за обставинами чи сімейними «можливостями». Сучасна ж освіта в її компетентнісному вимірі готує молоду людину до свідомого, особистісно орієнтованого професійного вибору. «Парадигма компетентності віддзеркалює вміння розв'язувати реальні проблеми, бути фахівцем у конкретній сфері діяльності, забезпечувати необхідний результат. Основним завданням сучасної освіти повинна стати підготовка не лише знаючих, а й мислячих фахівців, спроможних до подальшого саморозвитку і самовдосконалення» [6, с. 428]. Сучасні тенденції ринку праці чітко засвідчують, що затребуваними є ті фахівці, які у свою діяльність здатні привносити інноваційно-творчий елемент. Формування ж інноваційно-творчого, гнучкого, варіативного мислення є однією із сутнісних ознак компетентнісного підходу в освіті. «Вміння самостійно вчитися, шукати, систематизувати, аналізувати інформацію і ефективно розпоряджатися своїм часом є безальтернативними атрибутами сучасного успішного спеціаліста» [9, р. 52]. Через це традиційна знаннева парадигма освіти вже не відпові-

дає актуальному суспільному запиту щодо професійних характеристик фахівців у різних сферах. Як показує практика розвинених країн, тільки компетентнісний підхід до змістовного наповнення та формально-організаційного забезпечення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі може гарантувати повноцінну підготовку молоді до активного включення в соціальне життя.

Сутність компетентнісного підходу в освіті полягає в орієнтації і концентрованої увазі на нову якість навчально-виховного процесу. Результатом навчання і виховання тепер вважається не сума знань, а здатність на особистісному рівні реалізовувати знання і навички в реальних життєвих ситуаціях. Особистісний рівень означає ціннісне ставлення людини до отриманих знань чи навичок, диференційований до них підхід, самостійний аналіз їх ефективності при використанні в буденних чи професійних практичних обставинах. «Мету і результат навчання коректно відрекомендувати саме як компетентність. У контексті навчання компетентність є уміння справлятися із завданнями і проблемами; це деякий комплекс, котрий пов'язує компетентність воедино зі знаннями, вміннями і діями, тобто спроможність мобілізувати вміння в конкретній ситуації. Узагальненим віддзеркаленням спроможності людини діяти ефективно за межами стандартних ситуацій є компетентнісний підхід. Компетентнісний підхід концептуально протистоїть підходу знанневому – трансляції готового знання. Він здійснює спробу додати особистісний смисл у процес оволодіння знаннями, акцентуючи увагу на результаті освіти – причому в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини ефективно діяти в різноманітних проблемних ситуаціях» [6, с. 429]. Для того щоб реально готувати молодь до такої ефективної діяльності в найрізноманітніших життєвих і професійних обставинах, необхідним є кардинальне реформування освіти в усіх її вимірах. Пере-

хід до парадигми компетентнісного підходу відбувається досить складно, адже узвичаєні освітні стереотипи, при всій очевидності їх неефективності і згубності, долаються важко. Українська школа має наповнюватися педагогічними кадрами нового покоління, які будуть не лише з навчально-технологічної, але й зі світоглядно-ціннісної позиції готовими до повноцінного застосування компетентнісного підходу та інноваційно-гуманістичних методик навчання і виховання.

Однією з базових світоглядно-фундаментальних проблем традиційної знаннево-орієнтованої освіти була і залишається значна відірваність знань, що набуваються учнями, від конкретних реалій життя в сучасному суспільстві і сучасній цивілізаційно-технологічній реальності. Зі світоглядно-ціннісного погляду, сутність компетентнісного підходу в освіті полягає саме в тому, щоб зробити навчально-виховний процес орієнтованим на підготовку до реальної життєдіяльності, життєтворчості та розбудови особистісної життєвої стратегії. Шкільна освіта має формувати у молоді людини насамперед життєтворчу компетентність, яку можна визначити як «системну властивість особистості: цілісну, ієрархічну динамічну систему здатностей (або окремих компетенцій), яка дозволяє їй свідомо і творчо визначати і здійснювати власне життя, розвивати свою індивідуальність, досягти успішної, оптимальної життєдіяльності в умовах середовища (технологічного, економічного, політичного, соціального, культурного), яке перманентно змінюється» [4, с. 19]. У сучасному світі дійсно кардинально змінилися правила соціалізації. Якщо раніше певного освітнього рівня могло вистачити людині на все життя, то сьогоднішні реалії вимагають постійного освітнього самовдосконалення. Компетентнісний підхід в освіті поєднує ефективність практичної підготовки з виробленням уміння вчитися впродовж усього життя та адаптативно сприймати будь-які соціально-технологічні зміни. Це є одним з

найважливіших моментів, які визначають загальну сутність компетентнісного підходу в освіті.

Якщо філософсько-освітня парадигма компетентнісного підходу сприймається вітчизняними освітянами доволі консенсусно, то її практично-реалізаційний вимір викликає значні суперечки і навіть певний педагогічний спротив. Що ж являє собою процес навчання і виховання, заснований на принципах компетентнісного підходу? З операційного погляду, компетентнісний підхід в освіті застосовується на основі такої загальної схеми: 1) конструювання теоретичної компетентнісної моделі для тієї чи іншої предметної сфери чи конкретної ситуації «функціонального мислення»; 2) адаптація розробленої компетентнісної моделі тестування до психометричних, вікових, освітньо-спеціалізаційних особливостей учнів чи студентів; 3) розробка процедури вимірювання компетентнісних характеристик тих, хто навчається (тут можуть застосовуватися найрізноманітніші види контрольних робіт і тестувань); 4) вимірювання ефективності застосованої моделі оцінки компетентності тих, хто навчається, та визначення напрямів її вдосконалення [9, р. 391]. Отже, компетентнісний підхід передбачає не лише навчання, виховання та розвиток учнів і студентів, але й постійне вдосконалення самого навчально-виховного процесу, а також безперервне самовдосконалення суб'єктів, які його здійснюють – учителів, педагогів-вихователів, організаторів освітнього простору тощо.

Підбиваючи підсумки нашого концептуально-теоретичного аналізу фундаментальних сутнісних характеристик компетентнісного підходу в освіті, наголосимо, що головною його ознакою є перехід від накопичення знаннево-інформаційних масивів та надмірної теоретизації до посилення практичної, застосувальної, життєтворчої результативності навчально-виховного процесу. «Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому, як результат розглядається не сума засвоє-

ної інформації, а спроможність людини діяти у різних проблемних ситуаціях. Набір цих ситуацій залежить від типу освітньої установи. Загальні вимоги до освіченості спеціалістів можна віднести до ключових компетенцій, наприклад, мати широкий світогляд, бути спроможним осмислювати різні життєві явища, самостійно відшукувати істину: бути здібними проектувати (прогнозувати) свою діяльність; бути самостійними в діях за умов невизначеності» [8, с. 127]. Як бачимо, компетентнісний підхід не означає простої, безпосередньої, механічної підготовки індивіда до здійснення якихось професійно чи життєво корисних дій. Ні, він скоріше орієнтований на вироблення в особистісній структурі людини такої єдності знань, компетенцій та цінностей, яка дозволить протягом життя самостійно оцінювати власні орієнтири і компетентності, а також активно застосовувати знання і вміння з метою приносити користь собі і суспільству.

Отже, вивчивши філософсько-освітні сутнісні характеристики компетентнісного підходу в освіті, зазначимо, що на відміну від традиційної інформаційно-знанневої парадигми, базовим завданням якої є закріплення в свідомості людини, що навчається, заданих теоретичних настанов, компетентнісний підхід орієнтований на підготовку людини до особистісно практичної самореалізації в різних життєвих середовищах (сімейно-побутовому, професійно-спеціалізованому, цивілізаційно-технологічному, культурно-творчому, соціально-громадському, соціально-економічному, суспільно-політичному тощо). За визначенням українських експертів, що готували вітчизняний закон «Про освіту», компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. У статті наголошується важливість саме динамічної, змінної, саморозвивальної структури будь-якої особис-

тійної компетентності. Саме тому застосування компетентнісного підходу у вітчизняній школі сприятиме реальній підготовці учнівської молоді до тих життєвих, профе-

сійних, громадських ситуацій, які можуть її очікувати в сучасному світі, який надзвичайно швидко змінюється і розвивається, особливо в технологічній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентностный подход в образовании: методологический аспект: монография / под ред. С. Д. Якушевой. Новосибирск: Изд-во СибАК, 2016. 248 с.
2. **Бібік Н. М.** Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 45–50.
3. **Андрющенко Т. К.** Компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку освіти в Україні: теоретичний аспект // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Вид. ПП Зволейко Д. Г., 2013. Вип. 13. С. 8–12.
4. **Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О.** Проектне бачення компетентнісно спрямованої 12-річної школи: практико-зорієнтований посібник. Запоріжжя: Центріон, 2005. 112 с.
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39.
6. **Михайлишин Г. Й.** Діагностика компетентнісного підходу в сучасній освіті // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. Київ: ВІР УАН, 2012. Вип. 65 (№ 10). С. 428–435.
7. **Равен Дж.** Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. М.: Когито-Центр, 2001. 142 с.
8. **Давидов П.** Компетентнісний підхід в освіті: онтологічно-гносеологічний аналіз // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Філософія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2011. Вип. 541–542. С. 126–130.

REFERENCES

1. **Yakusheva S. D.** (Eds). (2016). Kompetentnostnyy podkhod v obrazovanii: metodologicheskiiy aspekt: Monografiya [Competence-based approach in education: methodological aspect: Monograph]. Novosibirsk: Publishing house SibAK. [in Russian]
2. **Bibik N. M.** (2004). Kompetentnisnyy pidkhd: refleksyvnyy analiz zastosuvannya [Competence approach: reflexive analysis of application] / O. V. Ovcharuk (Eds) // Kompetentnisnyy pidkhd u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayinski perspektyvy: Biblioteka z osviti'noy polityky [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy], pp. 45–50. Kyiv: «K.I.C.». [in Ukrainian]
3. **Andryushchenko T. K.** (2013). Kompetentnisnyy pidkhd yak stratehichnyy napryam rozvytku osvity v Ukraini: teoretichnyy aspekt [Competence approach as a strategic direction of education development in Ukraine: theoretical aspect]. Pedagogichna osvita: teoriya i praktyka. Zbirnyk naukovykh prats [Pedagogical education: theory and practice. Collection of scientific works], Issue 13, pp. 8–12. Kamyanets-Podilsky: Publisher PE Zvoleyko DG. [in Ukrainian]
4. **Yermakov I. H. & Puzikov D. O.** (2005). Proektne bachennya kompetentnisno spryamovanoi 12-richnoi shkoly: Praktyko-zoriyentovanyy posibnyk [Project vision of a competency-oriented 12-year school: Practical-oriented manual]. Zaporozhye: Centriion. [in Ukrainian]
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII [Law of Ukraine "On Education" dated 05.09.2017 № 2145-VIII]. Vidomosti Verkhovnoyi Rady. [Bulletin of the Verkhovna Rada]. 2017. No. 38–39. [in Ukrainian]
6. **Mykhaylyshyn H. Y.** (2012). Diahnostyka kompetentnisnoho pidkhodu v suchasniy osviti [Diagnosis of competence approach in modern education]. Hileya [Gileya]. Issue 65 (No. 10), pp. 428–435. [in Ukrainian]
7. **Raven J.** (2001). Pedagogicheskoye testirovaniye: Problemy, zabluzhdeniya, perspektivy [Pedagogical testing: Problems, delusions, prospects]. Moscow: Kogito-Center. [in Russian].
8. **Davydov P.** (2011). Kompetentnisnyy pidkhd v osviti: ontolohichno-hnoseolohichnyy analiz [Competence approach in education: ontological and epistemological analysis]. Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats'. Filosofiya. [Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Collection of scientific works. Philosophy]. Issue 541–542, pp. 126–130. [in Ukrainian]

9. Competence Assessment in Education: Research, Models and Instruments / Editors: Detlev Leutner, Jens Fleischer, Juliane Grünkorn, Eckhard Klieme. Cham: Springer, 2017.

УДК 140.8+330.366+378.1(100+477)

DOI 10.31392/NPU-VOV.202.3(78).03

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДИНАМІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ВИКЛИК-ВІДПОВІДЬ

Михайло КІТ

аспірант НПУ імені М. П. Драгоманова

© Кіт М., 2020

Ключові слова: людина, освіта, соціокультурна динаміка, глобальна цивілізація, трансформація освіти.

Постановка проблеми. Перша третина ХХІ ст. характеризується низкою економічних, політичних та соціокультурних змін, сукупність яких формує новий, ще не до кінця розгаданий виклик системі підготовки людини до життя засобами освіти. Мова йде про завершення освіти індустріального суспільства й початок освіти суспільства інформаційного, про необхідність становлення та розвитку нової філософії освіти, параметри якої проглядаються як відповідь на виклики нового повороту світової соціокультурної динаміки, а також глобальних змін, що характеризують внутрішні процеси новостворених постсоціалістичних держав. Виклики до освіти України формують, з одного боку, такі світові процеси, як глобалізація, інформаційна революція, демократизація та соціальна турбулентність, з іншого – становлення ринкових відносин, формування політичної системи пострадянського штибу, входження в систему міжнародних зносин тощо.

Аналіз розробленості проблеми. Контури розвитку освіти, що формується в наші дні, досліджені ще не достатньо повно. Річ у тому, що сучасні тенденції трансформації будь-якого соціального явища змінюються з надзвичайно динамічною та непе-

Соціокультурна динаміка, характерна для сучасної глобально-інформаційної цивілізації, ставить перед людиною нові виклики. На багато з них неможливо відповісти без потужного особистісно-освітнього базису. Освіта постає як головний елемент підготовки людини в новій соціокультурній та цивілізаційно-інформаційній реальності. Задля виконання цієї функції освіта потребує модернізації як за змістом, так і за основними технологіями.

редбачуваною темпоральністю. Це викликає необхідність постійної концептуальної рефлексії щодо базових світоглядно-філософських та аксіологічних параметрів аналізу таких явищ. В освітологічній, філософсько-освітній літературі українських дослідників є суттєвий доробок. Зокрема, важливо зазначити праці таких учених і філософів, як В. Андрущенко, В. Береза, О. Висоцька, В. Горлинський, Т. Десятов, В. Кремень, В. Огнев'юк, Л. Маргуліна, В. Маслов, Я. Мельник, М. Михальченко, В. Молодиченко, Т. Сігіда, О. Співаковський, О. Якимчук та ін. Одночасно нові глобально-цивілізаційні обставини створюють актуальне підґрунтя для подальшого вивчення проблематики трансформації освіти в межах нової соціокультурної динаміки.

Мета дослідження полягає в концептуально-теоретичному аналізі загальних характеристик соціокультурної динаміки ХХІ ст. як основного чинника формування нової системи підготовки людини до життя засобами освіти.

Основна частина. Кардинальні зміни світового порядку, нові тенденції в економіці, культурі, політико-правових відносинах потребують перегляду парадигмальних підвалин освіти у ХХІ ст. Вирішення цієї проблеми є надактуальним завданням, оскільки система освіти забезпечує формування громадянських, професійних, моральних та інших якостей, що сприяють становленню особистості як члена певної соціальної спільноти. У цьому сенсі зауважимо, що прискорена соціокультурна динаміка ХХІ ст. фактично детермінує характер освітніх процесів.

Сучасні дослідники культурних та соціальних процесів роблять акцент на кризі освіти у світовому масштабі, яка своєю чергою пов'язана із загальною кризою культури. Перед людством узагалі та окремими індивідами постають нові завдання, пов'язані з новим типом цивілізації, стрімким прогресом, глобалізаційними тенденціями. Своєрідне антропологічне зрушен-

ня в новій парадигмі освіти визначається самим духом нашої доби [1, с. 29].

Розмірковуючи про особливості сучасної соціокультурної динаміки, як підґрунтя формування нової системи освіти, фахівці наголошують її своєрідний характер. Зокрема, аналіз наукової літератури та базових тенденцій сьогодення засвідчив, що сучасні уявлення про соціокультурну динаміку значно відрізняються від уявлень, що були характерними для попередніх століть.

Загалом, дослідження попередників доводять, що «соціокультурна зміна» є багатовимірним і багатоаспектним процесом, що формує багатопредметність дослідження соціальної динаміки. Ретроспективні соціокультурні зміни ґрунтувалися здебільшого на лінійних (часових і просторових) тенденціях розвитку. Зайняті пошуками лінійних тенденцій, соціологія і всі суспільні науки ХІХ ст. приділяли мало уваги цим межах соціокультурної зміни, що повторюються. За невеликим винятком (Гегель, Тард, Феррара, Данилевський і деякі інші), суспільствознавці та соціологи минулого століття нехтували багатою традицією китайських та індійських мислителів, традицією Платона, вищезгаданих Арістотеля і Полібія, Ібн Хальдуна і Дж. Віко, що зосередили свої дослідження соціальної динаміки на циклах, що повторюються, ритмах, осциляціях, періодичностях, а не на вічних лінійних тенденціях. ХХ ст. підбило підсумки роботи цих мислителів та енергійно їх продовжило [2, с. 372–376].

У ХХІ ст. соціокультурні зміни значно пришвидшилися, стали багатовекторними і є поєднанням універсальних та локально-цивілізаційних процесів. Варто зауважити, що на сучасному етапі розвитку людства глобалізація торкається глибини, «ядра» культури, її ціннісно-нормативних основ, коли національна культура послаблює виконання своєї «антиентропійної» функції, не знаходячи адекватних форм перспективної взаємодії в глобалізаційному цивілізаційному процесі. Зростає агресія західних матеріальних, соціальних та духовних

цінностей, норм, стандартів способу життя, масової культури, що виявляються під гаслом «входження до світової цивілізації». За таких обставин різко загострюється проблема збереження культурної ідентичності в процесі зіткнення традиційних і нових цінностей, коли, з одного боку, держави-нації спираються на культурні універсалії, з іншого – стимулюються екстремістські прояви (релігійний фундаменталізм, шовінізм, тероризм). Відповідно, позитивна глобалізація як прагнення людства до досягнення цивілізаційного синтезу за умови збереження різних національних соціумів не може бути реалізована без зміни загальної парадигми розвитку людства, без якісного оновлення системи соціокультурних цінностей [3, с. 158–159].

Вочевидь, найважливішою соціокультурною характеристикою XXI ст. має бути усвідомлення кожної окремої людини як найвищої цінності. Тісний взаємозв'язок цінностей і процесу формування ціннісних орієнтацій з освітніми практиками є однією з найважливіших базових констант взаємозумовлення освіти та духовних цінностей. Як доводить В. Молодиченко, освіта є найважливішим інституційним каналом відтворення духовних цінностей, тому явні та приховані цільові настанови освітньої системи визначають ступінь поширення духовних цінностей у соціумі, чим впливають на його ціннісну інтегрованість і культурну гомогенність [4, с. 90].

Із погляду експертів, на характер та перебіг сучасної соціокультурної динаміки, як основи для переформатування освіти, чинять вплив низка взаємопов'язаних тенденцій. На думку З. Відоевича, для сучасного світу характерні не тільки тенденції глобалізації, регіоналізації та фрагментації. Він вважає, що треба враховувати і необхідність прогнозування, щоб передбачити абсолютно інші явища у світі: масштабні планетарні економічні й політичні потрясіння, війни, антагонізми і розмежування в небувалих раніше проявах. Стрибки в розвитку технологій можуть породити

такі форми організації господарства і суспільства передових країн, за яких конфлікт (і єдність) глобалізації, регіоналізації та фрагментації стане безпредметним. У цьому випадку надрозвинені країни ізолюються від решти світу, щоб досягти безпеки і зберегти своє благополуччя [5, с. 28].

Намагаючись виокремити та пояснити основні тенденції соціокультурних змін у XXI ст., науковці послуговуються кількома базовими теоретичними моделями, що своєю чергою дозволяє побачити можливі напрями оновлення освітньої системи.

Так, у класичному варіанті циклічної концепції соціокультурної трансформації відбуваються по замкненому колу: витки розвитку повторюються у часі, а початкова і кінцева точки циклу збігаються. Така модель дає змогу, зокрема, з достатнім ступенем вірогідності описати траєкторію і ритми культурного розвитку традиційного суспільства, в якому протягом історії залишається сильним конвенціональний компонент соціокультурної регуляції і зберігається парадигмальна орієнтація на природні цикли. Для аналізу динамічної соціокультурної системи індустріального й інформаційного суспільств, спрямованих на активне перетворення природного та соціокультурного середовища, доцільно використовувати інший варіант – незамкнену циклічну модель (за спіральним циклом), коли траєкторія еволюційних циклів має форму спіралі, а в початковій і кінцевій точках витка система проходить подібні, однак не тотожні попереднім циклам стани. Інша модель конституює хвильовий характер змін соціокультурних систем. Якщо лінійно-поступальна і циклічна моделі соціокультурних трансформацій достатньою мірою описані в науковій літературі, то підхід, що враховує хвильовий характер розвитку соціокультурних систем, ще не сформувався у цілісну концепцію [6, с. 12].

У цьому контексті Г. Герасимович стверджує, що сучасний методологічний плюралізм і міждисциплінарна інтеграція вимагає визнання як значущості лінійних

змін у соціокультурній динаміці, так і циклічних, маятникових і хвильових процесів, можливості поступового руху і культурних вибухів. Усі зазначені підходи є однаково ймовірними і взаємодоповнювальними, які лише в їх діалектичній взаємодії розкривають сутність процесів динаміки культури. До сьогодні найочевиднішою і прийнятнішою для сучасного світу є концепція циклічного розвитку культури, яка представляє культурну картину світу, де особливе значення надається кризовим переходам при збереженні цілісності. Тут культура розглядається як замкнута, самодостатня система. Криза є фазою в циклічному процесі, яка, радикально руйнуючи фундаментальні цінності, знов створює умови для переходу системи на вищий рівень розвитку. Циклічна модель культури порівнює себе з минулим, використовуючи категорію часу як кваліфікаційну характеристику, що охоплює всі параметри буття культури. Майбутнє в такій моделі справді не має значення. Адже рух по циклу завжди пов'язаний з певним регресом, втратою, а майбутнє тут – завжди катастрофа, без якої неможливо «повернутися» в золоте століття [7, с. 115].

Також процеси соціокультурної динаміки можна описати різними видами траєкторій росту і спадання: лінійною, експоненціальною, логарифмічною тощо. Зрозуміло, що більшість реальних соціокультурних процесів не можуть зростати до нескінченності. Необхідно враховувати обмеженість ресурсів, що призводить до поступового зниження темпу росту та повної зупинки [8, с. 271].

Варто зауважити, що низка нових соціокультурних феноменів у ХХІ ст. потребують свого подальшого наукового осмислення та з'ясування їх впливу на освітні процеси.

Скажімо, розмірковуючи про особливості соціокультурної динаміки в Україні, фахівці роблять висновки про те, що нова структура узагальнених уявлень індивідів і соціальних груп про добро і зло, про схвалені й засуджені норми поведінки на-

буває властивостей тяжіння до нового стану соціокультурного простору, який відповідає партикулярним потребам повсякденної життєдіяльності. Формується легітимована культурою нова шкала цінностей, статусів, ролей, мережі взаємної довіри людей один до одного, індивідних і колективних лояльностей. Адаптація, легітимація нових цінностей і норм, саморегулювання і самоорганізація, творення нових традицій і формування нових світоглядних орієнтирів стають основними параметрами розвитку соціокультурного простору українського суспільства початку ХХІ ст. Розвиток сучасного українського суспільства спрямовується як у напрямі ренесансу національної культури, так і в напрямі входження до європейської спільноти. Орієнтація на демократичні моделі суспільного устрою призводить водночас як до запозичення надбань (стандартів у правовій сфері, правил гри на ринковому полі тощо), так і проблем (орієнтація на індивідуалізм, з його радикальними формами прояву – відособленості, відчуженості, суттєва диференціація певної культури на несхожі субкультури ускладнює взаєморозуміння представників різних соціальних груп тощо) [9, с. 176–177].

У наш час ми спостерігаємо, як поступово переформатовується освітня система України під впливом демократизації, інформатизації, національно-культурного відродження, євроінтеграційних процесів та цінностей. Загалом найважливішими чинниками, що впливають на динаміку культурних традицій в Україні, є: 1) державотворчі та духовні процеси в різноманітних своїх формах; 2) процеси модернізації, пов'язані з переходом від аграрного до індустріального виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, новітньої техніки і технологій; 3) складні політичні процеси: втрата на достатньо тривалий період української державності та незалежності, боротьба за їх відновлення та демократичне утвердження. За останню чверть століття зроблено чимало для

відродження історичних традицій українського державотворення, українського козацтва як носія демократичного й патріотичного духу. Абсолютно нових масштабів і цікавих інноваційних форм набула традиція вшанування пам'яті Тараса Шевченка. Історичний досвід свідчить, що радикальні соціально-культурні зміни відбуваються в момент крутих переломів у житті етносу, нації, країни. Суттєво змінився, наприклад, святковий календар нашого суспільства. Офіційно включеними до нього тепер є Різдво, Воскресіння Христове, Трійця, натомість вилучені річниці жовтневої революції 1917 року, день радянської армії та ін.; 4) вплив звичаїв і традицій інших народів унаслідок руйнування так званої «залізної завіси» та входження українського суспільства в глобальну систему інформаційних і культурних комунікацій. Культурологічного осмислення потребує, наприклад, проникнення у вітчизняний соціокультурний простір цілої низки свят, які не є притаманними нашій культурі – Halloween, День святого Валентина або Новий рік за східним календарем [10, с. 14–15].

Нині в Україні організація і проведення навчальної та виховної роботи ускладнюються соціокультурною кризою. Освіта відірвана від системи моральних цінностей та культурних орієнтирів. Має бути більш чітко стратегічно визначена аксіологічна спрямованість навчально-виховного процесу й одночасно враховуватися як реалії сьогодення, так і перспективи. Саме враховуючи ці чинники в межах розмаїття ціннісних орієнтацій, що можуть застосовуватися в процесі навчання, необхідно визначити пріоритетні цінності. Такими для України історично були й залишаються: цінності гуманізму, людської гідності, патріотизму, демократизму, соціальної ініціативи та відповідальності, національної самосвідомості з її центром – національною ідеєю. Не рівень освіти, а саме її характер, спрямованість є актуальними з позиції вирішення сучасних проблем розвитку культури, духовності особистості в суспільстві [11, с. 439].

Характеризуючи соціокультурну динаміку сучасності, О. Стасевська констатує, що людський світ XXI ст. живе ілюзіями кардинальної заміни вікових цінностей новими. Утім, історичний досвід демонструє перманентний тривалий процес відмови від традиційних цінностей і повернення до них як творення нових. Проголошений плюралізм цінностей не компенсує дефіцит більш-менш стійкої системи взаємостосунків, які б сприяли зростанню духовного потенціалу людей. Тому знову стають актуальними «абсолютні» та фундаментальні цінності – добро, істина, краса, родина, робота, добробут, благополуччя дітей тощо, незважаючи на їх амбівалентний характер. На рівні суспільства, соціальної групи, окремої особистості вони виконують роль «архітектора» соціокультурного простору, оскільки мають об'єктивний характер, хоча в основі своїй є суб'єктивними. Система цінностей культури постсучасності характеризується такими ознаками: 1) відбувається трансформація статусу традиційних цінностей: послаблюються колективістські начала; працелюбність підмінюється креативністю; космополітизм доповнюється місцевим патріотизмом; громадський патріотизм замінюється національним; 2) змінюється змістовне наповнення окремих цінностей: свобода як автономія особистості перетворюється на свободу вибору самих моральних цінностей; автономна особистість з усталеними моральними переконаннями замінюється індивідом із гнучкою моральністю; змінюються пріоритети в системі цінностей на користь споживацького, утилітарного; 3) у контексті культури постсучасності провідне місце посідає толерантність як єднальний фактор моральності [12, с. 115–116].

Загалом, на переконання науковців, соціокультурна динаміка XXI ст. призвела до появи принципово нових рис, що відрізняють сучасну культуру від усіх відомих попередніх зразків культури: а) принципово нова швидкість передачі інформації і принципово нові обсяги аудиторії, які охоплюються інформа-

ційним потоком; б) культура втрачає ознаки елітарності і стає масовою, у ній провідні позиції займають динамічні аудіовізуальні: кінематограф, музика і пісня; або масові видовища – спортивні, ігрові та ін.; в) тексти та інша інформація спрощуються, стають усе більш доступними, освіта стає все більш поверховою; г) змінюється сама основа матеріальної культури – найбільш затребуваними природними ресурсами стали енергоносії; д) докорінно змінюється структура інтелектуального товару, найбільший попит мають інформація і спеціальні послуги – реклама, розваги, послуги зв'язку (інтернет); е) відбувається перетікання інтелектуалів до комерційних сфер, особливо в мас-медіа, рекламу, спеціальні сфери послуг; є) культура (зокрема й освіта і наука) створила можливість знищити всю структуру світової цивілізації миттєво [13, с. 39].

ЛІТЕРАТУРА

1. **Кочубей Н. В.** Нелінійне мислення в освіті // Філософські абрисы сучасної освіти: монографія / авт. кол.: Предборська І., Вишинська Г., Гайденок В., Гамрецька Г. та ін.; за заг. ред. І. Предборської. Суми: Університетська книга, 2006. С. 29 – 41.
2. **Сорокин П. А.** Соціокультурна динаміка і еволюціонізм // Сорокин П. А. Американская социологическая мысль. М.: Международный университет Бизнеса и Управления, 1996. 554 с.
3. **Веремієнко Т.** Соціокультурна динаміка в процесі глобальних трансформацій // Міжнародна економічна політика. 2008. Вип. 1–2. С. 152–166.
4. **Молодиченко В. В.** Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти: (філософський аналіз). Київ: Знання України, 2010. 383 с.
5. **Видоєвич З.** Глобалізація, хаотизація і конфлікти в сучасному світі // Социс. 2005. № 4. С. 25–32.
6. **Герчанівська П. Е.** Моделі розвитку сучасних соціокультурних систем // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. 2013. Вип. 1. С. 11–16.
7. **Герасимович Г.** Особливості циклічної моделі соціокультурної динаміки // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія: Філософія. 2010. Вип. 7. С. 106–115.
8. **Прийма С. М.** Моделювання відкритої освіти дорослих як системи соціокультурної динаміки // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 10. С. 263–276.
9. **Буяшенко В. В.** Соціальне піклування і динаміка соціокультурного простору // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2011. Вип. 44. С. 172–179.

Висновки. Отже, реакція на трансформації у соціокультурному просторі передбачає суттєві зміни в традиційній освіті, посилений розвиток інноваційних засобів навчання та виховання, зміни парадигми навчально-виховного процесу з суб'єкт-об'єктної на суб'єкт-суб'єктну. Крім того зауважимо, що соціокультурна динаміка ХХІ ст. є одним з базових чинників формування нової системи освіти та характеризується різноманітними (іноді суперечливими) тенденціями та особливостями. Зокрема, на сучасному етапі розвитку культурно-цивілізаційних систем ми спостерігаємо, як поступово переформатовуються освітні системи країн (України також) під впливом демократизації, глобалізації, інформатизації, національно-культурного відродження, євроінтеграційних процесів тощо.

REFERENCES

1. **Kochubey N.** (2006) .Nonlinear thinking in education Filosofs'ki abrysy suchasnoyi osvity. [Philosophical outlines of modern education]. Sumy: University Book, pp. 29-41. [in Ukrainian]
2. **Sorokin P. A.** (1996). Sotsiokul'turnaya dinamika i evolyutsionizm. Iz sbornika: Amerikanskaya sotsiologicheskaya mysl [Sociocultural dynamics and evolutionism. From the collection: American sociological thought]. Moscow: International University of Business and Management. [in Russian]
3. **Veremienko T.** (2008). Sotsiokul'turna dynamika v protsesi hlobal'nykh transformatsiy [Sociocultural dynamics in the process of global transformations]. Mizhnarodna ekonomichna polityka. [International economic policy]. Issue 1–2, pp. 152–166. [in Ukrainian]
4. **Molodychenko V. V.** (2010). Modernizatsiya tsinnostey v ukraïns'komu suspil'stvi zasobamy osvity:(filosofs'kyy analiz) [Modernization of values in Ukrainian society by means of education: (philosophical analysis)]. Kyiv: Knowledge of Ukraine. [in Ukrainian]
5. **Vidoevich Z.** (2005). Globalizatsiya, khaotizatsiya i konflikty v sroemennom mire [Globalization, chaotization and conflicts in the modern world]. Sotsis, no. 4, pp. 25–32. [in Russian].
6. **Gerchanivska P. E.** (2013). Modeli rozvytku suchasnykh sotsiokul'turnykh system [Models of development of modern socio-cultural systems]. Mizhnarodnyy visnyk: Kul'turolohiya. Filolohiya. Muzykoznavstvo. [International Bulletin: Culturology. Philology. Musicology]. Issue 1, pp. 11–16. [in Ukrainian]
7. **Gerasimovych G.** (2010). Osoblyvosti tsyklichnoyi modeli sotsiokul'turnoyi dynamiky [Features of the cyclical model of socio-cultural

10. **Зубкова Є.** Динаміка соціокультурних норм і традицій // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Стан та перспективи розвитку культурологічної науки в Україні»: зб. тез доповідей (II ч.). Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2015. С. 12–15.

11. **Кремень В.** Глобалізм і культура // Філософія освіти: хрестоматія: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 433–440.

12. **Стасевська О. А.** Духовні цінності і соціокультурна ідентичність: проблема взаємообумовленості // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія. 2016. № 4. С. 113–122.

13. **Михальченко М.** Філософія освіти і соціокультурна теорія // Філософія освіти. Київ: Майстер-клас, 2005. №1. С. 38–51.

dynamics]. Naukovi zapysky [Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya"]. Seriya: Filosofiya. Scientific notes [National University "Ostroh Academy"]. Seriya: Philosophy. Issue 7, pp.106–115. [in Ukrainian]

8. **Priyma S. M.** (2014) Modelyuvannya vidkrytoyi osvity doroslykh yak systemy sotsiokul'turnoyi dynamiky [Modeling of open adult education as a system of socio-cultural dynamics]. Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi. [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]. No.10, pp. 263–276. [in Ukrainian]

9. **Buyashenko V. V.** (2011). Sotsial'ne pikluvannya i dynamika sotsiokul'turnoho prostoru [Social care and dynamics of socio-cultural space]. Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi. [Humanitarian Bulletin of the Zaporozhye State Engineering Academy]. Issue 44, pp. 172–179. [in Ukrainian]

10. **Zubkova E.** (2015). Dynamika sotsiokul'turnykh norm i tradytsiy [Dynamics of socio-cultural norms and traditions] Materialy Vseukrayins'koyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi «Stan ta perspektyvy rozvytku kul'turolohichnoyi nauky v Ukraini»: Zbirnyk tez dopovidey(II chastyna). — Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference "State and prospects of cultural science in Ukraine": Collection of abstracts (Part II), (pp. 12–15). Mykolaiv: VP "MF KNUKIM". [in Ukrainian]

11. **Kremen V.** (2014). Hlobalizm i kul'tura [Globalism and culture] Filosofiya osvity: khrestomatiya navch. posib. dlya stud. VNZ. [Philosophy of education: textbook for students], pp. 433–440. Kyiv: Univ. B. Hrinchenko. [in Ukrainian]

12. **Stasevska O. A.** (2016). Dukhovni tsinnosti i sotsiokul'turna identychnist': problema vzayemoobumovlenosti [Spiritual values and socio-cultural identity: the problem of interdependence]. Visnyk Natsional'noho universytetu "Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho" . Seriya : Filosofiya. [Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine"]. Series: Philosophy.No. 4, pp. 113–122. [in Ukrainian]

13. **Mikhailchenko M.** (2005). Filosofiya osvity i sotsiokul'turna teoriya [Philosophy of education and socio-cultural theory]. Filosofiya osvity. [Philosophy of education], no. 1, pp. 38–51. [in Ukrainian]

ЕНЕРГОІНФОР- МАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ НООСФЕРОГЕНЕЗУ

Тетяна САЄНКО

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри екології,
Національний авіаційний університет,
м. Київ

© Саєнко Т., 2020

Ключові слова: педагогічна освіта; екологічна освіта; Педагогічна конституція Європи; кодекс нової цивілізації; ноосферне виховання; ноосферогенез; енергоінформаційний потенціал особистості; оздоровлення; омолодження.

У статті розглянуто психолого-педагогічні засоби формування власної стратегії розвитку людини XXI ст. у перехідних умовах суспільства, якому характерні визнання життя, здоров'я людини, екологічних благ пріоритетними загальнолюдськими цінностями. Збереження останніх можливе за умов переходу до нової, ноосферної системи освіти і виховання.

Схарактеризовано сучасні наукові підходи до світорозуміння, відповідно до яких особистість має бути обізнаною у своїй ролі на планеті, мати уяву про закономірності та енергетичні потоки, що діють в організмі, для свідомого управління ними з метою оздоровлення й подовження терміну жит-

тя. Визначено моральні принципи і фактори екологічної культури, які складають внутрішню основу екологічної безпеки, ноосферогенезу, загалом сталого ноосферного розвитку. Запропоновано алгоритм зміни старої моделі поведінки для усвідомлення нової, що містить особисту доброчесність, порядність, самоконтроль.

Застосовано методи системно-структурного моделювання та еніологічного діагностування ефективності самоорганізації людини, використання нею тонких енергій для власного гармонійного розвитку, розкриття духовності в інтерпретації світу, його викликів. Наголошено, що світогляд відображає ступінь нашої адекватності навколишній дійсності, а вона на сьогодні стрімко деградує і є показником неадекватного світобачення, зниження морально-етичного потенціалу, зникнення понять честі, совісті, відповідальності, послаблення впливу освіти, науки, культури.

Експериментально доведено доцільність трансформації системи виховання, освіти, мислення людей, особливо молоді, на випередження та передбачення майбутнього; підтверджена роль екологічної освіти, ноо-

сферного виховання задля свідомого виконання положень Кодексу нової цивілізації, Педагогічної конституції Європи, де необхідні усвідомлення екології душі, внутрішнього світу людини, духовної сфери загалом.

Постановка проблеми та її актуальність. Ноосфера, за В. Вернадським, потребує ноосферної науки і ноосферної освіти. Що це означає? Ноосферною, тобто енергоінформаційною, є кожна система: атом, людина, екосистема, біосфера, планета, галактика. Кожний об'єкт – це симбіоз речовинний, енергетичний, інформаційний, і в процесі вивчення об'єкта останні дві складові являють глибинний – квантовий аспект світу або небуття. На такому розумінні ґрунтуються нині практичні кроки переходу від видимого (проявного) світу до невидимого, що становить, на думку багатьох дослідників, основну частину Всесвіту [2:1, с. 272]. Сьогодні не можна не помічати фактів, подій, ситуацій, які наука не зможе пояснити: телекінез, передача думок на відстані, інтуїтивне передбачення, відкриття [7, с. 120]. Через нездатність пояснити, наука просто «не помічає» ці речі.

Знання про навколишній світ були потрібні для адаптації та перетворення природного середовища в інтересах людини, для олюднення природи й переформатування її у штучне середовище, що утворило таку ж штучну технократичну свідомість [2: 2, с. 131]. Але в усі віки людина не полишала спроб формування гуманістичного світогляду, де відбивалось її сакральне ставлення до природи, суспільства, духовних цінностей, діяльності, тобто до всього світу загалом [4, с. 10].

Сьогоднішня екологічна криза – забруднення планети, нестримне використання її ресурсів, егоїстичне збагачення – є результатом і наслідком моральної, світоглядної, культурної деградації суспільства, де освіта втратила визначальну роль у подоланні вказаних вище причин. Тому є нагальна потреба в напрацюванні знань,

умінь, навичок, зрештою, компетентностей для спрямованості в екологічне й ноосферне майбутнє з відповідною екологічною етикою, ноосферними мисленням і свідомістю [5, с. 108].

Для виживання в нинішню епоху змін людство повинно очистити світогляд від застарілих понять, розширити методологічні й теоретичні основи науки, зняти бар'єри між «живим» та «неживим», зрозуміти: навколо нас усе живе і володіє певним ступенем свідомості. Варто позбутись старих догм, тверджень, примітивних уявлень та відновлювати й розвивати екстрасенсорні здібності людей, навчитись розуміти дітей «індиго», виховувати життєву активність, бажання постійно вчитись і бути самодостатнім.

Мета та завдання дослідження полягають у розробці й адаптації до нинішніх умов психолого-педагогічних засад екологічної безпеки, освіти, культури, переходу до ноосферної системи освіти і виховання, що ґрунтуються на нових наукових досягненнях, теоріях, фактах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність застосованого нами системно-структурного підходу полягає у врахуванні не тільки об'єкта вивчення, а й зовнішнього середовища та самого спостерігача. Ці компоненти розглядаються як системи, що впливають одна на одну [2:1, с. 513], і на фізичному рівні є полівихорами, що формуються як низькочастотними, так і високочастотними потоками хвиль, тобто з урахуванням нових наукових підходів майбутній світоглядний комплекс покоління ХХІ ст. має містити розширені знання про Всесвіт, Людину, її функцію на планеті та стан спільного нашого дому – планети [2: 1, с. 272]:

- пустоти не існує, є середовище світу: різнорідне, плинне, свідоме, змінне за властивостями, станами відповідно до Закону Змін, що функціонує від початкового стану до кінцевого і в зворотному напрямку, але зі зміщеннями в параметрах на кожному кроці цих змін;

- змінність середовища утворює мережу різнорідних стільників (клітин) із чотирма універсальними матрицями розвитку, а в них – три типи рухів: хаотичне, ламінарне, вихрове та три види структурних станів середовища: Хаос, Квантова реальність (Абсолют), Всесвіти/Універсуми – полівихори в системі «імпульс-відгук» середовища світу;

- кожний полівихор/система має генеруючий центр, який генерує Універсальний Алгоритм розвитку, тобто Творця системи; потоки хвиль/вібрацій енергій від нього різної частоти, амплітуди, фази. Вісь полівихору/системи проявляє себе як його усвідомлення – керуючий елемент системи, що поділяється за інтенсивністю й частотністю потоків на три блоки: підсвідомість, свідомість, надсвідомість – залежно від положення на вісі «точки зборки уваги»;

- кожний стільник/клітинка середовища світу проходить три стадії розвитку, аналогічні еволюції організму: початкова, з ламінарним типом змін, названа квантовою реальністю, де з'являється енергетичний імпульс зародження, що приходить із сусіднього стільника/клітинки після закінчення ним циклу існування; зріла стадія, з турбулентно-вихровим типом змін, названа Всесвітом; та кінцева стадія – вибух, розпад вихрових структур Всесвіту (смерть), перехід у стан Хаосу. Цикл має вигляд стрічки Мебіуса, що задає прямий і зворотний зв'язки;

- у кожному стільнику/клітині середовища світу формується чотири види універсальних еволюційних матриць: елементарно-атомарна, планетарно-зіркова, вірусно-гуманоїдна і галактико-вселенська. Їх зародок (Я-початкове) виникає у Квантовій реальності, а зрілі форми існують на стадії Всесвіту;

- полівихрова система «імпульс-відгук» Всесвіту під дією обертання, що виникає через різнорідність потоків, розширюється на 12 рівнів організації полівихорового середовища, які можна назвати матерією (поле + речовина); 12 рівнів, своєю чергою, поділяються на два великі блоки: високочастотну польову Голографічну реальність – субстрат для гуманоїдних душ і місце їх перебування (тонкий світ), і низькочастотну Речовинну реальність стоячих хвиль – субстрат і місце перебування планетно-зіркових тіл з атомарного рівня;

- гуманоїди (Я-духовні), які виникли в Голографічній реальності, утворюють свої «душі» – астрально-ментально-духовні комплекси, що спускаються на планету, у Речовинну реальність, утілюючись у зародки відповідного тіла. Саме гуманоїди дають можливість планеті перейти у стан зірки; через перетворення біотіла, «душа» формує людину, наділяючи її Розумом – здатністю усвідомлювати, оцінювати і планувати свої дії, конструювати майбутнє. Людина – частинка Бога, вища еволюційна сходинка й маленька зірка.

У космічному циклі розвитку і трансформації «душа» людини проходить шість планетарних циклів існування, а в них – ряд реінкарнаційних утілень у нові біотіла після їх смерті. В інволюційному русі «душа» розвтілюється, Я-духовне перетворюється знову на Я-початкове, щоб розпочати новий цикл свого космічного існування [2: 2, с. 39–61].

Еніологія – наука, яка вивчає обмін інформацією між матеріальними об'єктами та тонким світом; її предметом є взаємодії, що розкривають зв'язки Всесвіту, Землі, людини, суспільства з позицій інформаційного середовища та взаємопереходів різних складних систем. Вона базується на синергетичному розумінні цілісності між енергією і взаємодією у поєднанні з новим розумінням вакууму і матерії, принципово іншим уявленням про свідомість та прояви життя. Одним з її методів є лабораторні дослідження за допомогою біолокації [1, с. 9].

Виклад основного матеріалу. Завданням кожної особистості на сучасному етапі є формування самого себе у світлі нової наукової парадигми, нового світобачення, світогляду, оскільки екологічна безпека самої людини залежить від адекватного відображення дійсності, нашого знання про неї. Сьогоднішня академічна наука, без перебільшення, серйозно хвора, оскільки саме вона створила потужний науково-технічний потенціал, що зруйнував природу планети, примножив і поширив екологічні проблеми. Їй характерні догматизм, консерватизм, зацикленість на речовинно-структурному рівні організації матерії. Для науки, як інтелектуального органу суспільства, має бути властива основна її функція – передбачення й управління майбутнім.

Людина створила нинішній небезпечний світ і повинна спокутувати помилки, змінюючи свідомість, розуміючи присутність і перевагу невидимого: моралі, відповідальності, духовності, обмеження споживацтва, що підтверджується сучасними теоретичними розробками, емпіричними дослідженнями, проявами природи, особливо на рівні біоти: зникнення видів, розвиток нових хвороб, структурні зміни довкілля. Людина застосовує агресивні технології, дії, порушує закони природи, чим фактично руйнує себе саму. Планета змушена захищатись, підвищуючи власні вібрації, тому в найближчі роки вони зростатимуть. Якому людство бажає зберегти життя собі і нащадкам, то має підвищувати власні вібрації, що близькі до вібрацій планети Земля [2: 2, с. 210].

Жити означає щасливо перебувати в багатому можливостями світі. Правильний науковий світогляд відображає ступінь адекватності навколишній реальності, а це – здоров'я особисте і всього суспільства, тому кожен має стати режисером, творцем власного життя, своєї долі, займатись науковою життєтворчістю, плануванням тривалості буття.

З великої кількості опрацьованих джерел пропонується Кодекс нової прийдеш-

ньої цивілізації [3, с. 581] в авторській редакції:

1. Осягнення/усвідомлення самого себе, своєї структури, сенсу власного життя на планеті.

2. Осягнення/усвідомлення зв'язку з батьками, родом/пращурами, усім людством, планетою, Всесвітом.

3. Осягнення/усвідомлення зв'язку з Первинним середовищем світу (пробудження).

4. Осягнення/усвідомлення зв'язку з генетом і Універсальним Алгоритмом Розвитку, який сприймається як Бог (просвітлення).

5. Осягнення/усвідомлення зв'язку з Вічністю і Нескінченністю; розуміння, що світ ніхто не творив, він існує як вічний двигун, у колообігу власних форм, а людина – вічний елемент, «зерно» для цих форм.

Виділяють такі стадії психоенергетичного стану людини в її еволюційному розвитку [2: 2, с. 207]:

1. Стан «тваринного», коли свідомість переживає тваринні інстинкти і «злита» з фізичним тілом.

2. Стан «дикуна», коли свідомість сприймає інших людей як частину природного середовища, а свідомість «злита» не лише з власним тілом, а й довкіллям.

3. Стан Его-1, коли сучасна людина поєднана не лише з тілом, а й соціальним середовищем, а її свідомість частково спрямована в сторону божественної присутності і практично відірвана від природного середовища.

4. Стан Его-2, згармонізована свідомість між тілом, соціумом, природою і божественною присутністю; визначають сім якостей такої особистості: прагнення до розвитку, самоповага, відповідальність за слова, діяльність, витримка, мужність, повага до інших, емпатія.

5. Стан екстазу істинно Просвітленого, коли свідомість повністю сконцентрована на божественній присутності, на його Світлі, Любові, а соціальний рівень і стан тіла не відіграють ніякої ролі.

6. Стан Пробудженого, коли свідомість сконцентрована не лише на тілі, соціумі,

природному і техногенному середовищах, божественній присутності, а й на Вічності, на Первинному середовищі (нірвані, яка генерує спокій), де знаходиться наше Я-первинне. Цей стан особливо бажаний для соціуму на відміну від стану Просвітленого, коли людина не може адаптуватися до життя в суспільстві.

Кожна людина здатна вибрати власний шлях саморозвитку, враховуючи свідчення, побажання заслужених, поважних особистостей, скажімо Матері Терези [6, с. 16]:

Життя – це можливість. Скористайся нею.

Життя – це краса. Захоплюйся нею.

Життя – це мрія. Здійсни її!

Життя – це виклик. Прийми його.

Життя – це борг твій насущний. Виконай його.

Життя – це гра. Стань гравцем!

Життя – це багатство. Не розтринькай його.

Життя – це надбання. Бережи його.

Життя – це любов. Насолодись нею сповна!

Життя – це таємниця. Пізнай її.

Життя – це юдоль лих. Переможи усе!

Життя – це пісня. Співай її до кінця.

Життя – це боротьба. Стань борцем!

Життя – безодня невідомого. Ступи у неї, не лякаючись.

Життя – це удача. Шукай цю мить!

Життя таке прекрасне – не згуби його!

Це твоє життя. Борись за нього!

Світ – це хвильове середовище, тому «як аукнеться, так відгукнеться», – давня, прописна істина. Дія (відгук) може бути відтермінована, але не скасована. Світ справедливий, тому основа всіх відносин – повага, що є визнанням прав і свобод іншого, але не дозволяє іншому їх порушувати! Виходить, кожна людина повинна бути режисером і творцем свого життя, своєї долі, постійно займатись власною життєтворчістю. Формування долі передбачає врахування таких принципів [1, с. 17; 3, с. 586]: усі об'єкти і стани світу є хвильовими коли-

ваннями з певними візерунками (патернами); у світі все можливо і немає нічого неможливого для людини; треба бути готовим до любої несподіванки.

Особистий намір утворює відповідний патерн (карму) та напрям руху життя; для цього необхідно усвідомити своє призначення на планеті: для чого й чому живеш? Надалі варто ставити перед собою довготермінові й поточні цілі, що сприяють виконанню твого призначення, причому мають бути чіткі формулювання, записи, ранжування за термінами виконання. Поступово треба нарощувати потужність і значущість цілі, не стрибати в різні боки, концентруватись, наполегливо вдосконалюватись, а саме: підключати волю, характер, виступати квалем власної долі, формувати події, стати драматургом, режисером, актором і глядачем особистої життєвої п'єси.

Технологію дії рекомендується виконувати тільки в позитивному напрямі, спокійно, але з прискоренням, нарощуючи потугу до кінця, до результату, як би не перешкождали, протистояли, гнучко змінюючи хід дії; допомагаючи іншим, якщо просять, дякуючи за допомогу, якщо допомагають; очищаючи й налаштовуючи на мету тіло, душу, дух, тобто концентруючи на ній рухову, емоційну, ментальну енергію; нарощуючи інтелектуальну волю, «промінь уваги», підсилюючи зв'язок зі своїм «Я»; знижуючи енергоінформаційний шум (внутрішній діалог), виключаючи його шляхом «погляду й уваги назад», зменшуючи власні енерговитрати, позбавляючись «жалості до себе», відчуття особистої важливості та страху смерті.

Результат оцінюється твоєю слабкою ланкою: якістю, потужністю, організованістю власних зусиль і розраховується множиною всіх елементів у частках одиниці чи відсотках. Рекомендується вести щоденник, де заповнювати таблицю відповідних вимірювань, аналізувати їх за певний проміжок часу, підсилюючи слабкі елементи до необхідних показників рекомендова-

ними вправами. Треба пам'ятати, що суспільство – це ярмарок, де ми та інші шукаємо вигоду; уміло використовувати поради людей, які добре знаються на правилах сучасного соціуму, детально описаних у різних джерелах.

У відповідності до структурно-функціональної моделі якість і тривалість будь-якої системи, зокрема здоров'я та довголіття, можна представити вісьмома (8) факторами: 7 внутрішніх і 1 зовнішній [3, с. 357], що діють на систему. Коли ми послаблюємо дію деструктивних факторів, скажімо, зашлакованість, дискомфорт, погіршення регуляції організму та згармонізуємо її структуру, надходження і якість ресурсів, а перетворення останніх узгодимо з ритмами зовнішнього середовища, то людина, як система, може функціонувати необмежено довго.

Кожний фактор, при детальному розгляді моделі, розкладається знову на 7+1 параметрів і так далі. Найбільше розроблено засобів дії на фізичне тіло, менше – на енергетичну його складову і ще менше – на інформаційну. Додамо, що темп старіння для цих складових різний: для фізичного тіла – це десятки і навіть сотня років; для енергетичного – сотні і тисячі, а для інформаційного – сотні тисяч і більше років. Тобто поле діяльності на ниві збільшення тривалості життя є і, насамперед, воно пов'язане із самовдосконаленням, самовідновленням, досягненням гармонії функціонування всіх складових системи, а головне – зі зміною ідеології і методології життя. Потреба в курсах еніології людини давно на часі, що зазначалося на науково-методичних семінарах кафедри екології НАУ.

Самовдосконаленню активно допоможуть такі знання, уміння, навички [3, с. 109]:

- цінуй життя, радій йому, поважай свою планету і пам'ятай, що все взаємопов'язано в цьому світі (перший екологічний принцип Баррі Коммонера);

- завжди будь самим собою; нічого не бійся, не жалій себе, а перш ніж сказати/зробити, подумай;

- не кажи неправду та не втрачай відчуття власної гідності; за все отримаєш по заслугі: хвильовий Закон відплати/справедливості незмінно діє;

- тренуй наполегливість, силу волі, характер для досягнення своєї мети;

- правильно вибирай майбутню професію, що є запорукою успіху; старайся, щоб робота викликала задоволення й була твоїм хобі;

- вибирай дружину/чоловіка як споріднену душу; це основа довготривалого щасття й буття;

- для духовного й емоційного збагачення цікався мистецтвом, культурою, що збільшує твою енергоінформаційну складову;

- постійно тренуй фізичне тіло, турбуйся про здоров'я, накопичуй знання; розвивай уміння, навички; плекай інтуїцію, пам'ять, усвідомлюй творене тобою;

- правильно, красиво говори; раціонально витрачай гроші, речі, продукти харчування, постійно учись у життя, адаптуйся в соціумі;

- створюй умови для відчуття задоволення процесом життя;

- головний учитель знаходиться у нас самих; щоб отримати правильну відповідь, задавай максимально повне запитання: для чого, де, коли, для кого, звідки, як, чим, кому вигідно?

- основний інструмент психотехнік – ментально-словесна настанова: обґрунтування мети, завдань; фокусування «променя уваги»; творення уявою динамічного образу; формування стану енерго-медитаційного трансу; усвідомлення енергетики ритму дихання.

Проведення науково-методичних семінарів за тематикою ноосферного способу життя засвідчило позитивні зрушення і зміни у психо-емоційних станах учасників, вимірюваних відповідно до методики еніологічної діагностики: вони продемонстрували збільшення енергетичного потенціалу присутніх розкриттям енергетичної (польової) та посиленням інформаційної складових людського каркасу, стверджую-

чи тезу, що ми всі є «хвилі в океані людства», тісно пов'язані один з одним в єдиній енерго-інформаційній структурі. Матеріали лекцій сприяли зростанню екологічної компетентності учасників, зокрема збільшенню знань та навичок ноосферної освіти, активізації екологічного мислення, етики, обізнанності з питань екологічної безпеки та культури.

Важливо додати, що попереду ознайомлення з методикою свідомого енергетичного дихання, яке відіграє величезну роль у збереженні здоров'я і довголіття кожної особистості.

Підсумовуючи, можна зазначити, що мета, воля, навички біоенергетики, екстрасенсорних здібностей, спілкування та управління людьми допоможуть вижити людині в будь-якій ситуації, у кожному зі світів багатовимірного Всесвіту. Для аналізу проблеми необхідно: зібрати і вивчити факти, дослідити причини явища, прийняти те, що відбувається, зрозуміти його сенс, заглянути в себе самого, прийняти рішення, скласти план дій, дивитись у майбутнє з оптимізмом, учитись прощати, бути вдячним світу, відчувати радість від того, що живеш [3, с. 128].

Наше майбутнє залежить від поставлених цілей, а поведінка тих, хто не ставить їх, залежатиме від стереотипів, закріплених на генному рівні, типу «Дитина», «Батько», «Дорослий» тощо. Виділяють три види основних стереотипів: соціальні, рольові, виробничі. Такі моделі поведінки обумовлені комплексом уяв про себе та усталених дій у соціумі. Вони проявляються у голосі, міміці, жестах, позах, словах, діях людини. Для зміни старої моделі поведінки необхідно усвідомити проблему, знайти причину її появи, прийняти рішення, засвоїти нову модель, що повинна містити особисту чесність, відповідальність, самоконтроль. При цьому варто уникати впливу психовірусів, типу негативних емоцій та програм.

Г. Сковорода писав: «Учитель і лікар не є учителем і лікарем, а тільки служителем Природи, єдиної, справжньої лікарки

і вчительки. ...Суспільні нещастя постають із того, що люди беруться не за своє діло». Філософ з обуренням відкидав плутократичне розуміння праці, як засобу нагромадження багатства [8, с.192].

Головною умовою нинішньої екологічної безпеки суспільства та кожної ноосферної особистості є гармонія та міра взаємодії у всьому і з усіма. Вона була характерна сильним, обдарованим людям, зокрема талановитому, унікальному українському поетові Олегу Ольжичу, який тонко відчував динаміку космічних джерел творчості [8, с. 353]:

Ось сходить, виростає, розцвіта
Благословеніє не форми, суті.
Одвага. Непохитність. Чистота.
Милуйтесь, беріть і будьте, будьте!

Висновки. Отже, необхідність, важливість формування ноосферного способу життя сучасної особистості у швидкоплинну епоху змін полягає у спрямованому русі в майбутнє, служінні іншим передаванням енергії від Творця і самих себе людям, усім живим істотам. Ми створені як вічні елементи Універсуму для обов'язку, виконання якого є величною метою Людини. Успіх, задоволення, щастя, радість, здоров'я, тривалість життя залежать тільки від нас самих, а людина – творець і конструктор своєї долі. Вона відповідальна за власне буття, вибір його напрямку, який варто співвідносити з розсудливістю, але відповідальність і контроль за кожний крок не перекадати на інших. Важкі обставини тільки загартовують, концентрують увагу, а сутність людини залишається у творенні за високими мірками, стандартами, зразками.

Визначено моральні принципи і фактори екологічної культури, що становлять основу екологічної безпеки, ноосферогенезу, загалом, сталого ноосферного розвитку суспільства. Запропоновано алгоритм зміни старої моделі поведінки та усвідомлення нової. Експериментально доведено доцільність трансформації системи освіти в часи змін, техногенних катастроф і геоло-

гічних катаклізмів; підтверджено значення ноосферного виховання задля свідомого виконання Кодексу нової цивілізації.

У сучасних складних умовах буття варто приділяти увагу знанням, що нарощують компетентності для майбутнього,

збільшують обсяг енерго-інформаційного каркасу людської системи та дозволяють управляти нею для покращення самопочуття, подовження життя, реалізації творчого потенціалу і особистого призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бугаев А. Ф.** Психофизика человека: практическое руководство по самореализации. Москва: УРСС, 2016. 336 с.
2. **Бугаев А. Ф., Рудько Г. И., Белявский Г. А., Яцишин А. В.** Экологическая безопасность человека во Вселенной: ресурсно-энергoinформационный аспект: в 2 т. Киев; Черновцы: Букрек, 2018. Т. 1. 543 с.; т. 2. 447 с.
3. **Бугаев А. Ф.** Кодекс новой цивилизации: основы экологической безопасности. Киев: Изд-во «СПД Павленко», 2020. 624 с.
4. **Булгакова Н.Б., Рахманов В. О.** Методика викладання у вищій школі. Київ: НАУ, 2012. 203 с.
5. **Saienko T. V.** Ecological Rebirth of Personality. Суспільство, довкілля і зміна клімату: матеріали 3-ої Молодіжної наук. конф. НАУКМА, Київ, 22–23 березня 2019 р.: зб. доп. Київ: Логос, 2019. С. 108–110.
6. **Слэй Дж.** Жизненные кризисы. Двенадцать шагов к их преодолению. Киев: НАИРИ, 2019. 111 с.
7. **Тесла Никола.** Мої винаходи. Автобіографія / пер. з англ. О. Гордичук. Львів: Вид-во Старого Лева, 2018. 132 с.
8. **Шаян В.** Віра предків наших. Філософські та літературознавчі праці. Т. 2 / упоряд., підгот. до друку, коментарі та заг. ред. проф. Г. Лозко. Київ: ФОРМ-Стебеляк О.М., Часопис «Сварог», 2019. 400 с. (Серія «Пам'ятки релігійної думки України-Руси»).

REFERENCES

1. **Bugayev, A. F.** (2016). Psichofisika cheloveka: Prakticheskoye rukovodstvo po samorealizazii [Human Psychophysics: Practical Guide to Self-Realization]. Moscow: URSS. 336 p. [in Russian]
2. **Bugayev, A. F., Rudko, G. I., Belyavsky, G. A. & Yatsishin, A. V.** (2018). Ekologicheskaya bezopasnost cheloveka vo Vselennoy: Resursno-energoinformacionniy aspect: v 2 tomach. [Human Ecological Safety in the Universe: Resource-Energy Aspect. In 2 volumes]. Kyiv; Chernivtsi: Bukrek. Vol. 1. 543 p.; vol. 2. 447 p. [in Russian]
3. **Bugayev, A. F.** (2020). Kodeks novoy zivilisazii: osnovi ekologicheskoy bezopasnosti [The New Civilization Code: The Basics of Environmental Security]. Kyiv: Vidavnitstvo «SPD Pavlenko». 624 p. [in Russian]
4. **Bulgakova, N. B. & Rachmanov, V. O.** (2012). Metodyka vykladannya u vyshchih shkoli [Methods of teaching in high school]. Kyiv: NAU. 203 p. [in Ukrainian]
5. **Saienko, T. V.** (2019). Ecological Rebirth of Personality. Society, Environment and Climate Change: Proceedings of the 3rd Youth Science. Conf. NaUKMA, Kyiv, March 22-23, 2019: Coll. rep. Kyiv: Logos. P. 108–110. [in English]
6. **Slay, J.** (2008). Jiznenniye krizisi. 12 shagov k ich preodoleniyu [Life crises. Twelve steps to overcome them]. Kyiv: NAIRI. 111 p. [in Russian]
7. **Tesla, Nikolas.** Moi vinachodi. Avtobiografiya. (2018) [Tesla Nicholas. My Inventions. Autobiography / Translated from English O. Gordynchuk]. Lviv: Vidavnitstvo Starogo Leva. 132 p. [in Ukrainian]
8. **Shayan, V.** (2019). Vira predkiv nashih. Filosofski ta literaturni prazi. Tom 2 [Faith of our ancestors. Philosophical and literary studies. Vol. 2]. Kyiv: FOP Stebelyak O.M., Svarog Magazine. 400 p. [in Ukrainian]

УДК 141.7+37.01(100+477)
DOI 10.31392/NPU-VOV.2020.3(78).05

МЕДИЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЦІННОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Тамара КІРИК

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов та
соціально-гуманітарних дисциплін
ПЗВО «Київський медичний університет»

© Кірик Т., 2020

Ключові слова: світоглядна еволюція, гуманізм, неогуманізм, трансгуманізм, ООН і «17 цілей сталого розвитку», рейтинги впливу, ноосфера, ноонауки, ноогуманізм, медична освіта.

Стаття скерована на вивчення явища великого тренду переорієнтації діяльності всього світового науково-освітнього комплексу, що може прискоритися під впливом пандемії COVID-19. Досліджено витoki сучасної індустріальної освітньої парадигми зразка XIX ст. й пояснено причини застосування кількісних показників до оцінювання наукової продукції, університетів та інших ЗВО. Зазначено, що йде перехід до нового та «екологізованого» оцінювання, що спирається на зміну філософії освіти загалом і на ноогуманістичну орієнтацію цілей та методів діяльності університетів. Запропоновано врахувати цю інновацію у створенні стратегії змін системи вищої освіти та системи оцінювання результатів діяльності науковців та викладачів України.

Зagliблення світу в інформаційно-комп'ютерну еру стало причиною незвичайної реакції людства на коронавірусну пандемію COVID-19. На хвилі страху, розгубленості, активізації конспірологічних уявлень поступово формується усвідомлення форсмажорної необхідності глобального об'єднання для створення ефективних контрзасобів. Хоч щорічна кількість смертей від поширених епідемічних хвороб (туберкульозу, малярії, сезонних спалахів грипу) навіть більша від проголошених втрат від коронавірусу, вони не привертають таку ж увагу й острах, як пандемія COVID-19. З-поміж достатньо помітних нових світових трендів в освітньо-науковій сфері ми виокремлюємо процес зміни основних парадигм та цілей їх діяльності щодо фундаментальних і прикладних досліджень.

У цій статті ми викладемо наш аналіз становища систем охорони здоров'я і вищої медичної освіти в минулому і головні прояви зміни їх діяльності у постпандемічному світі в аспекті фундаментальної основи і скерованості їх зусиль і можливостей. У центрі уваги буде еволю-

ція *парадигми* діяльності всієї освітньо-наукової сфери і вивчення ознак тих інновацій і змін, що свідчать про найбільш імовірний розвиток медичної освіти і практики в найближчі десятиліття XXI ст. Будемо шукати розв'язок проблем сьогодення і прогнозованого майбутнього, використовуючи методи інтегрального мультидисциплінарного аналізу із залученням нової інформації і відкриттів тих молодих наук, що мають найбільші досягнення у вивченні людини в цілому та виявленні законів змін і діяльності її головного мозку і нервової системи. Інформаційною базою будуть наукові публікації українських і зарубіжних науковців ([1; 4; 6; 7; 13; 14; 15] та ін.)

Спершу нагадаємо те, про що дуже рідко згадують у своїх працях наші колеги. Ми маємо на увазі найбільш упливові уявлення в цілях життєдіяльності всієї людської популяції, у магістральній скерованості призначення наукових і технологічних досліджень і використанні їх результатів.

На нашу думку, за порівняно короткий період становлення і розвитку індустріального способу виробництва і використання матеріальної і духовної продукції сформувався могутній за своїм впливом переконання в тому, що машини і технології варто розглядати єдиним надійним і незамінним засобом вирішення всіх проблем. Воно не було б таким руйнівним для людства і біосфери загалом, якби не скеровувалося на винайдення, виготовлення, масове тиражування і навіть надмірно широке використання все більш досконалих і дорогих засобів оборони і нападу. Прикладом шкідливості подібної «індустріальної парадигми» діяльності всієї освітньо-наукової сфери ми вважаємо явище підняття до вершин суспільної цінності й головної мети людства скерування мало не всіх можливих ресурсів провідних держав світу на створення ядерних і ракетних засобів, надмірна потужність яких досягла рівня неможливості їх доцільного використання. І навіть це не зупиняє цей успадкований від двох попередніх століть потік фінансових і люд-

ських витрат – щороку понад 2 трильйони доларів США.

Одним з результатів утвердження індустріальної науково-освітньої парадигми ми вважаємо появу і поширення аномальних індикаторів і показників якості і досконалості університетів. Як відомо, у цій темі у світі домінують «академічні рейтинги університетів», де на чільних позиціях перебувають заклади США, Великобританії та Німеччини, орієнтовані саме на важливі для нападу і оборони фундаментальні дослідження й конвертацію їх результатів у все більш дорогі і досконалі засоби не тільки масового, а й прицільно-вибіркового знищення. У цій групі серед лідерів не бракує таких, що своїми річними бюджетами перевищують всі витрати України на сектор державної вищої освіти.

Прикро, що керівники України вимагають від викладачів усіх університетів активно змагатися саме з цими закладами, у колі яких вже давно виникли наукові журнали монопольного характеру – Nature, Science, Cell, PLOS one та ін. Для публікації однієї статті в цих та трохи нижчих за рангом журналах середній за своїми заробітками доцент українського закладу вищої освіти змушений витратити мало не піврічний заробіток. Подвійно прикро те, що навіть зараз, коли світ розпочав змінювати науково-освітню парадигму, в Україні набрала повних обертів «хіршеманія», вимоги до високих показників «цитованості» і т. д. Обґрунтована критика сучасних збочень в оцінці якості статей і праці викладачів ЗВО України наведена у [10]. Ми додамо до матеріалу цієї статті факт відмови керівників Китаю від «хіршеманії» на підставі того, що вона зумовила незаперечне зниження наукової цінності статей китайських науковців і переповнення їх недостовірною інформацією.

З огляду на вказані новітні тренди, висловимо сподівання, що пандемія COVID-19 може мати й корисні наслідки в аспектах зміни пріоритетів мислення сучасної популяції Номо, зокрема, в усві-

домленні необхідності скерування більшої частини вказаних грандіозних ресурсів на порятунок людства, на його захист від майбутніх і, можливо, ще небезпечніших пандемій та інших загроз. І в цих нових умовах людство неминуче змушене буде відмовитися від ядерно-ракетної істерії й сконцентруватися на охороні здоров'я, на вдосконаленні медицини ([1; 6: 7] та ін.).

Найбільш виразною ознакою відмови від старих парадигм ми вважаємо появу в березні 2020 року першого в історії людства рейтингу досконалості університетів Impact Ranking 2020 [15], що спирається на екологічну парадигму, оцінюючи заклади за їхніми успіхами у виконанні «17 цілей для сталого розвитку». Цей великий доку-

мент був прийнятий в ООН у 2015 році й пізніше трансформувався у закони, які діють у переважній більшості держав світу.

Доцільно назвати цей новий рейтинг «екологічним», адже він ставить у центр вимог до університетів їх екозахисну діяльність (так, як пропонує В. Андрущенко у статті [1]). Він коротший від китайських чи інших академічних рейтингів, але містить аж 10 закладів України (3 з Харкова, по 2 з Києва і Львова, а також з Сум, Острога і Чернігова). Екологічні критерії досконалості настільки специфічні, що в цей «екорейтинг» увійшло усього 2 заклади з Німеччини. Більш докладна інформація для всіх країн, що входять у новий екорейтинг, подана в табл. 1.

Таблиця 1

Перелік країн і кількість їхніх ЗВО, що входять у The Times Higher Education Impact Rankings 2020

Кількість закладів	Країна / країни	Кількість закладів	Країна / країни
63	Японія	18	Ірак
47	Росія	17	Іран
36	Туреччина	16	Франція, Південна Корея, Мексика
34	Великобританія	13	Малайзія, Чилі
32	Іспанія	11	Колумбія
31	США	10	Україна, Італія, Португалія
30	Бразилія	9	Китай, Індонезія, Ірландія
31	Мексика	7	Фінляндія, Нова Зеландія, Румунія
26	Індія	6	Угорщина, Перу, Еквадор
24	Тайвань	5	Бангладеш, Йорданія, Польща, Саудівська Аравія, Туніс, Чехія
23	Єгипет, Пакистан	4	Алжир, Латвія, Ліван, Нігерія, Нідерланди, Південна Африка, Словаччина, Філіппіни
21	Австралія	3	Гана, Греція, Гонконг, Кіпр, Бахрейн, Швейцарія,
19	Канада, Таїланд	2	Азербайджан, В'єтнам, Данія, Ісландія, Казахстан, Кіпр Північний, Марокко, Німеччина, ОАЕ, Палестина, Швеція, Шрі-Ланка,
		1	Австрія, Афганістан, Аргентина, Бельгія, Болгарія, Боснія-Герцеговина, Венесуела, Ізраїль, Катар, Kenia, Коста-Ріка, Кувейт, Макао, Норвегія, Пуерто-Ріко, Словенія, Узбекистан, Уругвай, Ямайка

Чи не найбільшою відмінністю вказаного рейтингу від усіх попередніх є значна присутність у ньому вищої освіти з арабського світу. Раніше вони були відсутні цілком. Ми ж можемо радіти не тільки перевагою над Німеччиною чи навіть Китаєм,

а й тим, що серед 10 українських закладів є Національний фармацевтичний університет з Харкова.

Ми вважаємо зміну парадигми насамперед у медичній сфері не тільки доцільною, а й обґрунтованою історично. Ево-

люція вищої освіти свідчить про дуже давню лідерську позицію теоретичної і практичної медицини. Вже при першому зверненні до історії європейської університетської освіти вражає факт обов'язкової присутності в старовинних закладах медичного відділення навіть садів для вирощування частини майбутніх ліків. Наприклад, влада містечка Монпельє на півдні Франції надала закладу право готувати лікарів у 1180 році, а правників, теологів і філософів аж на 109 років пізніше. Набагато старший італійський університет в Салерно, в якому провідна для Європи медична школа зростає ще у VIII–IX століттях зі спілки лікарів, пов'язаних зі шпиталем при славетному монастирі Монтекассіно. За подальші століття університети перестали відігравати роль головних коликос молодих лікарів, адже в усіх великих і середніх державах сформувався спеціалізований сектор вищої освіти з характерною пірамідалною структурою, на вершині якої перебувають медичні університети.

Настання XXI ст. позначене надходженням чергової виробничої революції, яка особливо радикально вплинула на створення і поширення інформації, що ліквідувала монополію вчителів шкіл і викладачів ЗВО на повідомлення учням і студентам фактів, дат, текстів книжок та іншої інформації. Ми переважно навчаємо зараз представників «покоління Z», які з раннього дитячого віку оперували з яскраво-екранними невеликими міні-комп'ютерами, отримуючи можливість бачити щось цікаве для них, обране з мільярдів сторінок текстів і, схоже, зі ще більшої кількості зображень. Технологічний прогрес щороку породжує все нові й нові терміни, тому авторитет доцента чи навіть професора може зазнати зниження у разі їх небажання використовувати нову інформацію і намагання спиратися тільки на книги та інші видання, які заслуговують прикметника «класичні».

Слід визнати, що становище викладачів **соціогуманітарних дисциплін** постійно ускладнюється саме через посилення по-

току цілковито нової інформації, яку нам необхідно використовувати в навчальному процесі. Наприклад, майбутнім лікарям ми не можемо викладати історію філософії, яка доцільна на філософському факультеті того чи іншого національного університету. Нам необхідно «озброїти» молодь кращими досягненнями філософів (насамперед, засадами аналізу і знанням головних законів) і без зволікання надати приклади їх використання.

Далі коротко викладемо наш досвід ознайомлення студентів з новітніми світоглядними уявленнями про *трансгуманізм* і *ноогуманізм* з доведенням переваг другого над першим.

Ноогуманізм ми вважаємо найбільш перспективним світоглядом для сучасного людства, що загнало себе в індустріальну безвихідь і продовжує посилювати екологічні та інші загрози для свого існування. Однак у світі ідей він ще не завоював незаперечного лідерства і повинен змагатися з кількома конкурентами.

Розглянемо одного з цих уже достатньо розрекламованих суперників – трансгуманізм. Це порівняно молоде вчення про можливість «*удосконалення людини і подовження її життя*». Його поява на Заході зумовлена поєднанням двох явищ:

1) усвідомленням неминучості всепланетного цивілізаційного колапсу в разі продовження індустріального розвитку;

2) винайденням групи цілком нових технологій та створенням апаратури для прямого поєднання штучних конструкцій з нервовою та іншими системами людини.

Проаналізуємо проголошену трансгуманістами можливість легкого здійснення більшості мрій людини про здоров'я, щастя і навіть безсмертя через поліпшення «природної людини» за рахунок штучних засобів.

Одразу вкажемо на те, що наявний варіант трансгуманізму мало цікавиться фактом появи і дуже швидкого вдосконалення штучного інтелекту (Artificial Intelligence – AI) як множини комп'ютерних програм,

орієнтованих на виконання майже всіх інтелектуальних завдань, які в даний момент виконують сотні мільйонів працівників із середньою спеціальною і вищою освітою.

Трансгуманісти розпочали з критики всіх «попередніх гуманізмів» – античного, теїстичного, Відродження, наукового комунізму, гумбольдтівського, атеїстичного – й висловили сподівання на синергетичне поєднання сучасних мікро- і наноелектронних елементів з тілом людини аж до перетворення наших нащадків у безсмертних істот. Зауважимо, що існують й інші та менш численні об'єднання інноваторів – *іморталісти* (сподіваються перемогти смерть засобами кріоніки та інших наук), *постгендеристи* (ліквідатори обох статей і творці «поєднання»), *техногеяністи* (варіант «екологістів»), які звертаються до сонму грецьких богів і богинь та діють від імені Геї – «усієї Землі», яку навіть оцінюють як цілком розумний та великий суб'єкт) та ін.

Отже, різних варіантів мрій і мрійників є багато. Зустрічається чимало енергійних та небезпечних, про яких мало не щодня нагадують нам ЗМІ (особливо шкідливим для мислення українців ми вважаємо нескінченний телесеріал «Битва екстрасенсів»).

А от об'єднання «справжніх трансгуманістів» зазвичай започатковують від американського письменника-фантаста і футуролога Ферейдуна Есфендіарі (1930–2000), який усе життя обдаровував оточення і людство позитивним і надіями, розшукуючи для всієї Землі шлях до щастя. Вважають, що він увів в обіг словосполучення *transitory human* (за вкладеним змістом ми обираємо переклад «*трансформована людина*»). Від нього і пішов термін «трансгуманізм» [12, с. 235].

Активність Ф. Есфендіарі призвела до появи Світової трансгуманістичної асоціації (The World Transhumanist Association), яка діє з 1998 р., услід за якою в Росії була організована національна організація Російський трансгуманістичний рух з орієнтацією на кріоніку (веб-сторінка <http://www.transhumanism-russia.ru/>). У 2011

році за підтримки молодих бізнесменів виникло відгалуження з назвою «Росія 2045», лідер якої Д. Іцков переконано обіцяє кібернетичне безсмертя засобами перенесення «всього вмісту» людського мозку в цілком штучне тіло з поширеною назвою «аватар» [2; 3], для якого забезпечення безсмертя – просте технічне питання періодичної заміни якихось деталей. Велику кількість думок багатьох філософів і представників інших наук можна відшукати у виданнях [3; 11] та в різних номерах відомого часопису «Человек», появу якого започаткував відомий радянський академік І. Фролов.

Тема серйозного критичного аналізу всього трансгуманізму доволі широка, а тому цей наш виклад вимагає високого лаконізму. Ми оберемо наведення «першоджерела», але обмежимося тільки пояснювальними фразами до всіх десяти положень «Трансгуманістичного маніфесту», який одразу ж визначається як «матеріалістична філософська течія» [12]:

1. Трансгуманізм – концентроване вираження здорового глузду і головних життєвих цінностей.

2. Трансгуманізм – прагнення до вищої справедливості і щастя, до ліквідації загрози смерті.

3. Трансгуманізм – природний прояв людської сутності як участі кожної особи в еволюції людства.

4. Трансгуманізм – фактор прискорення еволюції людини.

5. Трансгуманізм – результуючий вектор прогресу.

6. Трансгуманізм – прагнення до збереження цивілізації. Головне завдання – знищення людства.

7. Трансгуманізм – ясне розуміння безумовної ієрархії завдань (головним є не політ на Марс, а досягнення у продовженні життя людини).

8. Трансгуманізм – координатор напрямів наукового пошуку, тому вкажемо найбільш перспективні напрями: регенеративна медицина, персональна медицина, превентивна медицина, вивчення нейрогенезу

і впливу вищої нервової діяльності на процеси старіння, нейромоделювання, вивчення біомаркерів старіння, генетична і епігенетична регуляція, вивчення диференціювання клітин і клітинної картини старіння, клітинна і гормональна терапія, тканинна інженерія та створення штучних органів, удосконалення методів вивчення молекулярно-біологічних процесів, розробка методів кріозбереження великих біологічних об'єктів, математичне моделювання старіння, створення штучного інтелекту і керування нанороботів, еволюційна біологія старіння, вивчення синтетичної і фрактальної теорій старіння, а також теорії свідомості, розвиток футурології і вивчення явища сингулярності. Розвиток цих наукових напрямів Трансгуманізм активно пропагує і підтримує.

9. Трансгуманізм – активна життєва позиція.

10. Трансгуманізм – це прагнення до розширення можливостей людини. [12, с. 241–242]

Вражає сила страху авторів «Трансгуманістичного маніфесту» перед неминучістю смерті, адже перші сім положень у різних варіантах повторюють переконання у тому, що всі інші люди так само перелякані, як вони, і мріють тільки про безсмертя. Можна навіть сказати, що у Т-маніфесті пропонується твердження про тотожність «щастя» і «дуже тривалого життя». Достатньо виразне також типове для країн Заходу ототожнення «прогресу» з підвищенням рівня комфорту і подовженням життя.

Пункт 8 ми вважаємо настільки важливим, що навели його без скорочень, погоджуючись з хорошим переліком провідних тем і секторів наукових досліджень, на які важливо скеровувати більшість сучасних і майбутніх ресурсів, одночасно ведучи здоровий спосіб життя (щоправда, автори Т-маніфесту не утрималися і внесли в текст пункту 8 доволі відверту рекламу кріоніки). Звісно, ми не тільки з причин фахової єдності приєднуємося до закликів інтенсифікувати і так доволі концентрова-

ні зусилля з дослідження людини й захисту її здоров'я. Але в нас є відчуття «неповноти» поглядів творців Т-маніфесту. Схоже, є підстави вважати, що його поява інспірована переважно чоловіками з сонму прихильників сучасної «західної цивілізації» й весь проєкт може бути перейменований на «**ТТ-м – Технологічно-трансгуманістичний маніфест**». Ще одна особливість – прояв міфу про перевагу логічного мислення над усіма іншими. Новітня когнітологія і медична практика свідчать про цілковиту необхідність емоційної складової у мисленні: психічно здорова людина мислить «комплексно», хвора на повну беземоційність стає тягарем для себе та усіх, замикаючись на нескінченному переборі логічно можливих варіантів учинків і дій.

Якщо «з відстані» поглянути на всю «шттовханину» навколо ідеї штучно-технологічного удосконалення людини заради «щастя і безсмертя», то достатньо виразно помітне явище «фондрайзінгу» – гонитви за фінансами та іншими ресурсами олігархів та інших найбільш впливових осіб.

Обіцянкою отримання спершу чудодійних лікувальних засобів з подальшим гарантуванням безсмертя переважна більшість незалежних спілок трансгуманістів й справді отримує бажане, викликає увагу й допомогу ЗМІ, опиняється у колі загального зацікавлення, що тішить їх самолюбство і робить життя «щасливішим». На цей рух до вдосконалення людини накладаються більш серйозні плани оборонно-стратегічного характеру кількох провідних держав Заходу (США, Ізраїлю та інших) досягти переваги над можливими супротивниками через поглиблені дослідження мозку людини і створення «штучного інтелекту» для управління перспективними видами зброї.

У секторі теорії і практики «штучного інтелекту» зміни наростають вражаюче швидко. Практично щотижня приходять повідомлення про чергові досягнення ШІ завдяки використанню програм прискореного самонавчання у створенні пейзажів і портретів, музичних творів, літературних

есе чи оповідань на основі кількох фраз для орієнтування і т. д. Справа вже дійшла до застосування настільки досконалих програм, що ШІ спромігся шляхом аналізу текстів десятків тисяч статей з теми «Сучасні акумулятори» мало не миттєво скомпонувати велику і прекрасно структуровану монографію з аналізом та узагальненням цієї величезної інформації. Очевидно, що так само швидко і якісно люди, які внесли ці тисячі матеріалів у базу даних ШІ, не могли б виконати подібне завдання. Останнє приємне повідомлення на цю тему – відкриття для загального використання спеціалізованої програми перевірки всіх фото та інших зображень на відсутність «комп'ютерного втручання» (будемо чекати розвитку цієї програми у напрямі виявлення «глибокого плагіату»).

Поза полем уваги теоретиків трансгуманістичного «поліпшення» людини лишаються пошуки відвернення засобів наближення глобальних загроз для людства – екологічного та іншого колапсів. У наших останніх статтях в провідних часописах України ([8; 9] та ін.) ми пропагуємо факт винайдення в Україні екологічно нешкідливих виробництв і процесів, які доцільно назвати «ноотехнологіями» та ввести для них найвищий – сьомий технологічний уклад.

А от використати ідею створення і поширення безпечних для людини ноотехнологій, реформувати медичні та інші інституції у ноозаклади, розширити можливості виховного впливу на студентів завдяки використанню ноопедагогіки і ноопсихології ми вважаємо перспективним і необхідним. Компактно висловити ці наші твердження ми спробуємо через авторське графічне представлення найбільш перспективних понять для вищої школи XXI ст. Його перший варіант, оприлюднений у [9], а новіший ще недостатньо відрізняється від попереднього, тому ми не будемо його наводити тут. Обмежимося зауваженням, що концепт «**ноосфера**», який лишається лідером у всьому сучасному українському

ноолексиконі, поділяє вказану схему тергів на дві частини. Більша охоплює ультраважливі терміни зі сфери гуманітарних наук – ноосимбіоз, ноомислення, ноокультура, ноофілософія та ін. Менша за лексичним обсягом містить терміни зі світу раціональності, виробництва, матеріального та іншого забезпечення. Центральним серед них ми вважаємо поняття «ноотехнології», адже без їх перемоги над індустріальними виробництвами неможливо реалізувати узгоджену з потребами біосфери економіку і побудувати ноосупільство – основу ноосфери.

Звертаючись до студентів з нашим аналізом сьогодення і майбутнього, ми вказуємо на потенційну шкідливість тих матеріалів ЗМІ, автори яких називають штучний розум головним ворогом людини. Ми ж наголошуємо на перспективу і необхідність звернення до ноотехнологій і ноонаук як головної бази ноогуманізму. На цій основі можливе позитивне поєднання потенціалу штучного інтелекту з ноорезультатами фундаментальних досліджень задля зростання фахової компетентності десятків і сотень тисяч молодих лікарів, яких готують українські і зарубіжні вищі школи.

Питання прогресу національної медицини й охорони здоров'я населення ми вважаємо виключно складним і своєчасним. Успадкована у 1991 р. Україною частина медичної системи СРСР була значно деградованими рештками світової якості та ефективності державної структури, створеної ще у перші роки зміцнення влади більшовиків видатним лікарем і організатором М.О. Семашком (1874–1949). Він тривалий час накопичував досвід не тільки в медичній системі Російської імперії, але й у кількох європейських країнах, що дало змогу втілити в системі охорони здоров'я загалу населення і підготовки фахівців найкращі елементи одразу кількох зарубіжних медичних систем (німецької, британської, американської та інших). Зарубіжжя визнавало і визнає, що для свого часу «система Семашка» була кращою у світі. Для під-

твердження цієї оцінки достатньо просто нагадати всі її принципи:

I. Повна централізація системи охорони здоров'я і використання в усіх її частинах засад гуманізму та комуністичної ідеології.

II. Однакова доступність для всіх громадян.

III. Найбільша увага до материнства і дитинства.

IV. Поєднання профілактики і лікування.

V. Ліквідація соціальної нерівності як бази більшості масових хвороб.

VI. Якнайбільше залучення громадськості до справи охорони здоров'я.

Відставання СРСР у медичній галузі стало наслідком ерозії цих принципів і намагання його керівників випередити НАТО та інші спілки розвинених держав не в середній тривалості життя громадян та його якості, а в кількості й потужності ядерного арсеналу. Важливо зазначити, що дуже багато держав світу під час модернізації своїх систем охорони здоров'я використали поєднання кращих рис «системи Семашка» з новітніми технологічними та інформаційними досягненнями. Виконані нами дослідження і матеріали зарубіжних науковців свідчать про те, що за позицію творця найкращої у світі системи медичної освіти і охо-

рони здоров'я може змагатися сучасна Іспанія саме тому, що вона спирається на вказані вище шість принципів і європейський неогуманізм (з елементами ноогуманізму).

Багато позитивного можна запозичити з досвіду організації системи охорони здоров'я сучасної Німеччини, яка має більше від іспанських фінансові і технологічні ресурси, але не від США. Незастосовною для наших сучасних умов ми вважаємо американську «ринкову» модель охорони здоров'я, де ідея перетворення професійної діяльності лікарів та інших фахівців в особливі приватні послуги справила нищівний вплив на етос медичної сфери, на все глибше розмивання і відхилення від головних засад європейського гуманізму і Присяги Гіппократа.

На щастя, генетичний архетип мислення і поведінки українців загалом скерований на несприйняття агресивного індивідуалізму, він проти вславлення досягнення багатства за будь-яку ціну та ін. Автор та колеги в ПУВО «Київський медичний університет» під час навчальної і виховної роботи діють саме в цьому стратегічному напрямі, адже висока якість і справжня безпека життя можливі тільки для всього соціуму на засадах дотримання справедливості, доброти і порядності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Екологічна парадигма української освіти // Вища школа України. 2019. № 4. С. 5–12
2. Беннтес М. Как Дмитрий Ицков планирует жить вечно // Инопресса. 26 июля 2014. URL: <http://www.inopressa.ru/article/26Jun2014/times/itskov.html>
3. Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманистическая эволюция / под ред. проф. Д. И. Дубровского. М.: ООО «Изд-во MBA», 2013. 272 с.
4. Голдберг Э. Парадокс мудрости. Научное опровержение "старческого слабоумия". Революционный взгляд на мышление человека / пер. с англ. Л. А. Афанасьева. М.: Поколение, 2007. 381 с
5. Ицков Д. Жизнь бесценна, но коротка // Взгляд. 10 июля 2012. URL: <http://vz.ru/opinions/2012/7/10/587873.html>
6. Казаков В. Н. Размышления о медицине (философия естествознания). Кн. первая. Донецк:

REFERENCES

1. Andrushchenko V. (2019). Ekolohichna paradyhna ukrayins'koyi osvity [Ecological paradigm of Ukrainian education]. Vyshcha osvita Ukrainy [Higher Education of Ukraine]. No.4, pp. 5–12, 84, 88. [in Ukrainian]
2. Benntes M. (2014). Kak Dmitriy Itskov planiruyet zhit' vechno [How Dmitry Itskov plans to live forever]. Inopressa. 26 iyulya 2014. [Inopressa]. July 26, 2014. URL: <http://www.inopressa.ru/article/26Jun2014/times/itskov.html> [in Russian]
3. Dubrovsky D. I. (Eds.) (2013). Global'noye budushcheye 2045. Konvergentnyye tekhnologii (NBICS) i transgumanisticheskaya evolyutsiya [Global Future 2045. Convergent Technologies (NBICS) and Transhumanistic Evolution]. Moscow: LLC "Publishing house MBA". [in Russian]
4. Goldberg E. (2007). Paradoкс mudrosti. Nauchnoye oproverzheniye "starcheskogo slaboumiya". Revolyutsionnyy vzglyad na myshleniye cheloveka [The paradox of wisdom. Scientific

Изд-во «Ноулидж» (Донецкое отделение), 2010. 419 с.

7. **Казаков В. Н.** Будущее медицины (что нас ждет завтра). Кн. вторая. Донецк: Изд-во «Ноулидж» (Донецкое отделение), 2011. 551 с.

8. **Кірик Т. В.** Філософсько-освітній аналіз первинної еволюції концепту "неогуманізм" // Вища освіта України. 2015. № 2. С. 21–37, 104, 107–108.

9. **Кірик Т.** Філософія освіти про ноолексикон для вищої школи XXI ст. // Вища освіта України. 2017. № 1. С. 30–36, 87, 90–91.

10. **Корсак К. В.** Вища освіта в умовах шкідливих інформаційних епідемій // Вища освіта України. 2018. № 3. С. 39–46, 86, 91.

11. Россия 2045. Заглядывая в будущее. Ч. 1. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=TrfpGjL-xCk>

12. **Турчин А. В., Батин М. А.** Футурология. XXI век: бессмертие или глобальная катастрофа? М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2013. 263 с.: ил., [24] с. цв. вкл.

13. **Уилсон Э.** Хозяева Земли. Социальное завоевание планеты человечеством. СПб.: Питер, 2014. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=250777&p=31>

refutation of "senile dementia". A revolutionary view of human thinking]. Moscow: Generation. [in Russian]

5. **Itskov D.** (2012). Zhizn' bestsenna, no korotka [Life is priceless, but short]. Vzglyad. 10 iyulya 2012. [Look]. July 10, 2012. URL: <http://vz.ru/opinions/2012/7/10/587873.html> [in Russian]

6. **Kazakov V. N.** (2010). Razmyshleniya o meditsine (filosofiya yestestvoznaniya), Kniga pervaya [Reflections on Medicine (Philosophy of Natural Science), Book One]. Donetsk: Publishing house "Knowledge" (Donetsk branch). [in Russian]

7. **Kazakov V. N.** (2011). Budushcheye meditsiny (chto nas zhdet zavtra). Kniga vtoraya [The future of medicine (what awaits us tomorrow). Book two]. Donetsk: Knowledge Publishing House (Donetsk Branch). [in Russian]

8. **Kiryk T. V.** (2015). Filosofs'ko-osvitniy analiz pervynnoyi evolyutsiyi kontseptu "neohumanizm" [Philosophical and educational analysis of the primary evolution of the concept of "neohumanism"]. Vyscha osvita Ukrayiny. [Higher education in Ukraine]. No. 2, pp. 30–36, 104, 107–108. [in Ukrainian]

9. **Kiryk T. V.** (2017). Filosofiya osvity pro nooleksykon dlya vyshchoyi shkoly XXI st. [Philosophy of osvity pro nooleksykon dlya vyshchoyi shkoly XXI st.]. Vyscha osvita Ukrayiny. [Higher education in Ukraine]. No. 1, pp. 30–36, 87, 90–91. [in Ukrainian]

10. **Korsak K. V.** (2018). Vyscha osvita v umovakh shkidlyvykh informatsiynykh epidemiy [Higher education in the context of harmful information epidemics]. Vyscha osvita Ukrayiny [Higher education in Ukraine]. No. 3, pp. 32–44, 87, 91. [in Ukrainian]

11. **Rossiya 2045.** Zaglyadyvaya v budushcheye. CH. 1. [Russia 2045. Looking into the future. Part 1]. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=TrfpGjL-xCk> [in Russian]

12. **Turchin A. V., & Batin M. A.** (2013). Futurologiya. XXI vek: bessmertiyе ili global'naya katastrofa? [Futurology. XXI century: immortality or global catastrophe?]. Moscow: BINOM. Knowledge Laboratory. [in Russian]

13. **Wilson E.** (2014). Khozyayeva Zemli. Sotsial'noye zavoyevaniye planety chelovechestvom [Masters of the Earth. Social conquest of the planet by humanity]. Sankt-Peterburh: Peter. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=250777&p=31> [in Russian]

14. **Ernst Ulrich von Weizsacker, Anders Wijkman** (2018). Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. A Report to the Club of Rome. Springer.

15. The Times Higher Education Impact Rankings. URL: https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2020/overall#!page/30/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined

УДК 316.454:37.014.53:378.4(477):303.4
DOI 10.31392/NPU-VOU.2020.3(78).6

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА СОЦІАЛЬНУ ЗГУРТОВАНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ СПІЛЬНОТ

Марья НЕСТЕРОВА

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної
діяльності НПУ ім. М. П. Драгоманова

Марина ДЄЛІНІ

доктор економічних наук, доцент кафедри
виробничого та інвестиційного менеджменту
Національного університету біоресурсів
та природокористування України

Андрій ЗАМОЖСЬКИЙ

здобувач НПУ ім. М. П. Драгоманова

© Нестерова М., Деліні М., Заможський А., 2020

Ключові слова: пандемія, соціальна згуртованість, університетська спільнота.

У статті розглядається феномен соціальної згуртованості в спільноті Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова під час карантинного етапу пандемії COVID-19. Проблематика дослідження стосується соціального впливу пандемії на освітнє середовище, зокрема, на параметри соціальної згуртованості пізнання університетської спільноти (довіра, зв'язок тощо як когнітивні основи соціальної згуртованості). Основні принципи ефективного розвитку університетських спільнот, засно-

вані на цінностях довіри та соціальної згуртованості, розглянуті в дослідженні на вибірці спільноти НПУ ім. М.П. Драгоманова (НПУ).

Одне з головних завдань статті – перевірити будь-які зміни рівня соціальної згуртованості всередині університетської спільноти НПУ в результаті впливу пандемії COVID-19. Розглянуто модель соціальної згуртованості та методи її вимірювання, які теж є адаптацією на рівні університетської спільноти моделі соціальної згуртованості «Радар соціальної згуртованості».

Вступ. Актуальність дослідження. Соціальна згуртованість, як один із потужних соціальних «двигунів», має стати запорукою соціальної стабільності, толерантних відносин між владою і громадянами в умовах економічної нестабільності, масштабних організаційних, структурних та фінансово-економічних перетворень, які стають повсякденним явищем в умовах, що породжені глобалізацією та потребою набуття конкурентних переваг; мінімізації ри-

зиків недовіри між соціальними партнерами в умовах глобальної нестабільності [1]. Соціокультурні виклики пандемії в Україні значно загострені через розкол, відсутність діалогу, соціально-економічну нерівність, зневіру населення, недовіру до соціальних інституцій тощо. Перед сучасною освітою навіть до пандемії стояла певна низка невирішених проблем, адже досі відсутні стратегії розвитку українського суспільства як у суспільному, так і в соціокультурному та освітньому дискурсі.

Постановка проблеми дослідження. Дійсно, для розвитку соціальної згуртованості суб'єктів освітнього простору здійснюються певні заходи, робляться дослідження, проводяться навчання педагогічного штату в закладах освіти різного рівня. Але проблема вимірювання рівня соціальної згуртованості, основних чинників залишається актуальною, як і кількісні та якісні дослідження соціальної згуртованості в освітньому середовищі. Тому важливим завданням є проведення досліджень та розробка й адаптація відповідної їх методології, яка б дозволила ефективно вимірювати та, відповідно, розвивати головні структурні елементи та процеси соціального згуртування. Отже, постає проблема пошуку відповідної методології дослідження соціальної згуртованості [1].

Перші важливі кроки для розв'язання проблеми розвитку соціальної згуртованості освітніх спільнот були зроблені під час упровадження в НПУ ім. М. П. Драгоманова модуля Жана Моне «Соціальна згуртованість в освіті та врядуванні: Європейські студії». Проект, де академічним координатором була проф. М. Нестерова, був спрямований на імплементацію європейських цінностей та кращих європейських практик соціальної згуртованості в освітнє середовище України. Було отримано кращий досвід європейських практик соціальної згуртованості від експертів з іспанських та британських університетів. Під час вирішення проектних завдань було оновлено та переведено на вищі щаблі співробітництво з колегами з Університету Генуї (Італія). Зокрема, персонально з проф. Д. Спұлбер,

яка брала участь у спільних міжнародних конференціях з питань розвитку спільнот, ціннісних вимірів сучасної освіти, впровадження європейських цінностей соціальної згуртованості та інклюзії в освітнє середовище України. Між університетом Генуї та НПУ ім. М. П. Драгоманова було підписано Угоду про співробітництво, яка вже підкріплена спільно поданими та виграними проектами напряму Жана Моне в цьому році. Європейський досвід, який поширюють експерти з Університету Генуї, зокрема п. Д. Спұлбер, свідчить, що одна з суттєвих ознак цих університетів – сильна, згуртована університетська спільнота. Тому так актуальні дослідження, які б вимірювали ці важливі параметри ефективності у сфері вищої освіти.

Методологія дослідження. Дане дослідження продовжує застосування методик, розробленої компанією Bertelsmann Stiftung, але яка була адаптована для дослідження рівня соціальної згуртованості в університетських спільнотах. В основу методик покладено створення індексу соціальної згуртованості та порівняння серед різних країн – «Радар соціальної згуртованості» (Social Cohesion Radar)[2]. Варто зазначити, що ця оригінальна модель соціальної згуртованості, «Радар соціальної згуртованості», може бути застосована для спільнот різного рівня, без підкреслення територіального спільного проживання. Саме тому авторами даної статті було застосовано цю модель на рівні університетської спільноти. В цій публікації використані дані двох досліджень. Перше дослідження проводилось в Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова в липні 2019 року [1; 3], друге – в травні-червні 2020, а додатково – і серед різних навчальних закладів України. У даній статті ми порівнюємо результати двох опитувань за зазначеною вище адаптованою методикою. Оскільки кожна сфера не може бути виміряна «безпосередньо», колектив дослідників (М. Нестерова, М. Деліні, А. Заможський) розробили адаптований опитувальник з 27 питань, по три питання до кожної сфери, та три питання на

диференціацію – чоловік/жінка, студент/співробітник ЗВО, ВПО/ні ВПО [1;3]. 27 питань адаптованого опитувальника були розміщені в змішаному порядку, який виключає лінійність відповідей. На кожне з 27 питань респонденту потрібно було виставити свою оцінку від 1 до 5. Питання мали як зростаючу шкалу, де 1 – «низький рівень» і 5 – «високий рівень», так і зворотню, де 5 – «низький рівень» і 1 – «високий рівень». Оцінка кожної сфери формувалася обчисленням середнього значення трьох відповідей на питання за зростаючою шкалою (у разі зворотної шкали питань обчислення значення проводилось відповідно до зростаючої шкали). Оцінка кожного домену формувалась обчисленням середнього значення оцінок трьох відповідних сфер. Розрахунок проводився спочатку по кожному респонденту окремо. Потім проводилися підсумкові підрахунки – загалом та відповідно диференціацій.

В опитуванні взяли участь 112 осіб, серед яких: 47 співробітників НПУ та 65 – студентів; 100 – жінок та 12 – чоловіків; ВПО – 16 осіб та ні ВПО – 96 осіб. Дослідження проводилось без компенсації витраченого часу респондентам на добровільних засадах.

Опитування проводилось за допомогою мережі інтернет, а саме «гугл-форм». Розповсюдження опитувальника проводилось студентами НПУ ім. М. П. Драгоманова в межах практики в «Українській асоціації дослідників європейських цінностей в освіті» (AREVE). Практикантам було дане завдання розповсюдити опитувальник з-поміж закладів освіти так, щоб з одного закладу було щонайменше 40 осіб.

У дослідженнях 2019 р. та 2020 р. наявна нерівномірність учасників за показником співробітник/студент – 42% на 58% у 2019 р. та 17% на 83%, що пояснюється різними каналами розповсюдження. Також низька активність працівників закладів освіти в період опитування пояснюється високим педагогічним навантаженням у кінці навчального року.

Результати дослідження. Метою дослідження було дослідити зміни рівня соціальної згуртованості університетської спільноти через вплив чинників пандемії. Для досягнення цієї мети авторами було проаналізовано соціальну згуртованість в університетській спільноті, а саме співробітників та студентів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (НПУ) під час карантину та порівняно з отриманими раніше даними про рівень соціальної згуртованості університетської спільноти.

У результаті дослідження з'ясувалось, що найбільше серед опитуваних представлена сфера «Прийняття інакшості» (4,32 серед 5,00 можливих), що значно переважає інші сфери даної методики. Це означає, що представники як співробітників університету, так і студентів сприймають людей з іншими поглядами, відмінними цінностями та стилем життя на цілком нормальному рівні й серед інших сфер даного дослідження на найвищому рівні.

Загалом, аналізуючи результати за доменами, можна зробити висновок, що найбільше представлений домен «Соціальні відносини» (показник 3,67), який відображає орієнтованість та важливість для учасників опитування саме відносин у соціумі. Можна констатувати, що показники цього домену мають найбільші значення, крім «Соціальні мережі» (3,67; 3,90; 4,32 відповідно).

Найменші значення в 2020 р. мали сфери «Громадська залученість» (2,45), «Сприйняття справедливості» (2,62) та «Ідентифікація» (2,86), що відображає рівень нижче середнього в залученні до соціального життя спільноти, а також невисокий рівень сприйняття справедливого ставлення до себе та ідентифікації себе з університетом і відчуття зв'язку з ним.

Домен, який мав найнижче значення в цьому дослідженні, – це «Пов'язаність», який має найменше значення й охоплює дві описані вище сфери та відображає рівень пов'язаності себе з інституцією (тут це НПУ).

Третій домен «Орієнтація на загальне благо» має середній показник (3,29), де се-

ред сфер превалює «Повага до соціальних норм» (3,81), також середній рівень має сфера «Солідарність та взаємодопомога» (3,62), що означає достатній рівень поваги до соціальних норм і правил, а також відчуття відповідальності за добробут одне одного. «Громадська залученість» уже була описана вище.

Порівняно з попереднім роком істотних змін не відбулось: домени мають однакові позиції за вагомістю значень загалом за методикою «Радар соціальної згуртованості». Серед них найбільше значення має домен «Соціальні відносини» в обидва оцінювані періоди, однак під час пандемії та карантину він мав тенденції до зростання (від 3,93 у 2019 р. до 3,96 у 2020 р.), тобто загалом соціальні відносини стали мати ще більше значення. За сферами також відмічається зростання, крім «Соціальні мережі». Якщо аналізувати цей домен та сфери серед виділених груп – співробітники та студенти, то бачимо, що в 2020 р. для співробітників НПУ найбільшу вагомість та значення мала сфера «Прийняття інакшості» (4,35), так само як й для студентів (4,28). Однак зазначимо, що в співробітників ця сфера знизилась за показником (з 4,42 у 2019 р. до 4,35 у 2020 р.), а в студентів, навпаки, зросла до 4,28 з 4,18, тобто студенти більш толерантно стали сприймати інших людей, їх відмінність від себе. Варта уваги така сфера, як «Віра в людей». Якщо загалом вона зросла від 3,81 у 2019 році до 3,90 у 2020 р., то трохи змінилась у самих групах. Так, у працівників ця сфера знизилась до 3,46 з 3,70, тобто співробітники стали менше довіряти одне одному, хоча це в межах середнього значення й сильних змін не відбулось. У студентів, навпаки, відбулось зростання, яке є достатньо вагомим – до 4,00 із 3,89. Тобто в умовах пандемії студенти стали довіряти один одному ще більше, ніж у минулому році. Сфера «Соціальні зв'язки» загалом зменшилась, а серед досліджуваних груп відбулись такі зміни: у співробітників зросли соціальні зв'язки з 3,62 до 3,75, а у студентів відбулось майже рівнозначне зменшення – до 3,62 з 3,77 у 2019 р. Це відображає зменшення ваго-

мості цієї сфери, але загалом вона має середнє значення, тому й не втрачає своєї важливості. У 2020 р. під час пандемії та карантинних заходів для співробітників більш важливими були сфери «Прийняття інакшості» та «Соціальні зв'язки», а для студентів «Прийняття інакшості» та «Віра в людей». Тобто це відрізняється від ситуації на рік раніше, коли довіра до оточуючих в університетському середовищі мала більше значення для викладачів, ніж соціальні зв'язки.

Другий домен «Пов'язаність», який відображає зв'язок та довіру до своєї інституції, має в обох випадках найнижче значення, яке загалом знаходиться на середньому рівні, але має тенденцію до істотного зниження за умов розвитку пандемії COVID-19. Так, він знизився на 11 пунктів з попереднього року й дорівнює 2,95. Він зазнав зменшення в обох респондентних групах, але найбільше серед співробітників – з 3,02 у 2019 р. до 2,83 у 2020 р., що корелює зі зниженням довіри до людей із попереднього домену. У студентів також знижується даний домен – з 3,09 до 2,96. Серед наведених сфер усі вони зазнали зниження. Найбільша згуртованість спостерігається за сферою «Довіра до інститутів»: показник узагалі знизився до 3,37 з 3,43, серед співробітників – до 3,13 з 3,28 та студентів – 3,40 порівняно з 3,55 у попередньому році.

Сфера «Ідентифікація» знизилась з 2,99 до 2,85 загалом по НПУ: серед співробітників до 2,60 з 2,90 та студентів до 2,95 з 3,05. Це зниження є достатньо вагомим, оскільки відображає зниження зв'язку із спільнотою університету. Щодо співробітників, то цей рівень став нижче середнього, хоча й не досяг більш низьких показників. Можливо, це пов'язано з карантинними заходами, коли робота та навчання відбувалися дистанційно й тому ідентифікація себе із НПУ трохи знизилась.

Сфера «Довіра до інститутів», яка відображає рівень довіри до НПУ, займає перше місце за показником у цьому домені та дорівнює у 2020 р. 3,37 проти 3,43 у 2019 р. За групами також цей показник дещо знизив-

ся та в співробітників становить 3,13 в 2020 р., що менше попереднього на 0,15. Така сама різниця й у студентів – 3,40 (2020 р.) проти 3,55 (2019 р.). Ця тенденція відображає зменшення довіри до своєї інституції під час пандемії, що може бути пояснено загальним пригніченим станом людей за цих обставин.

Відчуття справедливого ставлення до себе проявляється в результатах сфери «Сприйняття справедливості» й має найменше значення за обидва роки і так само мають тенденцію до зниження з 2,76 (2019 р.) до 2,62 (2020 р.). У співробітників сприйняття справедливого ставлення до себе знизилось з 2,88 до 2,76, а в студентів – з 2,68 до 2,55.

Загалом такий результат даного домену може бути пояснений тим, що під час пандемії в країні перебування університету був запроваджений жорсткий карантин і все навчання та викладання відбувались дистанційно, люди знаходились на початку цього в пригніченому стані та могли переносити свої хвилювання за майбутнє на університет. Для більш якісних висновків має бути проведене подальше більш глибоке дослідження чинників таких змін у згуртованості учасників опитування.

Домен «Орієнтація на загальні блага» відображає те, наскільки люди орієнтовані на спільноту загалом, наскільки розуміють залежність та відповідальність один від одного. Загалом показник даного домену має незначне зростання від 3,24 до 3,29, але між групами є певні відмінності в змінах: у співробітників цей домен зростає від 3,17 до 3,32, а в студентів зменшується досить трохи – з 3,29 до 3,26, що відображає певні невеликі зміни в цих групах щодо згуртованості в частині орієнтації на спільноту, взаємоповагу до оточуючих та відповідальність за їх дії.

Найбільш виявленою сферою в університетській спільноті є «Повага до соціальних норм» – 3,81 у 2020 р. (3,64 у 2019 р.), яка зростає значно під час карантину та відображає рівень поваги та дотримання норм і правил. Зростання можна пояснити

відповідальним ставленням до змін та карантинних вимог у співробітників університету з 3,66 до 3,98. Так само як і в студентів – з 3,63 до 3,74. Тобто повага до норм зростає в обох досліджуваних групах.

«Солідарність і взаємодопомога» займає також вагоме місце, але його показник зменшився порівняно з 2019 р. – з 3,67 до 3,62. Це відображає зменшення відповідальності один за одного та піклування про добробут один одного, але не значно. Зміни відбуваються також і по групах: у співробітників ця сфера зазнала зниження з 3,65 до 3,51, а в студентів – з 3,69 до 3,60.

«Громадська залученість», яка відповідає за участь у соціальному або політичному житті, має незначне зростання у цьому році до 2,45, але знаходиться на достатньо низькому рівні й має рівень нижче середнього. Варте уваги те, що в співробітників залученість зростає з 2,21 до 2,46, а в студентів, навпаки, знижується – з 2,53 до 2,43. Тобто це означає, що співробітники стають під час пандемії більш активними представниками громадськості, тоді як студенти – менш схильні до соціальної активності.

Отже, ми отримали результати, де порівнюємо рівень соціальної згуртованості університетської спільноти у 2020 р., який проходить в умовах пандемії COVID-19, із попереднім 2019 р. Отримані нами дані показали, що рівень згуртованості є загалом середнім, із невеликими коливаннями по доменах та їхніх сферах. Деякі мають тенденцію до зростання, деякі, навпаки, до зниження. Значно зазнав зниження домен пов'язаності та його сфери, які відображають зниження рівня довіри до інституцій, ідентифікації себе з ними та сприйняття справедливого ставлення до себе. Хоча за іншими доменами спостерігається зростання, тобто можна сказати, що згуртованість дещо зростає, але залежно від домену та групи, що досліджується.

Висновки. Дане дослідження підтверджує важливість вивчення феномену соціальної згуртованості, який є не тільки складним соціальним концептом, але й дієвим індикатором соціальної напруги та ін-

ших важливих параметрів соціальної реальності. Основні складові цього концепту (взаємодопомога, довіра, сприйняття відмінності, сприйняття справедливості, громадська залученість тощо) є маркерами ефективного розвитку суспільства, його соціопсихологічного «здоров'я». Це означає, що методику дослідження рівня соціальної згуртованості певної спільноти (тут – університетської спільноти НПУ ім. М. П. Драгоманова) можна використовувати як своєрідний «тест», що надважливо в умовах пандемії.

Ще до пандемії ми зазначали в попередньому дослідженні, що рівень соціальної згуртованості як нашого українського суспільства загалом, так і досліджуваної університетської спільноти НПУ ім. М. П. Драгоманова, є, на жаль, невисоким і за деякими параметрами має тенденцію до зниження. Зниження – це наслідок зростаючої соціальної нерівності, низького рівня довіри населення до інститутів влади та інших інститутів, масових проявів соціальної дезінтеграції, ерозії соціальної солідарності та цінностей праці. Інтереси підвищення соціальної згуртованості суспільства потребують реалізації комплексу заходів наукового, прикладного, інституціонального характеру [1].

Безперечно, є певні складнощі з проведенням подібних досліджень, навіть із застосуванням перевіреної методики, яка достатньо адаптована для наших умов. Як і попередні дослідження [1; 3], це дослідження має обмежену кількість респондентів, не дуже велику кількість запитань, що пояснюється специфікою аудиторії (сту-

денти та викладачі НПУ ім. М. П. Драгоманова), яка бере участь в опитуванні, та її недостатню зацікавленість у самому процесі. Застосована практично методика дала нам можливість порівняти рівень соціальної згуртованості університетської спільноти в 2020 р., який відбувається в контексті пандемії COVID-19, з попереднім 2019 р. Отримані нами дані показали, що рівень згуртованості, як правило, є стабільним для спільноти з середніми коливаннями в доменах та їх сферах. Якісь сфери мають тенденцію до збільшення, якісь, навпаки, до зменшення. Щоб знайти можливі тенденції в освіті, які допомогли б подолати соціокультурні наслідки пандемії, необхідно розуміти ситуацію як міждисциплінарну, складну та нелінійну. Таке розуміння передбачає, зокрема, визначення не тільки обмежень, а й можливостей для подальшого соціального та особистісного розвитку, які відкриваються так несподівано. Також слід урахувувати, що участь у соціальному/громадському та політичному житті – ступінь залученості – залежить від соціальної згуртованості як окремої людини, так і колективу загалом. Так і навпаки, чим більша залученість у діяльність у межах спільноти, тим більше рівень згуртованості. Раптовий перехід усього світу на карантин, спільні зусилля для подолання невідомої хвороби актуалізують подальші дослідження в цій сфері. Така ситуація кидає виклик кожному, особливо системі освіти, оскільки вона визначає майбутнє, покликана підготувати людину до виходу з будь-яких непередбачених ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестерова М., Деліні М., Замозський А. Соціальна згуртованість університетської спільноти // Вища освіта України. 2019. № 3. С. 42–51.

2. Dragolov, G., Ignácz, Z., Lorenz, J., Delhey, J., & Boehnke, K. (2013). Social Cohesion Radar Measuring Common Ground: An International Comparison of Social Cohesion Methods Report. URL: http://aei.pitt.edu/74134/1/Social_cohesion_radar.pdf

3. Nesterova M, & Dielini M., & Zamozhskiy A. Social Cohesion in Education: Cognitive Research in the university community. International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE). 2019. Vol. 7. URL: <http://www.ijcrsee.com/index.php/ijcrsee/arti-cle/view/488> (SCOPUS)

REFERENCES

1. Nesterova, M., Delini, M., Zamozhsky, A. (2019). Social Cohesion of University Community // Vyscha osvita Ukrainy. [Higher education in Ukraine]. No. 3, pp. 42–51. [in Ukrainian]

Гліб ХОМЕНКО

молодший науковий співробітник, аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Ключові слова: патріотизм, національна ідентичність, вища освіта, університет, миробудівництво.

У статті запропоновано авторське бачення процесів миробудівництва у вищій освіті, а саме фетишизації патріотизму. Також показано, що дійсний (креативний) патріотизм потребує високої інтелектуальної та моральної культури особистості. Особлива увага приділена викладачам університетів, які мають не лише забезпечувати освітній процес, а й формувати громадянську відповідальність.

Саме такі викладачі мають зростити нові покоління громадян, які поєднують любов до батьківщини з повагою до загальнолюдських цінностей.

УДК 1: 378.013.73

DOI 10.31392/NPU-VOV.2020.3(78).07

ФЕТИШИЗАЦЯ ПАТРІОТИЗМУ ЯК ПРОБЛЕМА МИРОБУДІВНИЦТВА В ДИСКУРСІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Хоменко Г., 2020

Постановка проблеми. Вища освіта – один із найпотужніших інструментів вивчення історичного минулого, пізнання різноманітних тенденцій поточного часу та формування сприятливого майбутнього кожної нації. Хоча в сучасних академічних колах досі панують гострі дискусії щодо визначення пріоритетності масштабів впливу університету в національних та міжнародних вимірах, вищий навчальний заклад сьогодення – це першочергово інституція державної значущості, в межах якої здійснюється конструювання та рецепція феномену національної ідентичності. Через це в освітньому дискурсі вищої школи продукуються не лише фактологічні знання, наукові концепції, але й набувають поширення аксіологічні компоненти, які виховують громадянина-патріота. Представники органів влади будь-якої держави об'єктивно зацікавлені в тому, щоб вищі здійснювали підготовку як конкурентоспроможних фахівців, які здійснюватимуть свій внесок у розвиток економіки, так і патріотично налаштованих громадян, які за певних обставин могли б покласти своє життя на вівтар державного суверенітету, а також національної цілісності.

Джерельна база. Теоретичним підґрунтям статті є наукові праці вітчизняних та іноземних фахівців у галузі філософії освіти, педагогіки, миробудівництва (peace-building), а також міждисциплінарного наукового поля – освіти для миру (peace education). Принцип тягlosti наукових досліджень забезпечується завдяки посилянню на праці таких вчених, як В. Кремень, В. Андрущенко, С. Пролєєв, П. Фрейре, Б. Реардон, І. Гарріс, Я. Бар-Сіман-Тов, М. Зембілас, З. Бекерман та І. Маоз. Зокрема, В. Кременем та В. Андрущенко було вказано на доцільність орієнтації на загальнолюдські цінності в освітньому середовищі, формуючи людину в глобальній перспективі [2; 6]. С. Пролєєвим було зауважено про репродуктивний характер функціонування освітньої галузі, в межах якої здебільшого відбувається понівечення самотніх особистостей та виготовлення замість них одновимірних соціальних персонажів [8, с. 18]. П. Фрейре розглядає сутність освіти як рушійну силу популяризації цінностей свободи шляхом позбавлення від інституційного пригноблення через розвиток критичного мислення в учнів і студентів [10; 11]. Б. Реардон переконана в тому, що освіта має значний креативний потенціал у формуванні планетарної свідомості, через що не варто зводити її роль до відтворення змісту національних наративів [16]. І. Гаррісом був доведений гібридний характер освіти для миру, яка здатна переймати різноманітні форми, залежно від обставин соціокультурного середовища [15]. Я. Бар-Сіман-Тов зауважив про поширення культу самопожертви на благо батьківщини через прояви індоктринації в освіті [13]. М. Зембіласом було вказано на потребу в активізації настроїв емпатії в педагогічному процесі за допомогою критично-емоційної комунікації [20]. Своєю чергою З. Бекерман і Е. Маоз довели, що стратегія освіти для миру потребує переходу від локальної до глобальної ідентичності через переорієнтацію у навчанні і вихованні на транснаціональну перспективу [14].

Методологічні виміри дослідження. Концептуальна цілісність цієї наукової статті досягається шляхом застосування методології філософії діалогу М. Бубера в процесі вирішення проблеми фетишизації патріотизму в аксіологічному просторі вищої освіти. Розглядаючи вищі навчальні заклади як майданчик для розв'язання суперечностей у національних наративах, ми вважаємо, що справжня освіта априорі має бути діалогічною, будучи відповідною природі самої людини. У таких умовах дещо інакшою виглядає роль педагога, який має закликати до колективного розмірковування своїх учнів та студентів, а не надавати знання у догматичному вигляді. Зважаючи на подібну постановку проблеми, у межах даної роботи застосовуються такі методи дослідження: компаративний, аналітико-інтерпретативний, системний, діалектичний, логічний, метод сходження від абстрактного до конкретного і навпаки.

Мета дослідження. Запропонувати академічній спільноті та суспільству загалом власне науково обґрунтоване бачення щодо нівелювання одного з найбільш складних бар'єрів миробудівництва у вимірах вищої освіти – фетишизації патріотизму.

Виклад основного матеріалу. У світі загалом і в Україні зокрема простежується загальноновизнана тенденція щодо орієнтації вищих навчальних закладів на міжнародні стандарти якості освіти. Це позначається не лише на особливостях навчального процесу, але й на назві окремих вишів (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київській міжнародний університет, Міжнародний Соломонів університет, Міжнародний гуманітарний університет). Водночас кожен університет, незалежно від форми власності, є потужною соціальною інституцією, що дбає про інтереси держави та її громадян. Якими б інтенсивними не були інтернаціоналістичні віяння у сфері вищої освіти, вони не можуть скасувати духовну місію університетів, яка реалізується першочергово на рівні національної ідентичності.

У науковому обігу все частіше зустрічаються такі поняття, як планетарна свідомість (Д. Беттельгейзе), космічна освіта (О. Базалук), глобальне мислення (Г. Тараненко) і т. п. Водночас маємо зважати на те, що будь-які потяги до чогось віддаленого можуть здійснюватися лише з позиції найближчого та найріднішого – власної культури. Цю гіпотезу можна довести, користуючись звичайним прикладом вивчення іноземної мови з особистого досвіду. Одна справа – вивчити мову в загальних рисах для спілкування з друзями або колегами, зовсім інша – пізнати тонкощі цієї мови та вільно нею володіти під час комунікації із самими носіями. Із пізнанням особливостей незнайомої культури все ще складніше, адже її неможливо завчити на пам'ять. Вона потребує залучення раціонального, емпіричного та сенсуалістичного начал людини, що дозволить наблизитися до з'ясування її сутності з позиції спостерігача. Тим не менш, в основі кожної культури є дещо спільне – те, що об'єднує представників абсолютно різних за етнічними чи мовними ознаками людей, забезпечуючи тим самим сприятливе підґрунтя для міжкультурного діалогу. Ця спільність представлена загальнолюдськими цінностями: гуманізмом, миролюбством, толерантністю, соціальною справедливістю тощо.

У теорії вища освіта як національне благо не має суперечити вищій освіті як загальнолюдському благу. Однак у реальному житті все виглядає дещо інакше – окремі держави, а точніше їх токсичне керівництво, не цураються видавати директиви неофіційного характеру щодо перетворення навчально-виховного процесу в закладах освіти на відверту чи завуальовану індоктринацію. Найбільш поширеним прикладом застосування індоктринаційних практик є цілеспрямоване возвеличення ролі того чи іншого народу в очах населення, визнання його виняткової значущості у всесвітніх масштабах, а також приниження на цьому фоні інших народів. У ситуації зовнішнього соціального конфлікту через

освітній процес відбувається насадження бінарних стереотипів, а саме героїзація маніпулятивними засобами своєї нації, а також, відповідно, демонізація образу супротивника. Це призводить до негативних наслідків – відсутності міждержавного консенсусу в тлумаченні певних історичних подій, що пов'язані з проявами насильства та жорсткості.

Вважаємо за доцільне згадати крилатий вислів – історію пишуть переможці. Однак іноді соціальні конфлікти не залишають переможців, завдаючи непоправної гуманітарної шкоди всім сторонам того чи іншого протистояння. У таких умовах університети, як уособлення наукової об'єктивності і незаангажованості, мають стати агентами істини, тобто тими, хто відшукує її, а не штучно конструює за вказівками органів державної влади. Діяльність університетів не може бути зведена лише до відтворення асоціативно-сміслових зв'язків національного дискурсу, оскільки це перетворить науку на псевдонауку, породжуючи соціальні міфи замість наукових гіпотез.

Достатньо мудро осмислив специфіку впливу національних факторів на університетську спільноту К. Ясперс: «Humanitas – як би часто і глибоко не змінювалося значення цього поняття – відноситься до суті університету. Тому будь-який університет належить певному народу, але прагне при цьому досягнути ідею наднаціонального. При всіх інших відмінностях він близький до ідеї церкви. Тому виходячи зі своєї духовності університет як такий не повинен прагнути зайняти місце в боротьбі націй. Усі члени університету як люди належать народу. Але як члени університету, входячи до складу факультету і сенату, вони не повинні робити політичні, і само собою зрозуміло, партійно-політичні *заяви*, а також *заяви* національного характеру, оскільки вони – у складі університету і тільки за допомогою духовної творчості – служать нації і людству. Чистота ідеї затьмарюється там, де вона втягується в неадекватні для неї відносини. Національне є, як і все інше,

предметом дослідження, але не метою і сенсом життя університету» [12, с. 150].

Цінність університету для сучасного суспільства полягає не в тому, щоб пристосовуватися до домінуючих політичних трендів, а в тому, щоб піддавати сумніву доцільність наслідування цим трендам. Це, своєю чергою, потребує високого рівня академічної свободи та автономії як кожного науково-педагогічного співробітника, так і самого закладу загалом. В іншому разі на університет чекає невтішна доля – стати речником пропагандистських гасел, як свого часу відбувалося в СРСР та нацистській Німеччині, втративши захисний імунітет проти токсичних політичних рішень.

На відміну від школярів, студентами вищих навчальних закладів однозначно важче маніпулювати, абсолютизуючи цінність патріотичних ідей до рівня фетишу. Причина цього зрозуміла – чітка сформованість життєвих поглядів, наявність більшого досвіду порівняно зі школярами. Фактично, студент – це самодостатня особистість, яку потрібно лише скерувати, за потреби дати пораду, а не займатися перевихованням на постійній основі. До того ж, коли це виховання зводиться до насадження цінностей, які не мають нічого спільного з гуманізмом. У будь-якому разі не варто недооцінювати ситуацію – навіть найбільш кмітливий студент може не усвідомити той факт, що його використовують для досягнення певних корисливих цілей.

Здійснюючи компаративний аналіз між банківською (накопичувальною) та проблематизуючою системами освіти, П. Фрейре відмітив, що перша – захоує необмежену владу вчителя над учнем або ж викладача над студентом, друга ж – розміщує їх на одному ієрархічному щаблі. У лоні банківської системи освіти гарним є той педагог, хто надає фіксований обсяг знань у готовому вигляді і без права на оскарження, а здобувач освіти має лише запам'ятовувати ці знання та з часом відтворювати їх у власній діяльності. Очевидно, що подібний підхід є дискримінаційним, оскільки він сти-

мує не навчання, а завчання, повертаючи до катехізічного методу доби Середньовіччя. На противагу цьому, проблематизуюча система освіти шляхом оперування діалогічним методом здійснює вишкіл критичних і незалежних мислителів, тобто не покірних і пригноблених, а ініціативних і допитливих студентів [10].

У межах поточної роботи варто відмежувати позитивний (креативний) патріотизм від негативного (токсичного). Під креативним патріотизмом мається на увазі прищеплення студенту національного світогляду, який би не суперечив постулатам загальнолюдських цінностей. Такий різновид патріотизму наближає молодих людей до пізнання унікальності своєї національної культури, характерних рис національної ідентичності, але не зводить до вимірів національного сенсу їх життя. Зокрема, як зазначає В. Андрущенко та В. Савельєв, із посиланням на Р. Родса і А. Лю, в австралійському університеті Мельбурна відбувається підготовка студентів, які могли б ефективно робити внесок у розвиток тих громад, де б вони вирішили жити та працювати [1, с. 52]. Тобто сам студент має обрати соціальне середовище своєї подальшої життєдіяльності. В університеті Гвадалахари в Мексиці робота науково-педагогічних співробітників орієнтована на цілісний розвиток студентів, поширення знань на засадах пропагування любові не лише до своєї країни, але й до всього людства, популяризацію універсальних цінностей – демократії, толерантності, соціальної справедливості. Аналогічно університетом Ботсвани в регіоні Південної Африки реалізується освітня політика в напрямку «просування інтелектуального та кадрового потенціалу нації та міжнародного співтовариства» [17, с. 288].

Навпаки, токсичний патріотизм у закладах вищої освіти обмежує світосприйняття молодого людиною цілісного навколишнього середовища. Засобами освіти поширюються різноманітні міфологеми та ідеологічні конструкції, що утверджують ви-

нятковість однієї нації над іншою, сортувати людей за певними етнічними чи расовими категоріями. Такий деструктивний, антигуманістичний підхід в освітній політиці в минулому столітті всебічно використовували апологети більшовизму та нацизму. І ми добре пам'ятаємо, до чого це призвело. Однак не варто сприймати проблему фетишизації патріотизму у вищих навчальних закладах як пережиток минулого. Зважаючи на довготривалий характер сучасних соціальних конфліктів – прикордонний конфлікт між Індією та Пакистаном (73 роки), збройне протистояння між Ізраїлем та Палестиною (72 роки), асиметричну війну в Колумбії (56 років), було б недоречно вважати, що освіта в цих країнах є нейтральним соціальним інститутом.

Вищі навчальні заклади в ситуації соціального конфлікту великою мірою можуть відтворювати у власній освітньо-науковій діяльності одну з двох стратегій: генерувати бар'єри структурного і психологічного характеру між людьми шляхом фетишизації патріотизму в лоні націоналістичного дискурсу; нівелювати ці бар'єри завдяки розвитку освіти для миру через порівняння суперечливих історичних наративів, активізуючи критичне мислення у представників студентства. Як зазначає Я. Бар-Сіман-Тов, «включення оповідань іншого є складним процесом, який вимагає усвідомлення іншого, визнання його легітимності, тобто права іншої сторони розповідати історію під іншим кутом, і, нарешті, інтеграції оповідання іншого в національну розповідь або поруч з ним – зокрема, за допомогою спільних підручників історії» [13, с. 109].

У цьому контексті плідним видався досвід підготовки спільних підручників з історії представниками академічної спільноти Ізраїлю та Палестини. Їм вдалося досягнути значного прогресу в цьому питанні, поділивши власні підручники на дві частини – у першій частині підручника був викладений матеріал однією стороною, у другій – відповідно іншою. Хоча це не призвело до інтеграції біполярних оповідей в одне

єдине смислове поле, подібна продукція могла б дозволити зменшити рівень віктимізаційних настроїв серед населення, а також поглянути на історичний процес у новій перспективі – як на комплекс контроверсійних інтерпретацій тих чи інших подій, а не щось цілісне й однозначне. Цікаво, що представники органів влади обох сторін відхилили ідею щодо поширення цих підручників на широкий загал та передання їх у бібліотеки вищих навчальних закладів, побоюючись, що такий крок буде негативно оцінений громадськістю [13, с. 122]. Тим не менше, створюючи спільні підручники з прицілом на майбутнє не тільки з історії, але й з інших гуманітарних дисциплін: соціології, культурології, філософії, психології, вчені реалізуватимуть у практичному вимірі фундаментальний принцип миробудівництва – доповнення замість протиставлення.

У межах цього дослідження ми використовуємо методологічні принципи філософії діалогу, розглядаючи людину як соціальну істоту, яка впродовж свого життя постійно перебуває у комунікації – зі своєю культурою, реаліями життя, особистими переконаннями, а також безпосередньо з іншим людьми. Народжуючись без дзеркала в руках, кожен суб'єкт тієї чи іншої соціальної спільноти потребує пізнання чогось віддаленого, щоб краще зрозуміти самого себе. У цьому сенсі реалізується взаємодія діалектичного характеру: “ліве” потребує “правого”, “східне” – “західного”, “біле” – “чорного” (без натяків на расизм) і так далі. За життя М. Бубер був переконаний у тому, що тільки у відносинах з іншим людина зберігає власну самість. Те, як той чи інший індивід переживає Іншого, невіддільно від того, як він переживає самого себе. Тож хочемо ми цього чи ні, але кожна людина є певною мірою залежною від ступеня схвалення її вчинків та поглядів найближчим оточенням. На це свого часу натякнув і З. Фрейд: перш ніж діагностувати у себе депресію і занижену самооцінку, переконайтеся, що ви не оточені ідіотами.

Повертаючись до аналізу основної проблеми нашої роботи – фетишизації патріотизму в дискурсі вищої освіти, хотілося б звернути увагу на феномен національної ідеї. Як відомо, саме ідея (свідома або не-свідома) лежить в основі будь-яких людських переконань, прагнень та вчинків. І навіть якщо нам здається, що ми робимо щось без жодного наміру, це не зовсім так. Ідеальне завжди лежало в основі матеріальних речей, без конкретного уявлення про будинок його неможливо збудувати. Уже згадуваний М. Бубер писав: «Ми говоримо про національну ідею, коли той чи той народ помічає свою єдність, свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, свої традиції, своє становлення і розвиток, свою долю і призначення, робить їх предметом своєї свідомості, мотивуванням своєї волі» [3, с. 259]. Національна ідея являє собою інструмент консолідації населення на основі спільних цінностей. Однак іноді її зміст може бути вихолощений за рахунок різноманітних дій спекулятивного характеру. Внаслідок цього простежуються дезінтеграційні процеси в соціумі, які іноді набувають відвертих дискримінаційних форм. Якщо подібну ситуацію вчасно не вгамувати, може зазнати повторення рундійський сценарій, коли впродовж одного року тотальний геноцид забрав життя близько 800 тисяч членів суспільства.

Через це ключовою відмінністю між позитивним і негативним патріотизмом є його міра. Засуджувати патріотизм у будь-яких проявах означає культивувати байдужість до колективного духу нації, а фетишизувати його – девальвувати саму людську сутність. Для того щоб бути справжнім патріотом, потрібно не тільки вміти гучно кричати «Ганьба!», але й бути інтелектуально розвиненою, високоморальною особистістю. Тому вишкіл патріотів має здійснюватися саме в межах вищих навчальних закладів шляхом реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин між студентом та педагогом. На засадах гуманістичної, демократичної освіти може бути вихований дійсний патріот своєї дер-

жави, який умітиме не лише віддавати своє життя заради батьківщини, але й жити заради її миру і благополуччя.

Патріотизм – це насамперед іманентне почуття любові до своєї держави, а також поваги до її громадян. Якщо любов до держави не буде пронизана почуттям поваги до своїх співвітчизників, вона буде позбавлена сенсу, тобто перетвориться на звичайний симулякр. Нам імпонують погляди В. Кременя на діалектику національного і загальнолюдського в дискурсі вищої освіти: «Часто протиставляють: патріотизм – непатріотизм. Нині і в майбутньому, в умовах, коли держава є відкритою й повинна діяти узгоджено з іншими країнами, і в освітньо-виховному процесі потрібно готувати людину до того, що вона є патріотом своєї батьківщини і водночас громадянином світу. Якщо такого не буде, то це призведе до самознищення людства» [4, с. 458].

Для того щоб бути громадянином світу, потрібно спочатку стати громадянином свого міста, регіону, держави. Було б наївно вважати, що людина, яка не поважає свої національні цінності і традиції, буде проявляти повагу стосовно чогось абстрактного і далекого. І водночас, якщо громадянин вважає тільки свою націю респектабельною, то він нічим не відрізняється від античної людини, яка вважала, що планета Земля знаходиться у центрі космічної системи у зв'язку з обмеженістю власних знань. Одним із пріоритетних викликів освіти XXI ст. є розширення світосприйняття людини в транснаціональній перспективі. Реалістичність подібної гіпотези підтверджує вислів В. Кременя: «Забезпечення оптимального балансу між локальним і глобальним з тим, щоб людина, формуючись як патріот своєї країни, усвідомлювала реалії глобалізованого світу, була здатною жити і діяти в ньому, нести свою частку відповідальності за нього, бути не тільки громадянином країни, але й громадянином світу» [5, с. 158].

Нівелювати ставлення до патріотизму як до певного фетишу варто шляхом міжкуль-

турного діалогу в академічному середовищі. Відвідуючи різноманітні міжнародні конференції та форуми, беручи участь у закордонних стажуваннях і програмах академічної мобільності, студенти матимуть змогу пересвідчитися у тому, що власне життя, робота і дозвілля не можуть зводитися лише до меж національного. Для того щоб комфортно себе почувати у будь-якій країні світу, безперечно, потрібно вільно володіти найбільш поширеними іноземними мовами – англійською, німецькою, іспанською, китайською. З цього приводу є вислів: чим більше мов ти знаєш, тим більше ти людина. Можна посперечатися з його змістом, адже людина – це не лише знання та навички, але й світогляд, мораль та цінності. Якщо вища освіта XXI ст. зможе зберегти баланс між цими антропологічними іпостасями, навчаючи студентів піддавати будь-які знання сумніву, в її середовищі не залишиться місця для фетишизації патріотизму.

Сучасна глобалізація неоднозначно впливає як на національну ідентичність, так і на освітній процес. З одного боку, глобалізація – це інтеграція усіх національних спільнот на засадах загальносвітових цінностей, з іншого – за своїм змістом глобалізація подекуди нагадує вестернізацію або ж американізацію, породжуючи конкуренцію між державами за «місце під сонцем». Це, своєю чергою, актуалізує потребу щодо зміцнення національної ідентичності суб'єктів кожної держави через поширення патріотичних поглядів. Вища освіта є відповідальною за збереження світоглядної незалежності і цілісності тієї чи іншої нації. Водночас вона все більше інтегрується у світовий соціокультурний простір, зважаючи на інтенсивність інтернаціональних процесів, практику академічної мобільності. Надалі головне те, щоб університети продовжили розвиватися на засадах поширення гуманістичних цінностей у межах суспільства, а також застосування мови науки, а не мови стереотипів і упереджень.

Мова науки – це інструмент генерування і поширення знань в академічному про-

сторі, що ґрунтується на повазі до кожного учасника комунікативного процесу, логічності мислення, високому рівні аргументованості суджень, а також усебічному застосуванні принципу верифікації. На відміну від міфології чи релігії, які потребують сліпої віри, наука за своєю природою тягнеться до знань, істинність яких може бути підтверджена або спростована раціонально-емпіричним шляхом. Зважаючи на це, освіта і наука завжди є невіддільними одне від одного. Коли освітній процес втрачає наукову складову, він у будь-який момент може набути антигуманістичних проявів.

На наше переконання, одним із засобів подолання фетишизованого (фанатичного) патріотизму у вищих навчальних закладах є викладання спеціальних курсів на тему планетарної етики. Сутність цього явища визначає Е. Ласло: «Планетарна етика – головний імператив нашого часу... Це етика людства як єдиного цілого, тому її вимоги спрямовані на те, аби кожна людина, що живе на Землі, могла жити та розвиватись... Прийшов час, коли треба приділити серйозну увагу моралі, яка може бути засвоєна людьми безвідносно до їхніх символів віри, релігії та атеїстичних переконань, раси та статі. Ця мораль повинна бути інтуїтивно привабливою та звертатись до глибинних моральних інстинктів, якими наділені усі здорові індивіди» [7, с. 81–82]. Важливо, щоб студенти відчували значущість планетарної етики не лише на абстрактно-понятійному, але й на практично-побутовому рівні.

Життя людини – це постійний рух у пошуку нових знань, реалізації професійного і творчого потенціалу, знаходженні свого натхнення, а також здійсненні різноманітних мрій. Цей рух апіорі передбачає вихід за межі поточних обставин, потребує подолання особистої невпевненості, закростеності мисленневих процесів, орієнтації на нові смислові горизонти. Доки ми не усвідомимо обмеженість наших життєвих поглядів та переконань, ми не зможемо їх подолати, зустрівшись віч-на-віч із невідомим. Через це освіта має бути такою, що на-

ближає людину до виходу за усталені межі світосприйняття та світорозуміння. У цьому ми солідаризуємось із Д. Свириденком, який займається дослідженням концепції трансгресивної педагогіки в контексті академічної мобільності. На його думку, трансгресивна педагогіка має потужний евристичний потенціал в епоху глобалізації, готуючи сучасні покоління студентів до виходу за межі звичної культури та подальше інкорпорування у незнайоме соціокультурне середовище. Завдяки свідомому виходу за межі усталених традицій та цінностей, індивід не лише відкриває для себе щось нове поза межами національного дискурсу, але й здійснює процес внутрішнього самооновлення [9, с. 130]. У цьому контексті знаковим є вже згаданий приклад щодо специфіки підготовки фахівців в університеті Мельбурна.

Висновки. Отже, фетишизація патріотизму являє собою деструктивне антигума-

ністичне явище, яке призводить до формування різноманітних бар'єрів ментального характеру у світосприйнятті та світорозумінні людиною навколишнього середовища. Позитивними можуть вважатися лише помірковані прояви патріотизму, коли любов до національної культури не заперечує повагу до загальнолюдських цінностей. Реалізація ідейних принципів планетарної етики та педагогіки трансгресії у вищій освіті має відбуватися через виховання майбутніх поколінь держави, які, по-перше, вільно володіють декількома іноземними мовами для успішної інтеграції у світовий соціокультурний простір і, по-друге, мають високий рівень критичного мислення, що сформує в них захисний імунитет проти різноманітних спекуляцій на національному підґрунті. Гармонія між національним і загальнолюдським має бути відтворена у філософії кожного прогресивного вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко В. П., Савельєв В. Л.** Освітня політика (огляд порядку денного). Київ: МП Леся, 2010. 368 с.
2. **Андрущенко В. П.** Цивілізаційна цінність миру в освітньому контексті // Освіта для миру = Edukacija dla pokoju: зб. наук. пр.: у 2 т. / редкол.: Кремень В. Г. (голова); Коцур В. П., Ничкало Н. Г., Шльосек Ф. (заст. голови); Довгий С. О., Лук'янова Л. Б., Вовк М. П., Котун К. В. (чл. редкол.). Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т.1. С. 37–50.
3. **Бубер М.** Народ и его земля // Бубер М. Избранные произведения. Иерусалим: Библиотека-Алия, 1979. 420 с.
4. **Кремень В. Г.** Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. Київ: Грамота, 2007. 576 с.
5. **Кремень В. Г.** Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ: Грамота, 2005. 448 с.
6. **Кремень В. Г.** Освіта як запорука миру: шлях до людини // Освіта для миру = Edukacija dla pokoju: зб. наук. пр.: у 2 т. / редкол.: Кремень В. Г. (голова); Коцур В. П., Ничкало Н. Г., Шльосек Ф. (заст. голови); Довгий С. О., Лук'янова Л. Б., Вовк М. П., Котун К. В. (чл. редкол.). Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2019. Т.1. С. 13–21.
7. **Ласло Э.** Макросдвиг. К устойчивости мира курсом перемен / пер. с англ. Ю. А. Данилов; предисл. А.Ч. Кларк; Фонд глобальных проблем

REFERENCES

1. **Andrushchenko, V. P., Saveliev, V. L.** (2010). Osvitnia polityka (ohliad poriadku dennoho) [Educational policy (review of the agenda)]. Kyiv: MP Lesia. 368 p. (in Ukrainian)
2. **Andrushchenko, V. P.** (2019). Tsyvylizatsiina tsinnist myru v osvitnomu konteksti [Civilizational value of peace in the educational context] // Education for peace = Edukacija dla pokoju: collection of scientific works. Kyiv: Yurka Liubchenka. T.1., pp. 37–50. (in Ukrainian)
3. **Buber, M.** (1979). Narod y eho zemlia [The people and their land] // Buber M. Selected works. Yerusalym: Library-Alyia, 1979. 420 p. (in Russian)
4. **Kremen, V. H.** (2007). Filosofiia natsionalnoi idei. Liudyna. Osvita. Sotsium [Philosophy of the national idea. Human being. Education. Society]. Kyiv: Hramota. 576 p. (in Ukrainian)
5. **Kremen, V. H.** (2005). Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty [Education and science in Ukraine - innovative aspects. Strategy. Realization. Results.]. Kyiv: Hramota. 448 p. (in Ukrainian)
6. **Kremen, V. H.** (2019). Osvita yak zaporuka myru: shliakh do liudyny [Education as a guarantee of peace: the way to human being] // Education for peace = Edukacija dla pokoju: collection of scientific works. Kyiv: Yurka Liubchenka. T.1, pp. 13–21. (in Ukrainian)

выживания человечества им. Н.Н.Моисеева. М.: Тайдекс Ко, 2004. 207 с.

8. **Пролесв С.** Репресивність освіти: вимушена необхідність чи владні зазіхання соціуму? // Філософія освіти. 2007. №1 (6). С.17–27.

9. **Свириденко Д. Б.** Потенціал педагогіки трансгресії в епоху глобалізації // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: науковий вісник: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 88 (9). С. 128–132.

10. **Фрейре П.** Педагогіка пригноблених / пер. О. Дем'янчук. Київ: Юніверс, 2003. 166 с.

11. **Фрейре П.** Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / пер. з англ. О. Дем'янчук. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 120 с.

12. **Ясперс К.** Ідея університету / пер. с нем. Т. В. Тягуновой; ред. перевода О. Н. Шпарага; под. общ. ред. М. А. Гусаковского. Минск: БГУ, 2006. 159 с.

7. **Laslo, Э.** (2004). Makrosdvyh. K ustoichyvosty myra kursom peremen [Macro shift. Toward Sustainability] / translated from English by Yu. A. Danylov; preface A.Ch. Klark; Global Fund for the Survival of Humanity after N.N. Moiseeva. Moscow: Taideks Ko. 207 p. (in Russian)

8. **Proleiev, S.** (2007). Represyvnist osvity: vymushena neobkhdnist chy vladni zazikhannia sotsiumu? [Repression of education: forced necessity or authoritarian encroachments of society?] // Philosophy of education. No. 1 (6), pp.17–27. (in Ukrainian)

9. **Svyrydenko, D. B.** (2015). Potentsial pedahohiky transhresii v epokhu hlobalizatsii [The potential of transgression pedagogy in the era of globalization] // Gilea. Historical sciences. Philosophical sciences. Political Science: Scientific Bulletin: collection of scientific works. Kyiv: National pedagogical Dragomanov university. Issue 88 (9), pp. 128–132. (in Ukrainian)

10. **Freire, P.** (2003). Pedahohika pryhnoblenykh [Pedagogy of the oppressed] / translated by O. Demianchuk. Kyiv: Yunivers. 166 p. (in Ukrainian)

11. **Freire, P.** (2004). Pedahohika svobody: etyka, demokratiia i hromadianska muzhnist [Pedagogy of freedom: ethics, democracy and civic courage] / translated from English by O. Demianchuk. Kyv: Publishing house «KM Akademiia». 120 p. (in Ukrainian)

12. **Iaspers, K.** (2006). Ideya unyversyteta [The idea of the university] / translated from German by T. V. Tiahunovoi; edited by O.N. Shparaha, M. A. Gusakovskiy. Mynsk: BHU. 159 p. (in Russian)

13. Barriers to peace in the Israeli-Palestinian conflict / editor Yaacov Bar-Siman-Tov. Jerusalem: Konrad-Adenauer-Stiftung Israel Jerusalem Institute for Israel Studies. 2010. 385 p.

14. **Bekerman, Z., & Maoz, I.** (2005). Troubles with identity: Obstacles to coexistence education in conflict ridden societies. Identity: An International Journal of Theory and Research, 5(4), 341–358.

15. **Harris Ian M.** (2004). Peace education theory, Journal of Peace Education, 1:1, 5–20, DOI: 10.1080/1740020032000178276

16. **Reardon, Betty.** Comprehensive Peace Education: Educating for Global Responsibility Paperback – March 1, 1988. 121p.

17. **Rhoads R., Liu A.** (2009). Globalization, Social Movement and the American University: Implications for Research and Practice // Higher Education Handbook of Theory and Research. New York: Springer Netherlands. Vol. 24. P. 288.

18. Terepyschchi, S., Khomenko, G. (2020). Conceptual Model of Reintegration of Ukrainian Displaced Universities: Peacebuilding in Higher Education. Studia Warmi skie, 56, 161–177. <https://doi.org/10.31648/sw.4571>

19. Terepyschchi, S., Khomenko H. (2019) The Dialectics of Humanism and Pragmatism as a Basis for the Formation of Higher Education Strategy Development. Ukrainian Policymaker, Volume 5, 98-107. <https://doi.org/10.29202/up/5/11>

20. **Zembylas M.** (2009). Inventing Spaces for Critical Emotional Praxis The Pedagogical Challenges of Reconciliation and Peace // Peace education in conflict and post-conflict societies. Comparative perspectives. Edited by C. McGlynn, M. Zembylas, Z. Bekerman and T. Gallagher. P. 183–193.

Петро СІКОРСЬКИЙ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та інноваційної освіти Національного
університету «Львівська політехніка»

Ігор КОЛОДІЙ

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки
та інноваційної освіти, начальник відділу
забезпечення функціонування системи
управління якістю Національного
університету «Львівська політехніка»

Ключові слова: якість освіти, вища освіта, фундаментальні дисципліни, структурування навчального матеріалу, генералізація навчального матеріалу.

Висока якість вищої освіти є однією з найважливіших вимог Болонської декларації. Дослідженням якості вищої освіти нині приділяється належна увага як з боку науковців, так і практикуючими науково-педагогічними працівниками, у тому числі й у Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту». В Україні створюються державні служби зовнішнього забезпечення якості освіти (середньої і вищої), а в кожному навчальному закладі – системи внутрішнього забезпечення якості освіти. Очевид-

УДК 378:005.6:330

DOI 10.31392/NPU-VOV.202.3(78).08

**СТРУКТУРУВАННЯ
НАВЧАЛЬНОГО
МАТЕРІАЛУ –
НЕОБХІДНА УМОВА
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИСОКОЇ ЯКОСТІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

© Сікорський П., Колодій І., 2020

но, що в цьому процесі дуже важливо задіяти якомога більше резервів (організаційно-педагогічних, психологічних тощо), які залежать від науково-педагогічних працівників, управлінського персоналу вищого закладу освіти. Одним із таких дидактичних компонентів, які суттєво впливатимуть на якість підготовки фахівців, є дидактичне структурування навчального матеріалу з тих чи інших навчальних дисциплін. Оскільки кожна дисципліна відіграє різну роль у підготовці фахівця, тому будуть не однаковими підходи до структурування і генералізації навчального матеріалу з циклу дисциплін професійної, фундаментальної та гуманітарної підготовки. У цій статті основна увага приділяється дидактичному структуруванню навчального матеріалу з фундаментальних дисциплін напряму підготовки «Економіка і підприємництво».

Постановка проблеми. В силу різних об'єктивних причин (збільшення кількості навчальних закладів, зокрема і приватних, зменшення вдвічі народжуваності дітей, низький бал зовнішнього незалежного оцінювання для зарахування випускників шкіл до вищих навчальних закладів тощо) вищим закладам освіти все складніше стало забезпечувати високу якість підготовки майбутніх фахівців. Водночас вступ України до Болонського процесу (2005) вимагає забезпечення мобільності студентів та науково-педагогічних працівників, уніфікації дидактичних компонентів і, звісно, високої якості вищої освіти.

У Законі України «Про вищу освіту» розділ V присвячений проблемам забезпечення якості вищої освіти. Зокрема, зазначається, що:

«1. Система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із:

1) системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

2. Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів:

1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

8) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату» [1].

У системі внутрішнього забезпечення якості освіти основні акценти ставляться на удосконалення освітньої діяльності, висока ефективність якої забезпечить високу якість підготовки фахівців.

Для організації ефективного засвоєння навчального матеріалу з тієї чи іншої навчальної дисципліни потрібно зреалізувати одну з перших управлінських вимог – планування. Спланувати освітній процес – це не лише укласти робочу навчальну програму, модульно-календарний план, підготувати відповідні навчально-методичні матеріали, це ще й визначити сукупність елементів знань з навчальної дисципліни, структурувати й генералізувати їх.

Метою статті є визначення суті дидактичного структурування навчального матеріалу й обґрунтування відповідної моделі структурування навчального матеріалу з фундаментальних дисциплін та дисциплін підготовки фахівців напряму «Економіка і підприємництво».

Аналіз педагогічних досліджень з цієї проблеми. Необхідною умовою ефективного запам'ятовування навчального матеріалу є організація якісного його сприймання, осмислення і усвідомлення (розуміння). Розуміння навчального матеріалу забезпечується встановленням взаємозв'язків між елементами знань, використанням

прийомів порівняння і аналогії, наведенням конкретних прикладів та ін. Крім того, навчальний матеріал запам'ятовується більш успішно, якщо він є дискретним, тобто складається з певних дидактичних одиниць, що розкривають його сутність, а їх кількість відповідає продуктивності запам'ятовування суб'єктів учіння. Йдеться про те, що людині, з одного боку, важко запам'ятати повний масив слів, які не мають смислового зв'язку, а з іншого – якщо кількість смислових знанневих одиниць перевищує продуктивність запам'ятовування. Отже, навчальний матеріал, який пропонується для вивчення студентам, має пройти відповідну психолого-педагогічну обробку: визначення дискретних одиниць навчального матеріалу (елементів знань), встановлення взаємозв'язків між ними, а також на цій основі відбір головних елементів знань (їх ядра), які потрібно не лише запам'ятати, а й використовувати на практиці, тобто за своїти. Зазначений алгоритм є суттю дидактичного структурування і генералізації навчального матеріалу. Якщо дидактичне структурування навчального матеріалу – це визначення елементів знань (терміни, поняття, властивості, закони та ін.) і встановлення взаємозв'язків між ними, то генералізація – це виокремлення з цієї сукупності головних елементів знань, використовуючи різні підходи (логічне структурування, перспективу використання їх під час вивчення наступних дисциплін тощо).

А. Сохор вважає, що «одна і та ж думка, одне і те ж поняття по-різному сприймаються і осмислюються залежно від того, в який логічний контекст вони включені. Узгодженість логічного і дидактичного підходів до структури навчального матеріалу встановлює глибокий зв'язок логіки і дидактики» [2, с. 23].

Під час дидактичного структурування враховуються:

- вимоги освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівця (ОКХ);
- вимоги освітньо-професійних програм (ОПП) до вивчення навчальних дисциплін;
- вимоги робочих навчальних програм і

підручників.

Генералізуючи навчальний матеріал потрібно, крім того, враховувати роль і значення навчальної дисципліни в підготовці фахівця, загальну сукупність генералізованих елементів знань з усіх навчальних дисциплін того чи іншого курсу навчання, продуктивність засвоєння знань студентами, їхні індивідуальні особливості.

Дидактичне структурування доцільно здійснювати за принципом перспективних ліній, тобто під час вивчення дисциплін фундаментального циклу особлива увага акцентується на тих когнітивних елементах, які згодом будуть використовуватися під час вивчення професійних дисциплін і які необхідні для формування майбутнього фахівця.

Очевидно, що неможливо забезпечити високий рівень засвоєння знань, особливо з фундаментальних дисциплін, якщо студенти не усвідомлюють перспектив у їх застосуванні, не бачать ролі знань у формуванні майбутніх професійних навичок і вмінь. Через відсутність інтеграції змісту навчального матеріалу з різних дисциплін суттєво знижується мотивація навчання та інтерес до їх вивчення.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою удосконалення професійної підготовки студентів є спеціально організоване, науково обґрунтоване педагогічне управління навчальною діяльністю студентів, яке, крім планування, організації виконання запланованого, включає в себе формування мотивації до навчання, а також контроль і оцінювання. Власне структурування і генералізація навчального матеріалу потрібні не лише для організації його ефективного засвоєння, а й для здійснення коректних контрольних оцінювальних функцій. Саме на осі – планування і контроль з наступним оцінюванням – загострюються суперечності між: запланованим навчальним матеріалом для засвоєння і реальними розумовими можливостями суб'єктів учіння; між запланованим навчальним матеріалом для засвоєння і тими знаннями, які пропонують для контролю. Причому ці суперечності у зв'язку з недо-

статтюю психологічною підготовкою викладачів розв'язуються ще недостатньо. Ще однією вадою вищої школи є слабка структурна взаємодія між дисциплінами фундаментального циклу і циклом дисциплін професійної підготовки. Структура знань з фундаментальних дисциплін є опорою (базою) для успішного засвоєння дисциплін професійної підготовки. Наприклад, фундаментальні дисципліни («Мікроекономіка», «Макроекономіка») – для дисциплін професійної підготовки: «Економіка підприємства», «Внутрішній економічний механізм» та ін.

Якщо структурувати навчальні дисципліни фундаментального циклу за принципом перспективних ліній, тобто з перспективою використання їх під час вивчення дисциплін професійної підготовки, матимемо певну модель генералізації навчального матеріалу, реалізація якої суттєво поліпшить засвоєння професійних дисциплін і підготовку фахівців загалом. Структурування навчального матеріалу з фундаментальних дисциплін за принципом перспективних ліній вимагає глибоко аналізувати зміст професійних дисциплін і проектувати їх на фундаментальний цикл. Очевидно, що цей процес буде ще більш успішним, якщо викладач буде готовий до викладання (вертикально) відповідних фундаментальних і професійних дисциплін.

Моделювання дидактичної структури бази знань – це процес відбору і пошук взаємозв'язків між елементами навчального матеріалу і визначення рівнів засвоєння кожного з них.

Моделювання структурної взаємодії дисциплін фундаментального і професійного циклів здійснюється у два етапи.

На першому етапі за допомогою логічного структурування визначаємо ті елементи знань, які необхідні для оперативного засвоєння під час автономного випереджувального вивчення фундаментальних економічних дисциплін і які формують їхню базу знань.

До елементів знань відносяться: поняття, закони, властивості, факти, судження тощо. Розглядаючи поняття як один з

елементів структури навчального матеріалу, необхідно врахувати, що між термінами і поняттями існує тісний взаємозв'язок. З позиції дидактики не кожний термін потрібно переводити у поняття, даючи строге означення, дотримуючись законів логіки. Це залежить від важливості нового терміна, психологічних можливостей студентів у засвоєнні строго визначених понять.

Елементи знань «можна структурувати в межах навчальної дисципліни, теми чи будь-якого блоку цілісної інформації з позиції їхньої важливості на головні, базові і допоміжні. Крім того, в науці виділяють основні поняття, які не означаються. Наприклад, точка, пряма, площина у геометрії. Головними є ті навички, уміння, які складають кістяк навчальної дисципліни і основу довготривалої пам'яті. Базовими є ті навички (уміння), які складають кістяк теми (модуля) і основу оперативної пам'яті. Всі інші навички (уміння) – допоміжні» [1, с. 40].

Використаємо запропонований поділ елементів знань для структурування фундаментальних економічних навчальних дисциплін (макро- і мікроекономіки).

Основні поняття за своїм обсягом і значущістю стосуються усіх тем і розділів навчальної дисципліни. Вони формують основу глобальної структури і є логічною основою курсу, утворюючи родові поняття. З їх допомогою розв'язуються такі дидактичні завдання: закладаються основи для вивчення наступних понять, формується світогляд студентів, розвивається професійне мислення. До них, на наш погляд, можна віднести такі поняття: ринок, попит, позиція, ринкова ціна, витрати виробництва (в мікроекономіці); інфляція, безробіття, валовий продукт, сукупний попит, сукупна пропозиція, бюджет, банки (у макроекономіці).

Базові поняття становлять основу локальної структури навчального матеріалу. Без них неможливо вивчати матеріал конкретної теми чи модуля (корисність (гранична, середня, загальна); витрати виробництва (постійні, змінні, сукупні, середні граничні, економічні, бухгалтерські); ін-

фляція (помірна, галопоуюча і т.д.)). Під час дидактичного структурування навчального матеріалу базові поняття можуть ставати головними.

Базові елементи знань формують змісто-ве ядро модуля і без них неможливо повно і цілісно засвоїти навчальний матеріал з даної дисципліни. Водночас вони є основою для проведення оперативного (модульного) контролю за станом засвоєння знань. Формування понятійного апарату навчального матеріалу є одним із найважливіших дидактичних завдань, оскільки терміни і поняття є основою навчальної дисципліни. Для визначення базових понять можна використати методи логічного структурування. З цією метою встановлюються і аналізуються зв'язки, які існують між поняттями. Ті елементи знань, у тому числі й поняття, які найбільше інформаційно пов'язані з іншими елементами знань, вважатимуться базовими поняттями на даному відрізку навчального матеріалу або головними для навчальної дисципліни загалом.

На другому етапі дидактичного структурування визначаємо ті елементи знань з фундаментальних дисциплін (макро-, мікроекономіки), без яких неможливе повне засвоєння навчального матеріалу з дисциплін професійного циклу. Такі елементи знань за принципом перспективних ліній утворюють генералізоване ядро (головні елементи знань) і під час вивчення макро-, мікроекономіки їм приділяється особлива увага з метою забезпечення їх повного засвоєння.

Проаналізуємо взаємозв'язок дисциплін циклу професійної підготовки з фундаментальними дисциплінами: мікро- і макроекономікою (спеціальність «Економіка підприємства»).

Дисципліна «Стратегія підприємства» – це професійно орієнтована дисципліна, яка вивчає суть і особливості стратегії підприємства, сутність стратегічного бачення в управлінні підприємством, визначення місії і цілей підприємства, аналіз конкурентного середовища. Для вивчення цієї дисципліни необхідні ґрунтовні знання таких базових понять, які вивчаються у фундаменталь-

них економічних дисциплінах, зокрема, мікроекономіці: підприємство, фірма, засоби виробництва, суспільні потреби, прибуток, власність, форми власності, ефективність, рентабельність, ліквідність, продуктивність праці, матеріаловіддача, конкуренція.

«Планування діяльності підприємства» є дисципліною професійного циклу підготовки студентів економічних спеціальностей і, відповідно, мета курсу – сформувати у студентів сучасне економічне мислення, яке узагальнює їхні уявлення про планування господарської діяльності на рівні підприємства, його місце та роль у системі розвитку народного господарства України в умовах становлення ринкової економіки. Вивчаючи цю дисципліну, доцільно нагадати такі фундаментальні елементи знань, у тому числі поняття: підприємство, продуктивність праці, матеріаломісткість, основні фонди, капіталовкладення, прибуток, витрати виробництва, постійні витрати виробництва, інвестиції, дисконтування.

Дисципліна «Внутрішній економічний механізм підприємства» дозволяє вивчати такі економічні відносини всередині підприємства, які формуються згідно з його виробничою та організаційною структурою. У результаті вивчення дисципліни студент має знати будову та форми функціонування внутрішнього економічного механізму, способи формування внутрішніх цін, методи планування, контролю, оцінювання діяльності підрозділів, а також матеріального стимулювання їх колективів. Тому навчальна дисципліна вимагає глибоких знань з мікроекономіки: підприємство, витрати виробництва (прямі, непрямі, постійні, змінні), собівартість продукції, ціна.

Метою навчальної дисципліни «Проектний аналіз» є опанування студентами методології аналізу проектних рішень і набуття практичних навичок розробки та аналізу проектів за умов обмеженості наявних ресурсів. Дана дисципліна вимагає ґрунтовного засвоєння таких елементів знань: альтернативна вартість, неявні витрати, реальна (номінальна) процентна ставка, амортизація, оборотний капітал, дисконтування.

Виходячи з вимог дисциплін професійної підготовки, визначимо генеральну сукупність понять з мікроекономіки, які за-

безпечують більш якісну підготовку фахівця за спеціальністю «Економіка підприємства» (табл. 1).

Таблиця 1

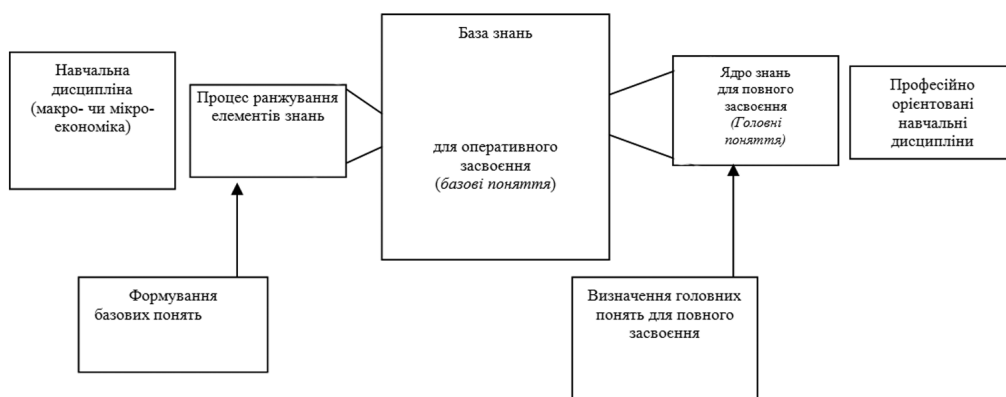
Назва модуля	Базові поняття з мікроекономіки	Головні поняття мікроекономіки – опора дисциплін професійного циклу
Попит і пропозиція	Мікроекономіка, економічні ресурси, взаємозамінюваність ресурсів, взаємодоповнюваність, граничний аналіз, дедукція, індукція, модель, економічні змінні, мікросистема, земля, праця, капітал, фактори виробництва, підприємство, попит, пропозиція, ринкова ціна, фактори попиту, доход, смаки, уподобання, фактори пропозиції, витрати виробництва, продуктивність праці, ціни на ресурси, податки, дотації, субсидії, еластичність, попит еластичний (нееластичний), одинично еластичний попит, абсолютно еластичний (нееластичний) попит, подорожна (перехресна) еластичність попиту, еластичність пропозиції, еластична (нееластична) пропозиція, одинично еластична пропозиція	Підприємство, основні фонди, оборотні фонди, капіталовкладення, власність, форми власності, попит, пропозиція, ринкова ціна, витрати виробництва, податки, дотації, продуктивність праці, ефективність виробництва, еластичність
Теорія поведінки споживача	Корисність (загальна, середня, гранична), перший закон Госсена, другий закон Госсена, максимізація корисності, споживчий надлишок, крива споживання – дохід, крива споживання – ціни, рівняння рівноваги споживання	Корисність, гранична корисність
Підприємницька діяльність і поведінка виробника	Виробництво, технологія, виробнича функція, загальний (середній, граничний) продукт, стадії виробництва, закон ефекту масштабу, витрати виробництва, економічні (бухгалтерські) витрати, постійні (змінні) витрати, загальні (середні, граничні) витрати, короткострокові (довгострокові) витрати, дохід загальний (середній, граничний), прибуток бухгалтерський (економічний)	Витрати виробництва: постійні, середні, явні (неявні) витрати, альтернативна вартість, закон ефекту масштабу
Підприємство в умовах досконалої конкуренції	Досконала конкуренція, стандартизований продукт, короткострокова рівновага, сукупний дохід, сукупні витрати, граничний дохід, граничні (середні) витрати, ринкова ціна, диференційований продукт, олігополія, модель Курно, ламана крива попиту, монополія, чиста (природна, проста) монополія, закрита (відкрита) монополія, монопосонія, білатеральна монополія	Досконала конкуренція, монополія, олігополія, монополістична конкуренція, точка беззбитковості
Ціноутворення на ринках економічних ресурсів	Диференціація продукту, граничний продукт, граничні витрати, еластичність похідного попиту, ефект заміщення, ефект обсягу продукції, похідний попит, максимізація прибутку, ресурсозаміщення, дисконтування, рента, ефект заміщення, ефект доходу, диференційована рента, інвестування, капітал, номінальна (реальна) відсоткова ставка	Дисконтування, інвестування, капітал, номінальна відсоткова ставка, реальна відсоткова ставка

Аналізуючи понятійний апарат професійно орієнтованих дисциплін, варто зауважити, що багато їхніх понять безпосередньо не відображені в сукупності елементів з мікроекономіки. Наприклад, серед базових понять з мікроекономіки немає таких понять, як «основні фонди», «оборотні фонди», «власність», «форми власності», але ці поняття є важливими при вивченні професійно орієнтованих дисциплін, їх потрібно актуалізувати під час вивчення інших фундаментальних дисциплін.

Плануючи вивчення фундаментальних дисциплін, доцільно послуговуватися такими підходами:

- приступаючи до вивчення фундаментальних дисциплін (макро- чи мікроекономіки), визначаємо ті дисципліни (їх розділи, теми), що забезпечують розуміння даного навчального матеріалу і вивчалися на попередніх курсах.

Наприклад: приступаючи до вивчення матеріалу теми «Фінансова система» з навчальної дисципліни «Макроекономіка», необхідно звернутися до предмета «Політекономія», який вивчається на першому курсі, і визначити за допомогою тестового контролю рівень засвоєння головних знань, які стосуються заданої теми. Після контролю розробляються дидактичні під-

ходи для усунення прогалин у знаннях (викладачі фундаментальних дисциплін отримують про це інформацію, а викладачі наступних дисциплін планують самостійну та індивідуальну роботу);

- приступаючи до вивчення макро- чи мікроекономіки, визначаємо дисципліни професійного циклу, які вивчатимуться на старших курсах і використовуватимуть матеріал фундаментальних дисциплін. Наприклад, вивчаючи матеріал теми «Фінансова система» з макроекономіки, необхідно зацентрувати увагу студентів на тому, що ці знання будуть використовуватися в дисциплінах «Економіка підприємства», «Фінанси підприємств», «Державне регулювання економіки», які вивчаються на старших курсах. Маючи стратегічну зорієнтованість, студенти більш відповідально відносяться до засвоєння визначеного ядра знань з фундаментальних економічних дисциплін. На основі наведених теоретичних викладок представимо модель дидак-

тичного структурування навчального матеріалу.

Висновки. Дидактичне структурування навчального матеріалу з фундаментальних дисциплін проводиться за таким алгоритмом:

- за допомогою методів логічного структурування навчального матеріалу визначаємо базові поняття фундаментальних дисциплін;
- на основі аналізу дисциплін професійного циклу виділяємо елементи знань, які складають основу фундаментальних дисциплін;
- узгоджуємо елементи знань фундаментальних дисциплін і дисциплін професійного циклу.

Отже, за допомогою дидактичного структурування і генералізації навчального матеріалу з фундаментальних дисциплін, використовуючи принцип перспективних ліній, можна суттєво поліпшити якість вищої освіти, а також і підготовку висококваліфікованих фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: zakon. help › law › 1556-VII.
2. **Сікорський П. І.** Кредитно-модульна технологія навчання: навч. посіб. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 127 с.
3. **Сохор А. М.** Логическая структура учебного материала. Вопросы дидактического анализа. Москва: Педагогика, 1974.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy B«Pro vyshchu osvituB» [Law of Ukraine "On Higher Education"]. (URL: zakon. help › law › 1556-VII). (in Ukrainian)
2. **Sikorsky, P. I.** (2004). Kredytno-modulK№na tekhnolohiya navchannya: Navch. posib. [Credit-module technology of training: Textbook] Kyiv : Europe Publishing House. University. (in Ukrainian)
3. **Sokhor, A. M.** (1974). Logicheskaya struktura uchebnogo materiala. Voprosy didakticheskogo analiza [The logical structure of the educational material. Questions of didactic analysis]. Moscow : "Pedagogy". (in Russian)

УДК 130.12+37.013.2
DOI 10.31392/NPU-VOV.2020.3(78).09

ДІАЛЕКТИКА СТАНОВЛЕННЯ АКСІОЛОГІЧНОЇ ПЛАТФОРМИ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Євген БІДЕНКО

здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

© Біденко Є., 2020

Ключові слова: людина, культура, цінності, освіта, виховання.

Процес становлення цінностей у системі освіти здійснюється в царині свободи вибору суб'єктом тієї системи цінностей, яку він усвідомлює як свою, що відповідає власному світогляду, життєвим пріоритетам. На становлення цінностей особистості безпосередньо або опосередковано впливає осмислення (й усвідомлення) людиною (дитиною, учнем, студентом) значення та ролі цінностей у процесі їх зіставлення з історичними реаліями, сьогоднішнім та баченням перспективи розвитку. Останнє формується культурою, освітою та вихованням. Провідну роль у становлення ціннісної палітри людини відіграє школа. Не принижуючи фізико-математичного чи природничо-географічного циклу навчальних предметів, зазначимо, що актуальні

цінності формуються, насамперед, через цикл соціогуманітарних дисциплін, провідними серед яких є література, філософія, історія. Саме тут безпосередньо розглядаються приклади реалізації різноманітних за своєю сутністю цінностей, робляться учнями (студентами) певні висновки щодо моральної або аморальної поведінки персонажа твору, патріотичного або непатріотичного вчинку історичного діяча тощо. Тоді становлення цінностей у системі освіти не може відбуватися у відриві від загальносоціальних процесів та тенденцій, які своєю чергою формують запит на ту або іншу систему освіти, можливих впливів спадкових структур, колективного несвідомого і результатів інтелектуального, морального, емоційного та соціального розвитку.

езсумнівно, цінності формуються історично в процесі розвитку суспільства, фіксуються в культурі як форма суспільної свідомості у вигляді специфічних умов, зразків та норм поведінки. Вони не залишаються незмінними, раз і назавжди впорядкованими. У процесі свого розвитку цінності трансформуються залежно від історичної епохи: багато з них зникають, втрачаючи свою актуальність. Натомість виникають нові цінності, змінюється їх ієрархія. Як відомо, носіями нових цінностей є молодь, яка вступає у своєрідний конфлікт зі старшими поколіннями й рано чи пізно заявляє про своє право подальшого розвитку історії. На сьогодні зміна цінностей обумовлена демократичними та ринковими перетвореннями, глобалізацією та інформатизацією суспільного життя, новим соціокультурним замовленням, гуманізацією суспільних відносин. У процесі професійного становлення, цінності перевіряються, доповнюються, набувають дедалі особистісного значення, а сама особистість ідентифікує себе як представника тієї чи іншої спільноти. Всі ці зміни, безсумнівно, заломлюються в системі освіти, філософія якої відлунує їх дух і суспільну спрямованість.

Для становлення цінностей у системі освіти вкрай важливе значення набуває аксіологічне наповнення відповідних навчально-виховних програм, планів, стратегій. З цього приводу В. Скотний зауважує, що від змісту та спрямованості навчальних дисциплін, виховного процесу залежить не тільки інтелектуальна, але й духовно-моральна культура студентів, спрямованість їх експектацій. Зважаючи на далеко не однозначний вплив сучасних соціокультурних реалій, освіта має бути спрямована на духовні національні та загальнолюдські цінності, державність і людяність, збагачення та творчу діяльність особистості, яка розкриває свої здібності в процесі самореалізації та створення умов для саморозкриття інших людей [1, с. 484].

Загалом, утвердження загальнолюдських та національних цінностей у культурно-освітньому просторі України є першою й го-

ловною складовою гуманізації та гуманізації сучасної вітчизняної освіти.

Фахівці констатують, що на тлі формування гуманістичної освітньої парадигми ціннісний (аксіологічний) підхід можна вважати одним з основних методологічних принципів професійної підготовки майбутніх фахівців, адже він полягає в орієнтації професійної освіти на формування в сучасних студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, що окреслюють їх ставлення до себе як людини і професіонала, до загальнолюдських цінностей та світу. Аксіологічний підхід до професійної підготовки передбачає формування в студентів системи ціннісних орієнтацій, які задають загальну спрямованість інтересам і прагненням особистості, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну програму діяльності і, врешті-решт, визначають рівень готовності майбутнього спеціаліста до реалізації життєвих і професійних планів [2, с. 158–159].

З проголошенням незалежності України одразу ж заявила про свою генеральну орієнтацію на національні та загальнолюдські цінності, розпочала розбудовувати освіту, покликану забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би допомагав педагогам виховувати душі, чесні й сильні характери, формувати сумління та громадські чесноти: працьовитість, самопожертву, пошану до старших і спонукав би школярів і студентів стати корисними для свого народу. Тому нині спостерігається значний інтерес педагогів, учених і керівників-організаторів навчального процесу до знань аксіологічного змісту та низки причин, пов'язаних зі змінами в житті українського суспільства. До таких причин віднесемо необхідність надання старшокласникам допомоги в соціальній і психологічній адаптації в складних обставинах сучасного соціуму, протидії поширенню інформації, що руйнує психіку людини та провокує соціальні, сімейні, міжнаціональні й міжконфесійні конфлікти. Головним завданням одночасно визначається підвищення рівня гуманітарної освіти дітей, що не можливо зробити без поглиблення, розширення та інтеграції знань з історії, літера-

тури, культури, краєзнавства, без освоєння витоків вищих загальнолюдських цінностей та алгоритмів їх реалізації в життєтворчості кожної людини [3, с. 103–104].

Можна констатувати, що процес становлення цінностей у системі освіти має свою специфічну етапність та логіку, які обумовлені історичними, духовно-ментальними, соціально-політичними та іншими чинниками. Цінності, що утверджуються в освіті, як відомо, тією або іншою мірою відповідають суспільним запитам на виховання особистості з певними особистісними характеристиками та професійними компетентностями.

Необхідність посиленої уваги до проблеми виховання та самовиховання цінностей у навчально-виховному процесі обумовлена низкою причин, однією з найсуттєвіших з яких є криза духовності або криза ціннісного наповнення людського буття.

В цьому сенсі О. Невмержицька стверджує, що криза цінностей, яку переживає сучасний світ, негативно впливає на процес виховання. Дезорієнтована людина, шукаючи себе в житті, не може цього зробити, якщо не матиме міцного ґрунту під ногами. Такою основою виховання мають стати релігійні, духовно-моральні (базові) цінності, транслятором яких насамперед повинна бути освіта. До базових цінностей належать добро, краса, справедливість, благородство, істина, мудрість, сенс життя тощо. Засвоєння особистістю базових цінностей є важливим не лише для суспільства, але й для самої особистості, оскільки вони надають сенс життю, полегшують вибір правильних рішень, є стримувальним механізмом від аморальних вчинків, створюють гармонію у житті людини на рівні внутрішнього світу та міжособистісної комунікації. Без цього неможливий моральний розвиток особистості [4, с. 28].

Вивчення найбільш ефективних шляхів формування (виховання) ціннісних орієнтацій учнівської та студентської молоді дозволило А. Бойко виділити основні напрями організації навчально-виховного процесу: забезпечення під час навчально-виховного процесу принципів наступності, неперервності, змінюваності, розвитку, неповторності, плинності; створення психо-

лого-педагогічних умов для пізнання культурної спадщини різних народів, у якій відображені ціннісні орієнтації персоналії; виділення змісту навчального матеріалу, на основі якого формуються погляди, переконання, ціннісні орієнтації; забезпечення умов для саморозвитку, самопізнання учнів, студентів і вчителів. Особлива увага має зосереджуватися на взаємозв'язку загальнолюдських цінностей з конкретними духовними й соціальними потребами, морально-естетичними ідеалами [5, с. 64].

Водночас, як доводять науковці, виховання та самовиховання цінностей у педагогічному процесі має відбуватися на всіх етапах становлення особистості, включно з дошкільним віком. Тому вибір педагогом форм і методів виховання цінностей має передбачати вік об'єкта впливу, хоча вже з малечку дитина повинна вчитися оцінювати вчинки інших людей в аксіологічній системі координат. Саме через процедуру оцінювання соціальних явищ, подій, людських вчинків відбувається формування ціннісного ставлення до дійсності, зароджуються та стверджуються уявлення про сутність та значення певних цінностей.

Продовжуючи цю логіку, Л. Черніченко зазначає, що ціннісне ставлення відображає внутрішню позицію особистості, взаємозв'язок особистісних і суспільних значень. У дошкільника воно виражається в емоційно-експресивних проявах, а також у судженнях і вчинках. Ціннісні знання – форма відображення об'єктивної дійсності, яка дає змогу дитині зіставляти об'єкти і явища навколишнього світу з усталеними уявленнями про цінності добра, захищеності, любові та бачити в навколишньому середовищі відображення соціально значущих цінностей. У ціннісній поведінці відображається можливість внутрішньої і зовнішньої регуляції вчинків і дій на основі наявних ціннісних орієнтацій особистості. Початок присвоєння дошкільниками суспільних цінностей закладається у взаємостосунках з батьками, тому сім'ю можна розглядати як основу формування системи ціннісних орієнтацій дитини. Надалі функцію носіїв і трансляторів цінностей беруть

на себе педагога, вихователя, вчителі. Передача певних знань про об'єкти або явища навколишнього світу під час спільної взаємодії педагогів і дітей формує у них соціальну спрямованість, ціннісне, вибіркоче ставлення до світу [6, с. 188].

Надалі виховання та самовиховання системи ціннісних орієнтацій відбувається комплексно й поетапно в процесі набуття особистістю відповідних предметних компетентностей як результат громадянської, правової, філософської, українознавчої та економічної освіти.

Так, до ціннісних орієнтацій, які можуть і повинні бути сформовані засобами громадянської освіти, входять: повага до Батьківщини, народу, держави, її символіки, традицій, мови; почуття власної гідності; громадянська самосвідомість; прагнення до рівності та солідарності; прагнення до справедливості; визнання й дотримання законів; готовність діяти спільно з іншими (співпраця); сприйняття багатоманітності (толерантність); патріотизм; чесність і відповідальність перед собою, оточуючими, державою; здатність до емпатії; орієнтація в проблемах сучасного суспільно-політичного, економічного, культурного життя України. Шкільна правова освіта покликана сформулювати такі ціннісні орієнтації: повагу до прав і свобод людини та громадянина; правомірну поведінку; національну гідність; емоційну саморегуляцію; чесність та порядність; твердість (уміння не піддаватися тискові); принциповість; усвідомлення суспільного обов'язку; дотримання суспільно значущих норм поведінки. Засобами філософської освіти формуються такі ціннісні орієнтації, як самокритичність, вимогливість до себе; ініціативність та упевненість у собі; чесність (зокрема перед собою); доброзичливість; самостійність у прийнятті рішень; взаєморозуміння в родині; любов до людей; працелюбність на благо свого та інших; вірність; допомога тим, хто її потребує; гармонія з природою; милосердя; людяність; альтруїзм; здатність до співчуття. Українознавча освіта також сприятиме формуванню низки ціннісних орієнтацій, зокрема національної самосвідомості; патріотизму; людяності;

поваги до національних звичаїв, традицій, вірувань; шанобливого ставлення до рідної мови, культури, історії; гостинності; працьовитості; доброти; скромності; миру та злагоди в родині, державі, суспільстві; культури зовнішнього вигляду, спілкування й поведінки; бережливого ставлення до природи, рідної землі. Засобами економічної освіти формуються: економічна грамотність; економічна культура; свобода діяльності та вибору; дотримання прав приватної власності, дотримання законності; раціональна економічна поведінка (споживача, найманого працівника, підприємця, власника доходів і платника податків, користувача суспільними благами тощо) [7, с. 211–213].

Виховання цінностей у педагогічному процесі мусить мати комплексний та системний характер й базуватися на принципах науковості, спадкоємності, людиноцентризму, патріотизму, толерантності, прав людини тощо.

У здійсненні виховання та самовиховання цінностей у педагогічному процесі особливу роль відіграють учителі гуманітарного циклу, які, зважаючи на специфіку навчальних дисциплін, що ними викладаються, мають більше можливостей приділити увагу різноманітним аксіологемам соціального та особистісного буття людини.

Саме тому зростає роль предметно-методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця на основі аксіологічного підходу, що розглядається фахівцями як елемент професійно-педагогічної підготовки вчителя, який поєднує теоретичний (методику викладання суспільствознавчих курсів, спецкурсів, спецсеминарів з методики, самостійну роботу студентів) та практичний (проходження різних видів педагогічних практик) компоненти. Важливо, що в процесі такої підготовки майбутній учитель проходить кілька етапів (зміни позицій): «отримувач» знань про зміст, особливості, механізми і етапи становлення ціннісного ставлення дитини до світу; «пошукач» (дослідник) провідних форм, методів і засобів формування цінностей та ціннісних орієнтирів діяльності дитини; «реалізатор» методики формування ціннісного

світогляду учнів у процесі навчання суспільствознавчих предметів. Діяльність викладача також змінюється від «транслятора» знань і педагогічних технологій через роботу «майстра», що організує спільну діяльність з метою формування у студентів психологічних та педагогічних здібностей до роботи на основі аксіологічного підходу, до позиції «консультанта», який спільно зі студентом проектує його майбутню професійну діяльність [8, с. 223–224].

Звичайно, підготовка майбутнього педагога до здійснення виховання (самовиховання) цінностей в учнів (студентів) передбачає освоєння ним самим аксіологічного підходу до навчально-виховного процесу, усвідомлення важливості низки загальнолюдських та національних духовних пріоритетів і цінностей. Отже, викладач має стати зразком вихованості для школярів і студентів, демонструючи собою реалізацію моральних та професійних цінностей.

Приділяючи належну увагу вихованню цінностей у педагогічному процесі, варто зауважити, що не меншу значущість для подальшого розвитку особистості набуває самовиховання.

На думку Л. Нечипоренко, самовиховання визначається як свідомо і цілеспрямована робота над собою для вдосконалення своїх індивідуальних якостей, підвищення рівня культури і світогляду, позбавлення від негативних рис характеру. Самовиховна робота сприяє формуванню особистості, яка б відповідала вищим ідеалам суспільства [9, с. 63–64].

Водночас програма самовиховання вчителя має містити три розділи: загальні якості (ідейність, моральність, педагогічна спрямованість), особливі якості (теоретична і методична спрямованість до професійної діяльності, психолого-педагогічна підготовленість до професійної діяльності, розвиток педагогічних умінь і навичок), індивідуальні особливості (емоційно-моральна чутливість, волеволі якості, культура темпераменту). Процес оволодіння мистецтвом самовдосконалення складається з трьох етапів. Перший етап у процесі самовиховання – це розуміння тих специфічних

вимог, які потребує від педагога педагогічна діяльність і оцінка власних знань, умінь, здібностей і співвіднесення їх з вимогами професії. Другий етап – усвідомлення змін, які необхідно здійснити в собі і розробити програму дій для цього. Третім етапом є реальна самовиховна діяльність, усвідомлені дії вчителя для самозміни [10, с. 76].

Відповідно на всіх етапах самовиховання суб'єкти й об'єкти педагогічного процесу більш глибоко засвоюють різноманітні цінності, намагаються реалізувати їх у повсякденному житті та професійній діяльності. Фактично самовиховання цінностей означає не тільки корекцію світоглядних настанов, а й трансформацію поведінки індивіда.

Як наголошують Ю. Сурмяк та Л. Кудрик, на початку своєї роботи з організації самовиховання учнів учитель, здебільшого, переймається пропагандою та інтерпретацією ідеї самовиховання, роз'ясненням його прийомів, надає конкретну допомогу своїм вихованцям. Коли ж ідея самовиховання захопить школярів, коли вони достатньою мірою опанують прийоми і засоби самовдосконалення, то вчителю залишається уміло керувати їх роботою над собою. Система педагогічного керівництва самовихованням становить:

- по-перше, пробудження в учнів інтересу та прагнення до самовдосконалення, створення в класі атмосфери серйозного ставлення до самовиховання, широке роз'яснення на конкретних літературних і живих прикладах ідеї самовиховання та його можливостей;
- по-друге, складання учнями (частинною класу, а у високорозвинених класних колективах – усіма учнями) особистої програми самовиховання, підкріплення зусиль учнів, спрямованих на здійснення індивідуальних самозобов'язань, фронтальними виховними заходами, поступове залучення нових учнів до самовиховання;
- по-третє, активне керування самостійним процесом удосконалення особистості кожного учня, залучення учнівського активу до контролю за роботою учнів над собою і наслідками самовиховання [11, с. 74].

В ідеалі потреба в самовихованні цінностей повинна стати органічною складовою

як професійної діяльності, так і особистісного самовдосконалення викладачів. Своєю чергою духовно збагачений педагог здатен на власному прикладі показати учню (студенту) результати самовиховання, надати йому палітру ціннісних орієнтацій для подальшого інтелектуального, культурного, морального зростання.

Як вважають дослідники, важливим в організації самовиховання є ознайомлення студентів із змістом, формами, методами самовиховання. В основу самовиховання покладено принцип випереджального відображення у свідомості людини тих дій і вчинків, які вона збирається здійснити, визначення тих рис і якостей, які вона припускає виробити в собі. Подібна програма самовиховання формується, вона спонукає особистість до практичних дій з її реалізації, створює стимули для прояву вольових зусиль. З появою в людини потреби в подоланні тих або інших недоліків у своєму характері або поведінці важливим є визначення чіткої мети й обґрунтування необхідності її досягнення, іноді корисним стає також визначення термінів досягнення. Організація самовиховання здійснюється за трьома основними напрямками, а саме: формування думки студентського колективу про необхідність і користь самовиховання; надання допомоги студентам у з'ясуванні сутності самовиховання, його методів і шляхів

здійснення; практична допомога студентам у розробці програм самовиховання та їх реалізація [12, с. 320–321].

Загалом, самовиховання цінностей у педагогічному процесі є одним із шляхів становлення особистості, важливим підґрунтям для самореалізації та самоактуалізації людини в соціальному середовищі.

Науковці доводять, що самовиховання та процеси самоактуалізації і самореалізації постають як взаємообумовлені складові саморозвиваючого навчання. Самовиховання є важливим механізмом поєднання спрямованості освітнього процесу як на пізнавальні потреби, так і на потреби саморозвитку особистості. До останніх фахівці в цій царині якраз і відносять потреби в самоствердженні, самовираженні, самоактуалізації. Метою й засобом в освітньому процесі є домінанта самовдосконалення особистості, що містить настанову на самовиховання і самовизначення. Акцент у самовиховних моделях самоактуалізації ставиться на самокеруючі механізми особистості, виховання домінанти саморозвитку особистості, формування індивідуального стилю навчальної діяльності.

Отже, виховання та самовиховання цінностей у педагогічному процесі сприяє розвитку всіх суб'єктів та об'єктів навчально-виховної діяльності, підвищує ступінь їх духовності та збагачує засоби самовираження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скотний В. Г. Філософія: історичний і систематичний курс. Київ: Знання України, 2005. 576 с.
2. Тарарак Н. Г. Еволюція аксіологічних концепцій формування «ціннісних орієнтацій» в науковій думці // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. 2013. Вип. 41(1). С. 151–160.
3. Винничук Р. В. Актуалізація ідей та досвіду виховання загальнолюдських цінностей у сучасній системі освіти України // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 8. С. 100–106.
4. Невмержицька О. В. Виховання цінностей особистості в епоху культурних змін // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2015. № 1. С. 25–30.
5. Бойко А. М. Сутність, закономірності та принципи виховання і самовиховання як особистісно-соціального явища // Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії: навч.-метод. посіб. / за ред.

REFERENCES

1. Skotnyy V. H. (2005). *Filosofiya: istorychnyy i systematychnyy kurs* [Philosophy: historical and systematic course]. Kyiv: Knowledge of Ukraine. [in Ukrainian]
2. Tararak N. G. (2013). *Evolutsiya aksiolohichnykh kontseptsiy formuvannya «tsinnisnykh oriyentatsiy» v naukoviy dumtsi* [Evolution of axiological concepts of formation of "value orientations" in scientific thought]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Filosofiya*. [Bulletin of the Kharkiv National Pedagogical University named after GS Skovoroda. Philosophy]. Issue 41 (1), pp. 151–160. [in Ukrainian]
3. Vynnychuk R. V. (2014). *Aktualizatsiya idey ta dosvidu vykhovannya zahal'nylyud's'kykh tsinnostey u suchasniy systemi osvity Ukrainy* [Actualization of ideas and experience of education of universal values in the modern system of education of Ukraine]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi*. [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]. No.8, pp. 100–106. [in Ukrainian]

А. М. Бойко; Полт. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Київ; Полтава, 2004. С. 63–86.

6. **Черніченко Л. Д.** Педагогічна аксіологія у навчально-виховному процесі інклюзивного закладу дошкільної освіти // Наука. Освіта. Молодь. 2015. С. 187–188. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2015_2/65.pdf

7. **Нікора А. О.** Теорія та методика навчання суспільно-політичних дисциплін: навчальний посібник: у 2 кн. Кн. 2: Основи методики навчання суспільно-політичних дисциплін. Миколаїв: Іліон, 2013. 238 с.

8. **Нікора А. О.** Теорія аксіологічного підходу в освіті та практика його реалізації в процесі предметно-методичної підготовки майбутнього вчителя-суспільствознавця // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 221–226.

9. **Нечипоренко Л. С.** Педагогічна культура. Харків: ХДУ, 1993. 145 с.

10. **Елканов С. Б.** Профессиональное самовоспитание учителя. М.: Просвещение, 1986. 143 с.

11. **Сурмяк Ю., Кудрик Л.** Стан і перспективи самовиховання в сучасній школі // Молодь і ринок. 2012. № 1. С. 70–74.

12. **Шумілова І. Ф.** Самоосвіта студентів з питань формування загальнокультурної компетентності // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 1. С. 318–328.

4. **Nevmerzhytska O. V.** (2015). Vykhovannya tsinnostey osobystosti v epokhu kul'turnykh zmin [Education of personality values in the era of cultural change] Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya: pedahohika i psykholohiya. [Bulletin of Dnipropetrovsk University named after Alfred Nobel. Series: pedagogy and psychology]. No.1, pp. 25–30. [in Ukrainian]

5. **Boyko A. M.** (2004). Sutnist', zakonmirnosti ta pryntsyipy vykhovannya i samovykhovannya yak osobystisno-sotsial'noho yavyscha [The essence, patterns and principles of education and self-education as a personal and social phenomenon]. Pedahohika. Intehrovany kurs teorii ta istoriyi: navch.-metod. posib. dlya zakl. vyshchoyi ped. osvity 3–4 rivniv akredyt / za red. A.M. Boyko ; Polt. derzh. ped. un-t imeni V. H. Korolenka. [Pedagogy. Integrated course of theory and history: teaching method. way. for zakl. higher ped. education 3–4 levels of credit / ed. A.M. Boyko; Polt. state ped. VG Korolenko University], pp. 63–86, Kyiv; Poltava. PSPU. [in Ukrainian]

6. **Chernichenko L. D.** (2015). Pedahohichna aksiolohiya u navchal'no-vykhovnomu protsesi inklyuzyvnogo zakladu doshil'noyi osvity [Pedagogical axiology in the educational process of inclusive preschool education]. Nauka. Osvida. Molod'. [Nauka. Education. Young], pp. 187–188). URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2015_2/65.pdf. [in Ukrainian]

7. **Nikora A. A.** (2013). Teoriya ta metodyka navchannya suspil'no-politychnykh dystsyplin: navchal'nyy posibnyk: u 2-kh kn.: Kn. 2: Osnovy metodyky navchannya suspil'no-politychnykh dystsyplin [Theory and methods of teaching socio-political disciplines: textbook: in 2 books: Book. 2: Fundamentals of teaching methods of socio-political disciplines]. Mykolaiv: Iliion. [in Ukrainian]

8. **Nikora A. A.** (2015). Teoriya aksiolohichnoho pidkhodu v osviti ta praktyka yoho realizatsiyi v protsesi predmetno-metodychnoyi pidhotovky maybutn'oho vchytelya-suspil'stvoznavtsya [Theory of the axiological approach in education and practice of its implementation in the process of subject-methodical training of the future teacher-social scientist]. Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Seriya: Pedahohichni nauky. [Scientific Bulletin of the Nikolaev National University named after V.O. Sukhomlinsky. Series: Pedagogical sciences], no. 1, pp. 221–226. [in Ukrainian]

9. **Nechiporenko L. S.** (1993). Pedahohichna kul'tura [Pedagogical culture]. Kharkiv: KHSU. [in Ukrainian]

10. **Elkanov S. B.** (1986). Professional'noye samovospitiyeye uchitelya [Professional self-education of a teacher]. Moscow: Prosveshcheniye. [in Russian]

11. **Surmyak Yu., & Kudryk L.** (2012). Stan i perspektyvy samovykhovannya v suchasniy shkoli [The state and prospects of self-education in the modern school]. Molod' i rynek. [Youth and market], no. 1, pp. 70–74. [in Ukrainian]

12. **Shumilova I. F.** (2016). Samoosvita studentiv z pytan' formuvannya zahal'nokul'turnoyi kompetentnosti [Self-education of students on the formation of general cultural competence] Naukovi zapysky Berdyans'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky. [Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences]. Issue 1, pp. 318–328. [in Ukrainian]

Оксана КОВАЛЕНКО

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Ключові слова: вища освіта, статут університету, освітнє законодавство, правове регулювання, автономія університету, принципи та завдання університету.

У статті здійснено аналіз основних положень статутів європейських університетів, визначено їх вплив на розвиток ідеї законодавчого регулювання вищої освіти, обґрунтовано значення статутів для розвитку університетів і вищої освіти загалом. Розглянуто історію виникнення та створення європейського університетського статутного права. Його роль у роботі університетів, основні завдання, права та обов'язки всіх учасників освітнього процесу. З'ясовано, що статутні українських ЗВО не відповідають нормам національного законодавства і не охоплюють усі сфери діяльності університету, освітнє нормативно-правове забезпечення потребує доопрацювання певних правових норм, що стосуються прав та обов'язків усіх суб'єктів ЗВО,

УДК 378.4

DOI 10.31392/NPU-VOV.202.3(78).10

**СТАТУТИ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ТА УКРАЇНСЬКИХ
УНІВЕРСИТЕТІВ:
ПОРІВНЯЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА**

© Коваленко О., 2020

майнових прав, студентського самоврядування та ін., а також відповідність університетських статутів нормам міжнародного права та стандартам якості вищої освіти.

Постановка проблеми та її актуальність. Сьогодні в Україні формується нове бачення вищої освіти, і тому вона є предметом гострої дискусії в суспільстві. Попри це, всі учасники дискусії однакостанні в тому, що вища освіта в Україні потребує докорінних змін, здійснення яких насамперед вимагає модернізації освітнього законодавства. Після прийняття нового Закону «Про вищу освіту» постало питання про уніфікацію та вдосконалення внутрішніх нормативно-правових документів, які регулюють роботу закладів вищої освіти, зокрема університетів. Передусім це стосується статутів. У цій статті розглянуто основні пункти, які містять статутні провідних університетів Європи, особливості їх діяльності та автономії. Для України є надзвичайно важливим досвід європейських вищих навчальних закладів, статутне право яких формувалося протягом багатьох століть.

Аналіз наукових праць присвячених проблемі. Власне бачення того, в якому напрямі має розвиватися вища освіта, у своїх різноаспектних роботах висвітлюють сучасні науковці – В. Андрущенко [1], В. Гальперіна [4; 5; 6; 7], Л. Губерський [3], М. Згуровський [2], В. Журавський [2], М. Козюбра [8], В. Луговий [9], В. Огнев'юк [10] та ін. Ці дослідники у своїх роботах акцентують увагу на діяльності українських університетів, зокрема, особливостях положень університетського статуту, основні принципи та завдання, майнові та немайнові права, наукова та викладацька діяльність та ін. Зокрема, М. Козюбра наголошує на важливості реформування університетської освіти, вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності ЗВО та чіткий виклад прав, обов'язків та завдань усіх учасників освітнього процесу в статуті ЗВО [8]. Відомий дослідник В. Луговий підкреслює необхідність студентського самоврядування, залучення студентської спільноти до діяльності університетів, зокрема вирішення питань фінансування, роботи вчених рад та наукової діяльності. На думку автора, керівництво університетів сприяє студентському активу і залучає його в різні сфери діяльності університетів, але це має бути чітко прописано в статуті університету і регламентуватися нормативно-правовим забезпеченням та вимогами міжнародного права [9].

Історія створення університетського статуту досить тривала і має свої особливості, які обумовлені певними політичними процесами в Україні, реформами у вищій освіті та особливістю роботи ЗВО. Теоретична й практична спадщина має сьогодні значну наукову та практичну вагу, проте в сучасних умовах реформування національної системи освіти дуже важливе, на нашу думку, є поєднання здобутків сьогодні з прогресивними ідеями науковців та юристів, діяльність яких пов'язана з різними етапами розвитку правового забезпечення роботи університетів. Як зазначає академік В. Огнев'юк, «вивчення ми-

нулого є цілком виправданим, проте наша діяльність, спираючись на досвід минулого, завжди має бути спрямована в майбутнє» [10]. Відтак ретроспективний погляд на витоки західноєвропейського мислення й пов'язану з ними традицію мислення, на нашу думку, допоможе здійснити нормативно-правовий аналіз ідеї законодавчого регулювання вищої освіти та її впливу на розвиток освіти.

Мета статті. Виявити особливості побудови статутів європейських університетів та здійснити їх порівняльну характеристику. Проаналізувати порядок прийняття, права та обов'язки всіх учасників освітнього процесу, виняткові повноваження та особливості статутів європейських університетів. Дослідити історію їх виникнення та порівняти статuti української ЗВО та європейських університетів.

Виклад основного матеріалу. Статут – це нормативно-правовий акт, що визначає організаційний устрій і порядок діяльності університетів. Перші університети, що виникли в Європі у XII–XVст., мали академічну автономію, свою юрисдикцію (ступінь самоврядування був різним) і діяли на основі статутів, які регулювали життя навчального закладу: навчальні дисципліни, теми лекцій, порядок викладання, одяг лектора тощо. Першим у Росії був затверджений у 1755 р. «Проект щодо заснування Московського університету», відповідно до якого університет підпорядковувався Сенату.

У зв'язку із заснуванням нових університетів, зокрема в Казані та Харкові, у 1804 р. було видано перший загальний Університетський статут. У його основу ліг проект, складений В. Н. Каразіним [6]. Відповідно до нього запроваджувалася німецька система автономізації університетського життя. На чолі університету стояла рада професорів, яка обирала ректора (на один рік), відала заміщенням кафедр, визначала порядок навчального процесу, мала статус вченої ради і вищої інстанції університетського суду. Університети були центрами

навчальних округів, здійснювали керівництво початковими і середніми навчальними закладами, виконували цензурні функції. Під час правління імператора Миколи I університетську автономію ліквідували в 1835 році, було введено новий Університетський статут, згідно з яким управління університетами перейшло до опікунів навчальних округів, підлеглих Міністерству народної освіти. Посади ректорів і деканів залишилися виборними, а строк їх повноважень було продовжено до 4 років. Кандидатури ректорів затверджувалися царем, а професорів – опікуном. Рада професорів втратила самостійність у навчальних і наукових справах. Новий статут ліквідував судові права університетів. Для студентів встановлювалися форма одягу і правила поведінки. В університетах утворювалися нові факультети: філософський (з історико-філологічним та фізико-математичним відділеннями), юридичний і медичний. Було внесено істотні зміни до програм викладання. Обов'язковими предметами для всіх факультетів стали богослов'я, церковна історія і чинне право [8].

У 1834 р. було засновано в Києві Університет св. Володимира, а в 1842 р. він отримав новий статут. У ньому дещо розширювалася свобода викладання, вводився інститут доцентів (щоб не посилати викладачів за кордон для підготовки до професорського звання); професорів міг також призначати міністр. В епоху буржуазних реформ 60-х рр. XIX ст. автономія університетів була відновлена. Прийнятий у 1863 р. Університетський статут знову запровадив виборність усіх академічних посад і професорів, відновив права ради професорів, що стала головним органом університетського самоврядування, а також університетським судом. У статуті 1863 р. були поєднані німецькі принципи корпорації і французькі принципи обов'язковості навчального плану та іспитів для студентів. Збережено два вчених ступені – магістр і доктор. Під час посилення самодержавства у 80-х рр. царський уряд у 1884 р. знову ліквідував ав-

тономію статуту університетів. У грудні 1901 р. Міністерство народної освіти відновило їх автономію. Університетські статuti діяли до лютого 1917 р., у радянський час діяльність університетів регламентувалася «Статутом вищого навчального закладу СРСР».

З проголошенням державної незалежності України діяльність університетів регулюється відповідно до законодавства, а отже, їх статутами, які були затверджені вченою радою університету та Міністерством освіти та науки України. Після приєднання України до Болонського процесу постало питання уніфікації нормативно-правових актів, які регулюють роботу закладів вищої освіти, зокрема роботу університетів [7]. Основні положення, які містить статут сучасного українського університету, – це: загальні положення (історія університету, осовні напрями діяльності), концепція освітньої діяльності університету (мета, принципи та цільові програми), цивільна правоздатність ЗВО (автономія та самоврядування університету), структура університету (основні структурні підрозділи, їх повноваження), управління університетом (ректор, обрання та повноваження ректора, вчена рада, Наглядова рада, вчені ради навчально-наукових інститутів, деканат, примальна комісія, адміністрація (обрання, призначення та повноваження) тощо, органи громадського самоврядування трудового колективу університету (Конференція колективу, Делегати Конференції, їх роль та повноваження, збори трудового колективу та їх основні функції), студентське самоврядування (принципи, органи, права та обов'язки), зібрання наукових товариств, молодих учених (особливості та поваження), права та обов'язки учасників освітнього процесу, наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність ЗВО (завдання та особливості), організація освітнього процесу університету (начальні плани, робочі програми, основні вимоги тощо), міжнародне співробітництво (стратегічні партнери університету, особливості спів-

раці), майно та кошти університету (нормативно-правова відповідальність, стипендіальні програми, взаємодія з органами державної влади тощо), порядок внесення змін та повноваження статуту, реорганізація та ліквідація ЗВО. Це основні пункти типового університетського статуту ЗВО України, з роками норми статуту удосконалювались і розширювались згідно з прийняттям нових освітніх законів.

Але українські заклади вищої освіти стрімко рухаються вперед і виходять на новий освітній європейський рівень, що відповідає нормам міжнародного права. З прийняттям нового Закону України «Про вищу освіту» ЗВО мають відкорегувати статутні норми, принципи та повноваження всіх суб'єктів освітньої діяльності. Досить вузько та обмежено прописані права студентського самоврядування, їх роль у роботі університету, автономія університету, особливості роботи видавничої, наукової, патентної діяльності ЗВО. Великі прогалини містять статuti з особливими формами спеціалізації ЗВО, наприклад, медичні та технічні заклади вищої освіти. Медичні університети України – це не тільки освітня та наукова діяльність, а й численні дослідницькі лабораторії, які займаються винайденням певних продуктів (лікарські засоби), проведенням певних медичних дослідів, які мають велике значення для роботи лікарів та інших спеціалістів. Технічні виші, своєю чергою, на базі університетських лабораторій та інститутів займаються дослідженням та створенням нових приладів, які застосовуються у різних сферах життєдіяльності та роботі не тільки університету, а й усієї країни та світу. Ця діяльність досить вузько прописана в статутах таких ЗВО і не достатньо регулюється нормативно-правовим забезпеченням університетів. Університетські статuti мають відповідати насамперед українському законодавству. Звісно, досвід провідних світових закладів вищої освіти дуже важливий і українська держава має підтримувати вітчизняні університети у перейнятті досві-

ду. Але ми маємо свою власну тривалу історію університетської освіти, свої надбання та національні особливості, які мають бути враховані в нових нормативних документах ЗВО України.

Як ми вже згадували, статутне право Європи має тривалу історію та базувалося на французьких і німецьких принципах. Мова йде про принципи законодавства одних з найрозвиненіших правових систем. Принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні права. Зокрема, еволюція права походить від ідей до норм, а через реалізацію норм – до суспільної практики. Саме з появою ідей, а ідея досить часто формується у вигляді правового принципу, останній визначає, скеровує розвиток права. Французькі принципи та зокрема принципи статутного права сформувалися у період Великої французької революції. Статuti університетів повинні були будуватися на принципі верховенства права, що означає точне і неухильне дотримання конституції, міжнародних договорів, законів і підзаконних актів; відповідати потребам суспільного розвитку; забезпечення внутрішньої збалансованості правової системи університету, її інтеграції і диференціації на відповідні елементи; узгодженість елементів у системі і структурі права національного та міжнародного законодавства; відповідність норм і правовідносин, юридичних прав і обов'язків тощо; юридичну рівність, передбачення можливості творчої самостійності тощо.

Основні принципи німецького статутного права передбачають публічність, справедливність та принцип субординації. Ці принципи сформувалися історично, і саме на них базувалося законодавство германців, а згодом німців. Такі принципи формувалися як на базі універсальних норм звичаєвого права германців, так і на законотворчій діяльності німецьких імператорів у XII – першій третині XIII ст. Важливу роль у розвитку німецького права відіграли місцеві систематизації норм звичаєвого права, що містили також положення ім-

перського законодавства і судову практику («Саксонське зеркало», «Швабське зеркало», «Франконське зеркало» та ін.). Дія їх норм і принципів виходила далеко за межі тих місць, де вони були видані, і сприяла певній уніфікації принципів права.

Сучасні європейські університети мають ряд уніфікованих документів, які регулюють роботу навчального закладу. Статут європейського університету є базовим документом і визначає роботу всіх сфер діяльності університету. Статути європейських університетів, зокрема Болонського, Оксфордського, Варшавського, Ягелонського та ін., містять такі основні розділи: загальні положення, організація роботи університету, органи університету, принципи обрання та відкликання органів університету, робота виборчої комісії ВНЗ, робота сенату університету, працівники університету, навчання студентів та докторантів, економіка та адміністрація університету, положення щодо загальних зборів, перехідні та прикінцеві положення. Отже, розглянемо більш докладно зміст кожного розділу:

* Розділ I. Загальні положення:

дані про університет, юридична адреса, символіка, почесний заголовок університету, медалі університету, основні принципи наукових досліджень.

* Розділ II. Організація роботи університету:

відділи університету; створення, перетворення та ліквідація відділів; інститути; кафедри; бібліотека. Цей розділ розкриває роботу та принципи діяльності внутрішніх відділів університету. Визначений порядок створення та ліквідації окремих структур університету.

* Розділ III. Органи університету:

види органів університету, сенат, компетенція сенату, склад сенату, прийняття ухвал сенату, інші повноваження сенату, порядок скликання сенату та прийняття рішень, комісії сенату, ректор, компетенція ректора, проректори, склад ради відділів, компетенція ради відділів, пропозиції складу ради відділів, організація роботи ради

відділі, прийняття ухвал через раду відділів, компетенція декану та його заступників, бібліотека, наукова рада інститутів, директор інституту, керівники кафедр, їх обов'язки та повноваження.

* Розділ IV. Принципи обрання та відкликання органів університету:

сфера застосування принципів обрання та ліквідації, діюче і пасивне виборче право, користування виборчим правом, умови виконання виборчого права, каденція, принципи, за якими здійснюються вибори, обрання та відкликання члена колегіального органу, штрафи та порядки їх застосування.

* Розділ V. Університетська виборча комісія:

склад університетської виборчої комісії, термін обрання, вимоги до кандидатів виборчої комісії, засідання виборчої комісії, головуєчий виборчої комісії, компетенція виборчої комісії, форми дії виборчої комісії, вибори відділів, компетенція окружних виборчих комісій.

* Розділ VI. Робота сенату університету: склад колегії сенату, вибір членів колегії, рада відділу в розширеному складі як колегія членів відділу.

* Розділ VII. Працівники університету: працівники, працевлаштування до університету, академічні викладачі, посади, на яких працюють академічні викладачі, принципи роботи викладачів, професори університету, обрання на посади за конкурсом, період і форма працевлаштування асистента без ученого ступеня доктора, періодична оцінка академічних викладачів, порядок і умови конкурсної поведінки, періодична оцінка академічних викладачів, обрання оцінювальної комісії, сфера дії оцінювальної комісії, критерії оцінки, надання згоди на додаткове працевлаштування, визначення кінця семестру, робочий час академічного викладача, порядок вирішення конфліктних ситуацій, відпустки, нагороди для академічних викладачів, укладання трудових договорів з працівниками-викладачами, що не є академічними, і визна-

чення їх обов'язків, нагороди для працівників, що не є академічними викладачами, взаємодія з профспілками.

* Розділ VIII. Навчання студентів і докторантів:

зміст і розпорядок навчання, принципи внутрішньої відкритості університету, система забезпечення якості навчання, порядок визначення навчання згідно із затвердженими програмами університету, прийняття на навчання студентів, обітниця та прийняття в студенти, навчання за індивідуальними програмами, розпорядок самоврядування студентів, розпорядок самоврядування докторантів, реєстрація студентських та докторських організацій, дисциплінарні комісії зі справ студентів та докторантів, університетський стипендіальний фонд для студентів та докторантів, прийняття на навчання докторантів, індивідуальні плани роботи докторантів, навчальні плани докторантів, уповноважений із справ студентів та докторантів, керівник навчання.

* Розділ IX. Економіка та адміністрація університету:

майно університету, юридична діяльність університету, відповідальність та визначене майно університету, економіка університету, господарська діяльність університету, адміністративна структура університету, організація розпорядку діяльності університету, принципи дії центральної адміністрації, порядок працевлаштування, працевлаштування канцлера, компетенція канцлера, компетенція заступників канцлера.

* Розділ X. Положення щодо загальних зборів:

організація загальних зборів університету.

* Розділ XI. Перехідні та прикінцеві положення:

додатки, зразки символіки університету [11; 12; 13; 14; 15].

З юридичної позиції права особи в структурі правового статусу – це формально визначені та юридично гарантовані можливості користуватися соціальними

благами і реалізовувати суб'єктивні інтереси. Отже, права та обов'язки об'єктивно взаємопов'язані між собою через їх взаємообумовленість та рівність. Належне виконання покладеного обов'язку є необхідною умовою та гарантією реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів (викладачів, студентів, докторантів та ін.), забезпечує їх інтереси [3]. Слід виокремити правові особливості статуту для формування нової законодавчої бази правового статусу, що засновується на міжнародно-правових стандартах; формування нових пріоритетів взаємодії інтересів викладачів, студентів та ін., змістом яких є визнання особи вищою соціальною цінністю, а її інтересів – пріоритетними; очищення категорії «правовий статус» від ідеологічного та класового догматизму; перехід від імперативних методів регулювання правового статусу до диспозитивних. Практичне значення категорії «правовий статус», відображення у ньому взаємодії всіх учасників навчального та наукового процесу в університетах Європи.

Отже, розділи статуту європейського університету охоплюють усі сфери діяльності університету. Звичайно кожен університет має свою специфіку в оформленні статутів, але існують унормовані принципи, які є сталими та не змінними під час прийняття статуту. Крім того, кожен європейський університет має свій статут, він пов'язаний з певними змінами в законодавстві, що стосується освіти. Для порівняння, статuti українських університетів не завжди відповідають нормам українського законодавства і суперечать основним нормативно-правовим актам України, що стосуються освіти. Наприклад, не завжди зрозуміло, як розподіляється відповідальність у статутах українських університетів, які права та обов'язки мають викладачі та студенти тощо [6].

Висновки та рекомендації. Сьогодні роль основного засобу правового регулювання відносин у сфері діяльності вищих навчальних закладів, зокрема закріплення їх

правого статусу, особливостей здійснення освітнього процесу, обрання керівників, здійснення фінансової діяльності тощо, належить законодавчим та підзаконним актам. Статути ж університетів поступово втратили своє значення в цьому процесі й переважно дублюють положення, визначені законодавством. Але зважаючи на те, що основним гаслом реформи у вищій освіті України є надання більшої автономії вищим навчальним закладам, на нашу думку, саме підвищення ролі статуту в правовому регулюванні діяльності університетів України забезпечить їх реальну автономію [4].

Утвердження України як демократичної держави є одночасно духовним, політичним, соціальним і культурним утвердженням громадян, здатних керуватись не суб'єктивними інтересами, а інтересами держави. Вища освіта загалом і університетська зокрема набувають у даному контексті принципово нового звучання. Підготовка фахівців з вищою освітою розпочала будуватись на підставі принципово нових засад – демократизації, інтернаціоналізації, гуманізації, диверсифікації.

Освіта – частина засобу виробництва матеріального життя, яка за допомогою двох взаємопов'язаних процесів навчання та виховання здійснює цілеспрямоване формування необхідного для суспільства типу особистості. Мета освіти – інтелектуальний і моральний розвиток людини. Сучасному суспільству потрібен громадянин, який би мав самостійне, критичне мислення, умів бачити і творчо вирішувати існуючі

проблеми, був освіченим фахівцем [5].

У вищій освіті стає найбільш актуальним питання синтезу педагогічних та психологічних концепцій, глибоке психологічне осмислення закономірностей навчальної діяльності, принципів і методів навчання й керування навчальним процесом.

Статути європейських університетів містять норми та принципи європейського права, яке було сформовано протягом багатьох століть. Важливим принципом статуту університету Європи є академічна незалежність, визначеність прав та обов'язків усіх суб'єктів, які беруть участь у роботі та діяльності університету, чітко прописаний процес навчання студентів та аспірантів, а також визначено наукову роботу вищого навчального закладу. Статути українських університетів потребують доопрацювання відповідно до норм сучасної правової бази, де визначені основні засади й принципи міжнародного та українського законодавства. Українські юристи та законодавці під час удосконалення нормативно-правових актів у сфері освіти мають враховувати нові тенденції та норми в розвитку вищої освіти, норми та стандарти міжнародного права та, звісно, особливості національних, історично складених традицій. А отже, і відповідно статути українських ЗВО мають охоплювати всі сфери життєдіяльності університету, враховувати його особливості та напрями дослідження, відповідати нормам національного та міжнародного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту. Київ: Генеза, 2009. 840 с.
2. Журавський В. С., Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". Київ: Політехніка, 2003. 200 с.
3. Губерський Л. В. Висока місія: Співробітництво Київського університету імені Тараса Шевченка з вузами Європи. Київ: Правда Ярославичів, 2010. 190 с.
4. Гальперіна В. О. Деякі питання дослідження державної освітньої політики // Вища освіта України. Київ, 2002. № 4(6). С. 70–75.

REFERENCES

1. Andrushchenko V. P. (2009). Reflections on education. Kyiv: Genesa, 840 p. [in Ukrainian]
2. Zhuravsky V. S., & Zgurovsky M. Z. (2003). Bologna process: the main principles of entry into the European space of higher education / National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Kyiv: Polytechnic, 200 p. [in Ukrainian]
3. Gubersky L. V. (2010). High mission: Cooperation of Taras Shevchenko University of Kyiv with European universities. Kyiv: Pravda Yaroslavychiv, 190 p. [in Ukrainian]
4. Halperina V. O. (2002). Some questions of research of the state educational policy // Vyshcha osvita Ukrayiny [Higher education of Ukraine]. Kyiv, no. 4 (6), pp. 70–75.

5. **Гальперіна В. О.** Дослідження та аналіз освітньої політики у вітчизняному суспільствознавстві: здобутки, проблеми та перспективи // Нова парадигма: альманах наукових праць. Запоріжжя, 2003. Вип. 31. С. 95–107.

6. **Гальперіна В. О.** Рівний доступ до якісної освіти – пріоритетне завдання державної освітньої політики // Вища освіта України. Київ, 2003. № 4 (дод.). С. 72–77.

7. **Гальперіна В. О.** Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи та тенденції розвитку // Вища освіта України. Київ, 2001. № 2. С. 121–122.

8. **Козюбра М.** Правова система України: історія, стан та перспективи. Харків: Право, 2008. 199 с.

9. **Луговий В.** До топ-закладів Європи і світу: нові рубежі розвитку Національної академії державного управління при Президентові України в контексті євроінтеграції // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. № 2. С. 5–13.

10. **Огнев'юк В.** Освітня політика як державний пріоритет // Освітлогія. 2014. Вип. 3. С. 59–65.

11. Статуты факультета искусств Пражского университета. URL: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Tschechien/.../frametext.htm>

12. Статут Болонського університету. URL: <http://www.unibo.it/it/internazionale>.

13. Статут Оксфордського університету. URL: <http://newrepublika.ru/topic/16384-ustav-oxsfordskogo-universiteta/>

14. Статут Варшавського університету. URL: <http://www.uw.edu.pl/universytet/wladze-i-administracja/>

15. Статут Ягелонського університету. URL: <http://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/statut>.

5. **Halperina V. O.** (2003). Research and analysis of educational policy in domestic social science: achievements, problems and prospects // New paradigm: Almanac of scientific works. Zaporozhye, Issue 31, pp. 95–107. [in Ukrainian]

6. **Halperina V. O.** (2003). Equal access to quality education is a priority task of the state educational policy // Vyscha osvita Ukrayiny [Higher education of Ukraine]. Kyiv, no. 4 (appendix), pp. 72–77. [in Ukrainian]

7. **Halperina V. O.** (2001). University education of Ukraine of the XXI century: problems, prospects and tendencies of development // Vyscha osvita Ukrayiny [Higher education of Ukraine]. Kyiv, no. 2, pp. 121–122. [in Ukrainian]

8. **Kozyubra M.** (2008). The legal system of Ukraine: history, state and prospects. Kharkiv: Pravo, 199 p. The legal system of Ukraine: history, status and prospects [in Ukrainian]

9. **Lugoviy V.** (2013). To the top institutions of Europe and the world: new frontiers of development of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine in the context of European integration // Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. No. 2, pp. 5–13. [in Ukrainian]

10. **Ognevyuk V.** (2014). Educational policy as a state priority // Education. Issue 3, pp. 59–65. [in Ukrainian]

11. Statue of the Faculty of Arts, University of Prague. URL: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Tschechien/.../frametext.htm>

12. Statue of the University of Bologna. URL: <http://www.unibo.it/it/internazionale>

13. Statue of the University of Oxford. URL: <http://newrepublika.ru/topic/16384-ustav-oxsfordskogo-universiteta/>

14. Statue of the University of Warsaw. URL: <http://www.uw.edu.pl/universytet/wladze-i-administracja/>

15. Statue of the Jagiellonian University. URL: <http://www.uj.edu.pl/universytet-z-collegium-medicum/statut>

РЕЦЕНЗІЯ

На навчальний посібник для студентів творчих спеціальностей «Філософія культури: основні поняття, напрямки, персоналії». Київ; Чернівці, 2020, підготовлений авторським колективом викладачів НМАУ ім. П. І. Чайковського за загальною редакцією Тимошенка М. О.

У виданні висвітлюються актуальні питання філософської рефлексії культури, її гуманістичний, людинотворчий вимір, проблеми культурно-мистецької політики та музичної освіти в Україні, пропонується широкий понятійно-термінологічний словник. Навчальний посібник адресований бакалаврам, магістрам, асистентам-стажистам, аспірантам, викладачам гуманітарних дисциплін та всім, хто цікавиться філософськими аспектами культури. Концепція гуманітарної освіти передбачає викладання дисциплін, спрямованих на глибоке вивчення місця і ролі людини в історії світової цивілізації, на формування у студентів навичок критичного мислення і вміння розумітися у складних соціокультурних процесах сучасності. Філософії, етиці, естетиці, історії релігій та культури належить провідна роль з-поміж предметів цього циклу.

Гуманітарна наука почала розгалужуватися на дисциплінарні сфери лише в другій половині ХХ ст., тому філософія культури як певна галузь досліджень з'явилася порівняно недавно. Саме цим періодом датується її становлення. І хоча зазначена дисципліна – як і гуманітарне знання загалом – знаходиться в стані формування, вона вже позиціонується як самостійний навчальний курс. Принаймні в українському освітньому просторі власне навчальний посібник з філософії культури був виданий в КНУ ім. Т. Г. Шевченка та Дніпровській політехніці. Творчий доробок авторського колективу НМАУ ім. П. І. Чайковського – ще один варіант долучення до справи філософського з'ясування феномену культури.

На думку авторів, складна внутрішня понятійна структура категорії «культура» відбиває її «пограничний» характер. Саме тому науковий інтерес до вивчення культури виникає у різних галузях знань. Внутрішня місткість змісту культури – від предметних результатів діяльності людей до людських знань, здібностей, навичок, морально-естетичних запитів, що реалізуються в діяльності, – визначає складність постановки й вирішення теоретичних проблем.

Перший розділ присвячений осмисленню предметного поля філософії культури. Вирішення цього завдання висвітлюється через осягнення діалектики взаємодії філософії культури та культурології. Якщо філософія культури спрямована на її розуміння як цілого (загальне), то культурологія розглядає культуру в її конкретних формах. У культурології як науковій дисципліні у порівнянні з філософією культури акценти зміщені на пояснення її конкретних форм за допомогою концепцій, які базуються на емпіричному досвіді, на конкретних фактах. Водночас культурологія, опираючись на емпіричний рівень, прагне до теоретичних узагальнень, формуючи цілісне, своє системне знання про культуру. За такої умови вона використовує філософську методологію, яка вносить елемент єдності, одноманітності в різнобарвність та строкатість проявів культури. Саме філософія, завдяки своїй світоглядно-методологічній позиції, підживлює ідею існування єдиної загальноновизнаної науки – культурології. Отже, філософія культури і культурологія органічно існують і доповнюють одне одного.

Подальший розвиток зазначена тематика отримує у стислому, але змістовному історико-філософському екскурсі. Так, зокрема, стверджується, що лише в ХІХ ст. «науки про

культуру» набувають статусу наукових дисциплін, претендуючи на особливе місце в системі наук загалом. Водночас перехід культури з об'єкта винятково філософського осмислення на предмет наукового знання сприяв, своєю чергою, перетворенню самої філософії у філософію культури. Примітним є те, що це перетворення супроводжувалося набуттям філософією культури функції методологічного, логіко-гносеологічного обґрунтування права такого знання на самостійне існування.

З інтересом читаються розділи, присвячені висвітленню специфіки художньої культури загалом та музичного мистецтва зокрема. Мистецтво і художня діяльність тлумачаться як активність універсальна та синтетична, у якій загальні закономірності краси поставили її специфічним визначенням. Важливість мистецтва як культурної форми вбачається у формуванні здатності до переживання, що так само дозволяє людині зберігати свою тожність із собою, не губитися в мінливих обставинах життя. На підтвердження зазначеної думки плідними уявляються спостереження щодо походження і ролі ритму, зв'язку музики з людською інтонаційністю і, очевидно, світом внутрішнього емоційного життя людини.

Евристичним видається розрізнення понять «діалог», «дискусія», «інтерпретація» у розділі «Людинотворча функція культури». Так, зокрема, у дискусії кожен з учасників прагне утвердити власний погляд як єдино правильний і продемонструвати неспроможність позиції свого опонента. Не випадково в основі терміна «дискусія» – латинське дієслово *discutio*, що означає «трощу», «розбиваю», «руйную». А діалог є конструктивним, найчастіше спрямований на досягнення взаєморозуміння і взаємне збагачення його учасників.

В останній частині роботи йдеться про феномен культурної політики. Зазначається, що у ХХ ст., як ніколи раніше, виявив себе величезний інноваційний потенціал культури, здатної докорінно змінювати життя людей. Саме тоді з'ясувалася і величезна небезпека стихійного розвитку культури – використання досягнень людської творчості у вузькокорисливих інтересах та для створення нових інструментів і форм пригноблення людини. Тому одним з найважливіших завдань фахівців у галузі культури, широкої громадськості, керівників держави є вироблення і проведення продуманої культурної політики.

Завершує навчальний посібник понятійно-термінологічний словник, що дасть змогу швидко і легко засвоїти матеріал. Тут можна віднайти визначення, що торкаються як теоретичних, так і практичних аспектів філософії культури.

Варто зауважити, що книга написана гарною мовою, без зайвих ускладнень і читається легко, а саме видання виглядає естетично привабливим.

Рецензований навчальний посібник за своїм змістом та структурою має навчально-методичну та практичну цінність і стане ще одним вагомим внеском у комплекс існуючої вітчизняної літератури з філософії та культурології. Тому «Філософія культури: основні поняття, напрями та персоналії» становить певний пізнавальний інтерес для студентів, аспірантів та всіх, хто цікавиться культурологічною проблематикою.

Лідія Чорна,

доктор філософських наук,
професор Одеського національного
політехнічного університету

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

HEAD EDITOR PAGE

Victor ANDRUSHCHENKO

EFFICIENCY OF THE EUROPEAN TEACHER (THE PROBLEM OF IMPLEMENTATION OF THE "PEDAGOGICAL CONSTITUTION OF EUROPE")..... 5

The problems and tasks of the project "Pedagogical Constitution of Europe", aimed at training a new teacher for a united Europe of the XXI century, are analyzed. It is noted that it is the teacher who must take responsibility for the spiritual atmosphere and moral qualities of the European community; for this purpose (in accordance with the specified Project) the teacher must have the latest knowledge, practically oriented competencies, integrative worldview and humanistic values; among the main competencies of special importance are: 1) subject-knowledge competence; 2) communicative competence (in particular, a modern teacher must be fluent in several European languages); 3) competence of European self-identity; 4) competence of justice; 5) leadership competence; 6) research and analytical competence; 7) the ability to learn throughout life; 8) empathy – the ability to understand the experiences of a pupil or student and empathize in the process of communication. Such competencies of a modern teacher are a guarantee that he will be able to professionally and consistently form the foundations of European identity in his students. The author emphasizes that pedagogical education should provide a combination of knowledge of subjects and knowledge general, skills and abilities in pedagogy, methodology and didactics, analyzes the philosophy of the educational process of the new European type.

Keywords: person, culture, education, science, teacher, European standards, upbringing.

EDUCATION PHILOSOPHY OF THE XXI CENTURY: SEARCH FOR PRIORITIES

Oksana YAKYMCHUK

COMPETENT APPROACH IN EDUCATION: UKRAINIAN REALITIES 19

One of the most important areas of reforming modern Ukrainian education is the comprehensive through implementation and application of the competency approach in teaching, education, practical training of students. The traditional knowledge-information paradigm of learning proved to be uncompetitive: students could have extensive knowledge, but could not put it into practice. Studies show that the old school was overloaded with formal knowledge that distanced the child from reality. Practice has shown that educators should look for new, innovative, personality- and practice-oriented methodologies of teaching and education. The reorientation of education to the competence paradigm requires additional research. This article is devoted to clarifying the essence of the competency approach and the possibility of implementing theoretical knowledge about it in the educational practice of Ukraine.

Keywords: person, education, competence, competence approach in education, knowledge-information paradigm of education, knowledge, skills, abilities, values, practical orientation of education, life-creating education.

Mykhailo KIT

TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF SOCIO-CULTURAL DYNAMICS OF THE XXI CENTURY: CHALLENGE-ANSWER..... 26

The socio-cultural dynamics, characteristic of modern global information civilization, pose new challenges to man. Many of them cannot be answered without a strong personal and

educational base. Education appears as a key element of human training in the new socio-cultural and civilizational-informational reality. In order to perform this function, education needs to be modernized both in terms of content and basic technologies.

Keywords: man, education, sociocultural dynamics, global civilization, transformation of education

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Tetiana SAIENKO

ENERGY INFORMATION POTENTIAL OF PERSONALITY IN THE CONTEXT OF NOOSPHEROGENESIS..... 33

The article considers psychological and pedagogical means of forming one's own strategy of human development of the XXI century, in the transitional conditions of society, which is characterized by the recognition of life, human health, environmental benefits as priority universal values. Preservation of the latter is possible under the conditions of transition to a new, noosphere system of education and upbringing.

Modern scientific approaches to worldview are characterized, according to which a person should be aware of his role on the planet, have an idea of the patterns and energy flows that operate in the body to consciously manage them to improve and prolong life. The moral principles and factors of ecological culture, which form the internal basis of ecological safety, noospherogenesis, and generally sustainable noosphere development, are determined. An algorithm for changing the old model of behavior to understand the new one, which includes personal integrity, decency, self-control, is proposed.

Methods of system-structural modeling and eniological diagnostics of efficiency of human self-organization, use of subtle energies for own harmonious development, disclosure of spirituality in interpretation of the world, its challenges are applied. It is emphasized that the worldview reflects the degree of our adequacy to the surrounding reality, and today it is rapidly degrading and is an indicator of inadequate worldview, reduced moral and ethical potential, the disappearance of honor, conscience, responsibility, weakening the influence of education, science and culture.

The expediency of transforming the system of upbringing, education, thinking of people, especially young people, to anticipate and predict the future has been experimentally proved; confirmed the role of environmental education, noosphere education for the conscious implementation of the provisions of the Code of New Civilization, the Pedagogical Constitution of Europe, which requires awareness of the ecology of the soul, the inner world of man, the spiritual sphere in general.

Keywords: pedagogical education; environmental education; Pedagogical constitution of Europe; code of new civilization; noosphere education; noospherogenesis; energy information potential of the individual; sanitation.

Tamara KIRYK

MEDICAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE VALUES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT 41

The article is aimed at studying the phenomenon of a large trend of reorientation of the entire world scientific and educational complex, which may be accelerated under the influence of the CoViD-2019 pandemic. The origins of the modern industrial educational paradigm of the 19th century have been studied and the reasons for the application of quantitative indicators to

the evaluation of scientific products and universities have been explained. It is indicated that there is a transition to a new and "ecological" assessment, based on a change in the philosophy of education in general and the noohumanist orientation of the goals and methods of universities. It is proposed to take into account this innovation in creating a strategy for changing the system of higher education and the system of evaluating the performance of scientists and teachers of Ukraine.

Keywords: worldview evolution, humanism, neohumanism, transhumanism, UN and "17 goals of sustainable development", impact ratings, noosphere, noosciences, noohumanism, medical education

HIGER EDUCATION SCIENTIFIC PROJECTS

Marja NESTEROVA, Marina DELINI, Andrii ZAMAZHNSKY

PANDEMIC IMPACT ON SOCIAL COHESION IN UNIVERSITY COMMUNITY50

The article examines the phenomenon of social cohesion in the university community of the National Pedagogical Dragomanov University during the quarantine phase of the pandemic of COVID-19. The research topic concerns the social impact of the pandemic on the educational community. The basic principles of effective development of university communities are based on the values and parameters of social cohesion. One of the main tasks of the article is to check any changes in the level of social cohesion within the university community of the National Pedagogical Dragomanov University as a result of the impact of the COVID-19 pandemic. The model of social cohesion itself, the methods of its measurement, which are the author's adaptation at the level of the university community, of the social cohesion model - "Social Cohesion Radar" are considered.

Keywords: education, pandemic, social cohesion, university community.

Hleb KHOMENKO

FETISHIZATION OF PATRIOTISM AS A PROBLEM OF PEACEBUILDING
IN THE DISCOURSE OF HIGHER EDUCATION 56

In the article proposed the author's vision of peacebuilding processes in higher education, namely fetishization of patriotism. The article shows that real (creative) patriotism requires a high intellectual and moral culture of the personality. Special attention is paid to university teachers, who must not only provide the educational process, but also form civic responsibility. Exactly such teachers have to grow new generations of citizens who combine love for the homeland with respect for general human values.

Key words: patriotism, national identity, higher education, university, peacebuilding.

PERIOD OF CHANGE: EDUCATION PROCESS METHODOLOGY AND METHOD

Petro SIKORSKYI, Igor KOLODII

STRUCTURING OF STUDYING MATERIAL – A NECESSARY CONDITION
FOR ENSURING HIGH QUALITY OF HIGHER EDUCATION 65

High quality of higher education is one of the most important requirements of the Bologna Declaration. Higher education's quality research is now given due attention by both scientists and practitioners, including the Laws of Ukraine "About Education" and "About Higher Education". In Ukraine, state services of external quality assurance of education (secondary and higher) are created, and in each educational institution systems of internal quality assurance of education are provided. Obviously, in this process it is very important to use as many reserves

as possible (organizational and pedagogical, psychological, etc.), which depend on research and teaching staff, management staff of higher education. One of those didactic components that will significantly affect the quality of training is the didactic structuring of educational material in certain disciplines. As each discipline plays a different role in teaching of specialists, so there will be different approaches to structuring and generalization of educational material from the cycle of disciplines of professional, fundamental and humanitarian studying. This article focuses on the didactic structuring of educational material on fundamental disciplines in the field of "Economics and Entrepreneurship".

Keywords: quality of education, higher education, fundamental disciplines, structuring of educational material, generalization of educational material.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Eugen BIDENKO

DIALECTICS OF FORMATION OF THE AXIOLOGICAL PLATFORM PERSONALITIES IN THE PEDAGOGICAL PROCESS..... 72

The process of formation of values in the education system is carried out in the field of freedom of choice by the subject of the value system, which he perceives as his own, corresponding to his own worldview, life priorities. The formation of personal values is directly or indirectly influenced by the understanding (and awareness) of man (child, pupil, student) of the meaning and role of values in the process of comparing them with historical realities, present and vision of development prospects. The latter is formed by culture, education and upbringing. The leading role in the formation of the value palette of man is played by the school. Without belittling the physical-mathematical or natural-geographical cycle of subjects, we note that current values are formed primarily through the cycle of socio-humanitarian disciplines, the leading among which are literature, philosophy, history. It is here that examples of the realization of values of various essences are directly considered, pupils (students) draw certain conclusions about the moral or immoral behavior of the character of the work, patriotic or unpatriotic actions of the historical figure, and so on. At the same time, the formation of values in the education system cannot occur in isolation from general social processes and trends, which in turn form a demand for a particular education system, its possible certain influences of hereditary structures, collective unconscious and intellectual, moral, emotional and social development.

Keywords: person, culture, values, education, upbringing.

FOREIGN EXPERIENCE

Oksana KOVALENKO

STATUTES OF EUROPEAN AND UKRAINIAN UNIVERSITIES: A DESCRIPTIVE CHARACTERISTIC 79

The article analyzes the main provisions of university charters, determines their impact on the development of the idea of legislative regulation of higher education, substantiates the importance of the charters for the development of universities and higher education in general. The creation of the European university statute law has been initiated. Its role in the work of the university, the main tasks, rights and obligations of all participants in the educational process. It is found out that the charters of Ukrainian higher education institutions do not see the norms of the national legislation and do not cover all spheres of activity of the university, educational normative-legal maintenance demands completion of certain legal norms

concerning the rights and obligations of all subjects of higher education institutions, property rights, student self-government, etc. As well as the correspondence of university charters to the norms of international law and quality standards of higher education. University charters contain norms and principles of European law, which has been formed over many centuries. An important principle of the Charter of the University of Europe is the academic independence, certainty of rights and obligations of all subjects involved in the work and activities of the university, the process of education of students and postgraduates is clearly defined, as well as the scientific work of the higher education institution. The charters of Ukrainian universities require improvement in order to meet the standards of modern legal framework, which defines the basic principles and principles of international and Ukrainian legislation. Ukrainian lawyers and legislators, when improving educational legislation, must take into account new trends and norms in the development of higher education, norms and standards of international law and, of course, the peculiarities of national historically constituted traditions. Consequently, the statutes of the Ukrainian higher education institutions must cover all areas of the university's activity, take into account its broadness and areas of development and comply with national and international law.

Keywords: higher education, university statutes, educational legislation, legal regulation, autonomy of the university, principles and tasks of universities.

CONTENTS

HEAD EDITOR PAGE

Victor ANDRUSHCHENKO

EFFICIENCY OF THE EUROPEAN TEACHER (THE PROBLEM OF IMPLEMENTATION OF THE "PEDAGOGICAL CONSTITUTION OF EUROPE").....5

EDUCATION PHILOSOPHY OF THE XXI CENTURI: SEARCH FOR PRIORITIES

Oksana YAKYMCHUK

COMPETENT APPROACH IN EDUCATION: UKRAINIAN REALITIES 19

Mykhailo KIT

TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF SOCIO-CULTURAL DYNAMICS OF THE XXI CENTURY: CHALLENGE-ANSWER.....26

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Tetiana SAIENKO

ENERGY INFORMATION POTENTIAL OF PERSONALITY IN THE CONTEXT OF NOOSPHEROGENESIS..... 33

Tamara KIRYK

MEDICAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE VALUES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT 41

HIGER EDUCATION SCIENTIFIC PROJECTS

Marja NESTEROVA, Marina DELINI, Andrii ZAMOZHISKY

PANDEMIC IMPACT ON SOCIAL COHESION IN UNIVERSITY COMMUNITY 50

Hleb KHOMENKO

FETISHIZATION OF PATRIOTISM AS A PROBLEM OF PEACEBUILDING IN THE DISCOURSE OF HIGHER EDUCATION 56

PERIOD OF CHANGE: EDUCATION PROCESS METHODOLOGY AND METHOD

Petro SIKORSKYI, Igor KOLODII

STRUCTURING OF STUDYING MATERIAL – A NECESSARY CONDITION FOR ENSURING HIGH QUALITY OF HIGHER EDUCATION 65

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Eugen BIDENKO

DIALECTICS OF FORMATION OF THE AXIOLOGICAL PLATFORM PERSONALITIES IN THE PEDAGOGICAL PROCESS 72

FOREIGN EXPERIENCE

Oksana KOVALENKO

STATUTES OF EUROPEAN AND UKRAINIAN UNIVERSITIES: A DESCRIPTIVE CHARACTERISTIC 79

INFORMATION. REVIEW. MESSAGE

Abstracting Review of Journal Articles.....89

Contents 94

To Autors Attention 95

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

1. Статті, що пропонуються до друку, мають бути написані спеціально для часопису «Вища освіта України», відповідати вимогам департаменту атестації кадрів МОН України до наукових праць і скеровуватися на потреби керівників і колективів ВНЗ, освітніх політиків, науковців й аналітиків. Не рекомендовано надсилати статті хрестоматійного чи примітивно-перелічувального характеру. Стаття обов'язково має містити авторську позицію з обраного питання чи теми. Новий авторський матеріал і незалежні висновки мають складати не менше третини статті. Оформлення статті має свідомо скеровуватися на ефективність сприйняття та економію часу в осіб, які будуть знайомитися з нею.

2. Редакція залишає за собою право доцільно скорочувати і виправляти текст статті, а також вносити уточнювальні зміни в назву.

3. За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування повністю відповідальні автори.

4. Редакція не листується з авторами.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Стаття не приймається до розгляду і повертається автору на відповідне доопрацювання у разі порушення хоча б одного пункту оформлення, відсутності фото та ін.

1. Статті приймаються у вигляді файлів у текстових редакторах MS Word for Windows (версії 6, 7 чи 98) електронною поштою. Електронна адреса редакції: wou@ukr.net

Графіки і малюнки (jpg або подібні варіанти) мають бути виконані чітко, займати окреме місце і не оточуватися текстом, формули – написані в узвичаєній математичній символіці, мати розмітку і відповідати формату журналу. Графічний матеріал подати також в окремому файлі. Автори мають піклуватися про легкість сприйняття матеріалу у чорно-білому варіанті.

2. Обсяг матеріалів (тексту, анотацій, літератури на усіх мовах та ін.) рекомендований у межах 20–22 000 знаків (включаючи пропуски) і не повинен перевищувати 24 000 знаків, чи 0,6 друк. арк. (близько 13–14 машинописних сторінок через два інтервали включено з таблицями, графіками і малюнками).

3. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися:

а) авторської довідкою за наведеною нижче формою. (З метою забезпечення об'єктивності зовнішнього рецензування в самій статті вказуються лише прізвища та ініціали авторів);

б) прізвищем та ім'ям, назвою статті, ключовими словами та стислою анотацією (300–400 знаків) українською, російською та (700–800 знаків) англійською мовами;

в) УДК.

4. Джерела (до 12–15) у списку літератури слід подавати за алфавітом у такому порядку: українською, російською, латиною. У посиланні на використане джерело зазначити порядковий номер джерела у списку та сторінку. Забороняється винесення посилань унизу кожної сторінки. Список має бути загальним і наводитися наприкінці статті. Рекомендовано спиратися на найновіші і найважливіші національні і зарубіжні джерела.

Увага! У зв'язку з включенням журналу до реферативної бази даних наукової періодики «Scopus» необхідно додати переклад списку літератури англійською мовою з максимальною акуратністю.

ФОРМА АВТОРСЬКОЇ ДОВІДКИ

1. Назва статті.

2. Адреса для листування, телефон, факс і електронна пошта для контакту.

3. Прізвище, ім'я, по батькові.

4. Науковий ступінь, вчене звання.

5. Місце роботи.

6. Посада.

Окрім того, додається електронне фото у двох-трьох версіях (jpg, tiff (300 pixel/inch) та ін.). Для сканування не приймаються неякісні фото, фото на рельєфному папері, вирізки з газет і журналів, принтерні роздруківки тощо.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Теоретичний
та науково-методичний
часопис

ДЕРЖАВНЕ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ
ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

В. о. директора видавництва
Костянтин КОРНІЄНКО

Головний редактор
редакції журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса видавництва:

02094, м. Київ, вул. Попудренка, 54
Тел.: (044) 292-83-05
(067) 974-43-74; (099) 215-70-90
www.pedpresa.com.ua
e-mail: 2345255@ukr.net

Над номером працювали:
Володимир КОЧУБЕЙ

Світлана РАДІОНОВА

© Усі права захищені. Жодна частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути копіюваними чи відтвореними в будь-якій формі і будь-якими засобами – електронними і фотомеханічними, зокрема через ксерокопіювання, запис чи комп'ютерне архівування без письмового дозволу видавця.

Підписано до друку 11.09.2020 р.
Формат 70 × 100^{1/16}. Папір офсет.
Друк офсет. Ум. друк. арк. 10,4
Обл.-вид. арк. 11,0. Наклад 314 пр.
Зам. 20283

Видруковано ТОВ «Прінстор Груп»,
вул. Данила Щербаківського, 4,
м. Київ, 03190